

**GAZİ BEDEN EĞİTİMİ
VE SPOR BİLİMLERİ
DERGİSİ**

Cilt
Sayı
Temmuz

**XII
3
2007**

**GAZİ JOURNAL OF
PHYSICAL EDUCATION
AND SPORTS SCIENCES**

Volume
Issue
July

İÇİNDEKİLER

**SPORDA PSİKO-SOSYAL
ALANLAR**

Fiziksel Aktivite Değerlendirme Anketi'nin
(FADA) Üniversite Öğrencileri Üzerinde
Güvenirlilik ve Geçerlik Çalışması

3 - 10

Ayda KARACA

Öğretim Elemanlarının Fiziksel Aktivite
Düzeylerinin Belirlenmesi ve
Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi

11 - 24

Uğur Altay MEMİŞ
İbrahim YILDIRAN

SPOR SAĞLIK BİLİMLERİ

Kısa Süreli L-Karnitin Alımının
Bir Futbol Maçı Süresince
Glukoz Seviyesine Etkisi

25 - 34

Metin KAYA
Halil TAŞKIN
Levent ŞAHİN

SPOR YÖNETİM BİLİMLERİ

Türkiye'de Spor Kulüplerinin
Yapısal Nitelikleri ve
Temel Problemleri

35 - 61

A. Faik İMAMOĞLU
Ercan KARAOĞLU
E. Esra ERTURAN

CONTENTS

**PSYCHO - SOCIAL AREAS IN
SPORT**

The Reliability and the Validity of the
Physical Activity Assessment Questionnaire
(PAAQ) on University Students

Determining the Physical Activity Level of
Academics and Examining it Related to
Some Variables

SPORTS HEALTH SCIENCES

The Effect of Short Term L-Carnitin
Supplementation Upon the Glucose
Level During a Soccer Match

SPORTS MANAGEMENT SCIENCES

Structural Characteristics and
Basic Problems of the Sports
Clubs in Turkey

FİZİKSEL AKTİVİTE DEĞERLENDİRME ANKETİ'NİN (FADA) ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNDE GÜVENİRLİK VE GEÇERLİK ÇALIŞMASI

Ayda KARACA *

ÖZET

Bu çalışmanın amacı; güvenilirlik ve geçerliği yetişkinler için saptanmış olan Fiziksel Aktivite Değerlendirme Anketi'ni (FADA) üniversite öğrencileri için modifiye ederek güvenilirliğini ve geçerliğini saptamaktır. Yaş ortalaması 21.73 ± 2.76 olan 248 üniversite öğrencisi test-tekrar test yöntemi ile yapılan güvenilirlik çalışmasına, 21.47 ± 1.47 olan 21 üniversite öğrencisi günlük yöntemi ile yapılan geçerlik çalışmasına katılmayı kabul etmiştir. Güvenirlik çalışmasında kendini rapor etme yöntemiyle bireylere 15 gün arayla iki kez uygulanan FADA'nın okul, ulaşım, ev, merdiven çıkma ve spor aktivitelerini içeren bölümleri için bireylerin bir haftada harcadığı MET/Hafta değerleri sınıf içi korelasyon katsayısı kullanılarak değerlendirilmiş ve aralarındaki ilişkinin $R_1 = .66$ ile $R_2 = .83$ arasında değiştiği ($p < 0.01$), geçerlik çalışmasında ise aktivite günlüğü yöntemi ve FADA eş zamanlı olarak uygulanmış ve pearson korelasyon katsayısının $r = .58$ olduğu ($p < 0.01$) saptanmıştır.

Sonuç olarak, elde edilen korelasyon katsayıları FADA'nın bölümlerine göre orta veya yüksek düzeyde güvenilirliğe ve orta düzeyde geçerliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Fiziksel Aktivite Değerlendirme Anketi (FADA), Güvenirlik, Geçerlik

Geliş tarihi: 19.10.2007; Yayına kabul tarihi: 25.02.2008

* Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri ve Teknolojisi Yüksekokulu, ANKARA

THE RELIABILITY AND THE VALIDITY OF THE PHYSICAL ACTIVITY ASSESSMENT QUESTIONNAIRE (PAAQ) ON UNIVERSITY STUDENTS

ABSTRACT

The purpose of this study was to determine the reliability and the validity of the Physical Activity Assessment Questionnaire (PAAQ) on university students.

PAAQ was found reliable and valid for adults. In this study PAAQ was modified to university student population. In order to assess the reliability of new questionnaire by test-retest method, 248 students ($M_{age} = 21.73 \pm 2.76$ years) and to assess validity 21 students ($M_{age} = 21.47 \pm 1.47$ years) were included in this study. PAAQ were answered twice with two weeks of interval by the subjects. For the school, transport, housework, climbing stairs, and sport activities sections, METs/week (Metabolic Equivalent/week) values were calculated for each subject. Intraclass Correlation Coefficient and Pearson Product Moment Correlation Coefficient was used for statistical analysis. The test-retest scores of METs/week values which were calculated from school, transport, housework, climbing stairs, and sport activity sections were between $R_1 = .66$ and $R_7 = .83$ ($p < 0.001$). PAAQ and activity diary was used simultaneously for validity which was found $r = .58$ ($p < 0.001$).

Reliability values PAAQ of university students were medium and high, validity values of PAAQ of university students were medium.

Key words: Physical Activity Assessment Questionnaire (PAAQ), Reliability, Validity

GİRİŞ VE AMAÇ

Düzenli yapılan fiziksel aktivite, obezite, koroner kalp hastalıkları, hipertansiyon, bazı kanser türleri (özellikle kolon kanseri), osteoporoz ve insüline bağımlı olmayan diabet gibi bazı kronik hastalıkların riskini azaltmakta ve yaşam süresinin artmasına katkıda bulunmaktadır^(1,4,10,13,18,21,22,23,24,27). Teknolojinin ilerlemesi ile birlikte günlük yaşantı içerisinde pek çok iş, elektronik araçlarla yapılabilmekte ve bedensel olarak yapılabilen aktiviteler sınırlanmaktadır. Bu nedenle bireyin serbest zamanında fiziksel olarak aktif olabileceği etkinliklere katılarak fiziksel aktivite düzeyini yükseltmesi bazı hastalıklardan korunmada önemlidir^(13,14). Pek çok epidemiyolojik çalışmada fiziksel aktivite ve sağlık arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi amacıyla bireylerin fiziksel aktivite düzeyleri anketlerle belirlenmiştir. Bu anketlerde fiziksel aktivitenin süresi, sıklığı ve şiddetini sorgulayan sorular bulunmaktadır^(5,8,22).

Fiziksel aktivite düzeyinin belirlenmesinde kullanılacak, iş sınıflaması, mekanik ve elektronik hareket kaydediciler, günlük, gözlem v.b. gibi pek çok yöntem vardır^(5,20,21,25). Klinik araştırmalarda uygulanan yöntemler ise büyük ölçekli araştırmalar için uygun değildir. Büyük ölçekli epidemiyolojik çalışmalarda kullanılacak olan değerlendirme yöntemleri tekrar edilebilir, geçerli, kolay uygulanabilir ve maliyeti düşük yöntemler olmalıdır. En çok kullanılan yöntem fiziksel aktivite değerlendirme anketleridir. Anketlerle, farklı zaman dilimleri değerlendirilebilir, aktivitenin şekli ve detayları hakkında bilgi alınabilir, mülakat ya da kendini rapor etme yöntemiyle uygulanabilir, enerji harcaması hesaplanabilir ya da aktivite indeksi belirlenebilir^(1,10,16,17,21).

Fiziksel aktivite anketlerinin güvenilirliğini saptamak için genellikle test-tekrar test yöntemi kullanılmakta fakat aradaki süre farklılık göstermektedir. Geçerliğin saptanmasında ise enerji tüketimini değerlendirebilen başka bir metodla karşılaştırmak gerekmektedir⁽¹⁷⁾ ve bu amaçla çift etiketli su yöntemi, davranış gözlemi, aktivite günlüğü, diğer anketler, mekanik ve elektronik hareket kaydediciler, kalp atım hızı ölçümleri gibi yöntemler kullanılabilir⁽²⁶⁾.

Anketlerin güvenilirlikleri ve geçerlikleri grupların özelliklerine göre değişebilmektedir. Kullanılacak olan fiziksel aktivite değerlendirme anketlerinin güvenilirliği ve geçerliği uygulanacağı gruba benzer grup üzerinde çalışılmış olmalıdır. Bu doğrultuda 17-58 yaşları arasında çalışmakta olan bireyler için güvenilirlik ve geçerlik çalışması araştırmacı tarafından yapılmış olan Fiziksel Aktivite Değerlendirme Anketi'nde (FADA) bazı değişiklikler yapılarak üniversite öğrencileri için güvenilirliğini ve geçerliğini saptamak bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Bu araştırmanın grubunu güvenilirlik çalışması için yaş ortalaması 21.73 ± 2.76 olan 248, geçerlik çalışması için yaş ortalaması 21.47 ± 1.47 olan 21 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır.

Bu çalışmada veri toplama araçları olarak 24 saatlik fiziksel aktivite günlüğü formu ve Karaca ve ark.⁽¹²⁾ tarafından 2000 yılında geliştirilerek güvenilirlik ve geçerliği 17-58 yaşları arasındaki çalışan bireyler üzerinde saptanmış olan Fiziksel Aktivite Değerlendirme Anketi (FADA) kullanılmıştır.

Aktivite günlüğü Formu; 24 saat boyunca, her saat için yapılan aktivitelerin kaydedileceği bir form olan günlük (24 saatlik aktivite kaydı) formu gerekli açıklamaları ve örnekleri de içermektedir.

FADA bazı sorularında değişiklik yapılarak ve yeni sorular eklenerek uygulanmıştır. Anket 8 bölümden oluşmaktadır. Bölümler sırasıyla; tanımlayıcı bilgiler (yaş, boy, vücut ağırlığı v.b.), iş, okul, ulaşım, ev, hobi, merdiven çıkma, spor aktivitelerini içermektedir. Bu çalışmada anketin iş ve hobi bölümlerinde yer alan sorulara cevap veren denek sayısı çok az olduğu için bu bölümlerin güvenilirliği ve geçerliği değerlendirilmemiştir.

Fiziksel Aktivite Değerlendirme Anketinin Hesaplanması:

Fiziksel Aktivite Değerlendirme Anketi kullanılarak MET/Hafta (kcal/kg/Hafta), Kcal/hafta, MET/Saat değerleri hesaplanabilir. Bu hesaplamalar için süre, sıklık ve şiddet verilerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Sıklık: Aktivitenin haftada kaç gün yapıldığını belirtir.

Süre: Yapılan aktivitenin her seferinde ne kadar süre (saat ya da dakika) yapıldığını belirtir.

Şiddet: Aktiviteye 1 saatte harcanan MET değeridir. Ainsworth ve ark.⁽²⁾'de yayınlanan aktivite MET değerleri kullanılmıştır.

MET/Hafta (Kcal/kg/saat)=(Aktivitenin Sıklığı X Aktivitenin Süresi X Aktivitenin Şiddeti) formülüyle hesaplanmaktadır.

Verilerin toplanmasında; güvenilirlik çalışması için, FADA 15 gün arayla 2 kez üniversite öğrencilerine kendini rapor etme yöntemi ile, geçerlik çalışması için ise FADA ve günlük formu deneklere eş zamanlı olarak uygulanmıştır. Anket ve günlük formu doldurmadan önce öğrencilere gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Verilerin analizinde; güvenilirlik çalışmasında test-tekrar test sonucunda elde edilen MET/hafta değerleri arasındaki ilişki Sınıf İçi Korelasyon Katsayısı (R1) kullanılarak, geçerlik çalışmasında FADA ve aktivite günlüğü arasındaki ilişki Pearson Basit Korelasyon Katsayısı (r) kullanılarak istatistiksel olarak değerlendirilmiştir. Hata payı 0.001 olarak alınmıştır.

BULGULAR

Güvenirlik:

FADA'nın 15 gün arayla 2 kez uygulanmasıyla elde edilen MET/Hafta olarak hesaplanan okul, ulaşım, ev, merdiven çıkma ve spor bölümleri ve anketin toplamına hem bütün bireyler hem de kız ve erkek öğrenciler için Sınıf içi korelasyon testi (R1) sonuçları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Tüm deneklere ve cinsiyete göre FADA'nın bölümleri ve toplamının MET/hafta değerlerine uygulanan sınıf içi korelasyon testi (R1) sonuçları

Anketin bölümleri	Tüm denekler		Kız öğrenciler		Erkek öğrenciler	
	n	MET/Hafta	n	MET/Hafta	n	MET/Hafta
Okul	240	.83*	131	.75*	109	.88*
Ulaşım	229	.66*	124	.75*	105	.53*
Ev	245	.73*	133	.65*	112	.81*
Merdiven Çıkma	217	.69*	122	.63*	95	.75*
Spor	185	.82*	96	.87*	89	.74*
Toplam	151	.79*	82	.73*	69	.69*

*p<0.001

Tablo 1'de de görüldüğü gibi indekslerin sınıf içi korelasyon değeri tüm grup için R₁=.66 ile R₁=.83 arasında değişirken kız öğrenciler için .63 ile .87, erkek öğrenciler için .53 ile .88 arasında değişmektedir (p<0.001).

Geçerlik:

Geçerlik çalışmasında ise aktivite günlüğü ve FADA eş zamanlı olarak uygulanmış ve anketten elde edilen MET/hafta ile aktivite günlüğünden elde edilen MET/gün değerleri arasındaki ilişkinin r=.58* olduğu saptanmıştır (*p<0.001).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Fiziksel aktivite düzeyinin değerlendirilmesinde kullanılabilen pek çok yöntem vardır. Bu yöntemlerden biri de fiziksel aktivite anketlerdir. Anketler, kullanımı kolay, kısa zamanda daha fazla veri toplanabilen, maliyeti düşük ölçüm araçları olmaları nedeniyle epidemiyolojik çalışmalarda sıklıkla tercih edilmektedir^(4,20,26).

Bu çalışmada, Karaca ve ark.⁽¹²⁾ tarafından oluşturulan 17-58 yaşları arasında çalışan bireyler üzerinde güvenilirlik ve geçerlik çalışması yapılmış olan iş (ve/veya okul), ulaşım, ev, merdiven çıkma ve spor aktivitelerini içeren bölümlerden oluşan Fiziksel Aktivite Değerlendirme Anketi (FADA), bazı sorularında değişiklik yapılarak ve yeni sorular eklenerek tekrar hazırlanmış ve hazırlanan yeni anketin üniversite öğrencileri üzerinde güvenilirliği ve geçerliği saptanmıştır. Değişiklikler ve ilaveler yapılan FADA'nın tanımlayıcı bilgiler, okul (ve/veya iş), ulaşım, ev, merdiven çıkma, hobi ve spor aktivitelerini içeren bölümler ve bu bölümlerin toplanmasıyla, toplam enerji harcaması (METs/Hafta) elde edilmektedir. Bu anketin uygulanmasıyla bireyin bir haftada harcadığı MET (MET/Hafta) ya da başka bir deyişle vücut ağırlığının kilogramı başına bir haftada harcadığı kalori (Kcal/kg/Hafta), bir haftada aktiviteler için harcanan süre (Saat/Hafta), bir haftada harcanan kilokalori (Kcal/Hafta), bir saatte harcanan MET (MET/saat) hesaplanabilmektedir. Tüm hesaplamalar anketin her bölümü için ayrı ayrı yapılabileceği gibi, tüm anket için de yapılabilir.

Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bu çalışmada FADA'nın iş ve hobi bölümlerine cevap veren denek sayısının az olması nedeniyle bu bölümler için güvenilirlik ve geçerlik katsayıları hesaplanmamıştır. Kız ve erkek öğrenciler incelendiğinde okul, ev, merdiven çıkma bölümlerinin erkeklerde daha yüksek, ulaşım, spor bölümleri ve tüm aktivitelerin toplamının kızlarda daha yüksek sınıf içi korelasyon katsayısına sahip olduğu saptanmıştır. Tüm bireylerden elde edilen veriler her bölüm için ayrı ayrı değerlendirildiğinde ev, ulaşım ve merdiven çıkma aktivitelerine göre okul, spor ve toplam aktivitelerin daha yüksek sınıf içi korelasyon değerleri olduğu görülmektedir.

Karaca ve ark.'nın⁽¹²⁾ 17-58 yaşları arasında 334 çalışan birey üzerinde 15 gün arayla yaptıkları güvenilirlik çalışmasında elde edilen pearson korelasyon testi sonuçları ile (iş ve/veya okul $r=.36$, ulaşım $r=.58$, ev $r=.39$, merdiven çıkma $r=.62$, spor $r=.70$ ve toplam indeks $r=.40$) bu çalışmanın sınıf içi korelasyon katsayıları karşılaştırıldığında (iş ve/veya okul $R_1=.83$, ulaşım $R_1=.66$, ev $R_1=.73$, merdiven çıkma $R_1=.69$, spor $R_1=.82$ ve toplam indeks $R_1=.79$) üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bu çalışmada güvenilirliğin daha yüksek olduğu saptanmıştır. FADA'nın çalışan bireyler için saptanan geçerlik katsayısı ($r=.72$) ise bu çalışmadan daha yüksektir.

Jacobs ve ark.⁽¹¹⁾ tarafından 20-59 yaşları arasında 78 birey üzerinde 10 farklı fiziksel aktivite anketinin güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Toplam indeks ele alındığında Minnesota Leisure Time Physical Activity anketi ($r=.69$) ve Seven Day Recall anketi ($r=.34$) bu çalışmadan daha düşük, CARDIA Physical Activity History anketi ($r=.88$) ve Baecke Physical Activity anketi ($r=.93$) bu

çalışmadan daha yüksek korelasyon katsayısına sahiptir. Ev işlerinde Minnesota Leisure Time Physical Activity anketinden elde edilen korelasyon değeri ($r=.71$) bu çalışma ile benzerlik göstermektedir. Spor aktivitelerinde Baecke Physical Activity anketi ($r=.90$) bu çalışmadan daha yüksek, Colege Alumnus anketi ($r=.75$) ise bu çalışmadan daha düşük korelasyon katsayısına sahiptir. Okul ve /veya iş aktiviteleri karşılaştırıldığında Baecke Physical Activity anketi ($r=.78$) bu çalışma ile benzer, Seven Day Recall anketi ($r=.42$) bu çalışmadan daha düşük bulunmuştur. Merdiven çıkma indeksi Colege Alumnus anketinde ($r=.78$) bu çalışmadan daha yüksektir.

Folsom ve ark.⁽¹⁰⁾ yaptıkları çalışmada Minnesota Leisure Time anketinin test-tekrar test güvenilirliği toplam indekste $r=.88$ olarak bu çalışma pearson korelasyon katsayısı ile elde edilen toplam indeksten daha yüksek bulunmuştur. Bennofeve ve ark.⁽⁶⁾ tarafından Minnesota Leisure Time anketinin $r=.47$ ile $r=.50$ arasında değişen geçerliği (yaşlı erkeklerde) bu çalışmadan daha düşüktür.

Pols ve ark.⁽²¹⁾ 20-70 yaşları arasında 126 erkek ve kadın üzerinde yaptıkları çalışmada Short Physical Activity anketi ele alınmış, spor indeksi erkeklerde ($r=.73$) bu çalışma ile benzer, bayanlarda ($r=.61$) bu çalışmadan daha düşük bulunmuştur. Her iki cinsiyet için ev işlerinde (erkeklerde $r=.89$, bayanlarda $r=.64$) ve merdiven çıkma indeksinde (erkeklerde $r=.69$, bayanlarda $r=.59$) bu çalışma ile benzer sonuçlar bulunmuştur. Toplam enerji harcaması erkeklerde ($r=.86$) bu çalışmadan daha yüksek bayanlarda ($r=.63$) ise daha düşüktür.

Baecke ve ark.⁽³⁾ Baecke Habitual Physical Activity anketinin güvenilirliğini test etmek için 20-32 yaşları arasındaki bireyler üzerinde yaptıkları çalışmada iş indeksi $r=.88$, spor indeksi $r=.81$ olarak bulunmuştur. Bu çalışmada okul daha düşük, spor indeksi ise benzer korelasyon katsayısına sahiptir.

Wareham ve ark.⁽²⁶⁾ tarafından EPIC Physical Activity Anketinin güvenilirlik ve geçerliği kadınlarda $r=.57$ ile $r=.77$ arasında bulunurken, erkeklerde $r=.37$ ile $r=.78$ arasında, geçerliği ise $r=-.01$ ile $r=.16$ arasında bulunmuştur. Laporte ve ark.⁽¹⁵⁾ Paffenbarger Activity Survey ile 59 kadının merdiven çıkma aktivitesi $r=.54$ ($p<0.05$) bu çalışma ile benzerlik göstermektedir. Geçerlik çalışmasında ise $r=.23$ olarak elde edilen korelasyon katsayısı bu çalışmadan daha düşüktür.

Leenders ve ark.⁽¹⁶⁾ yaş ortalaması 26 olan 12 kadın üzerinde Tri Trac hareket sayar kullanarak saptanan Seven Day Recall anketinin geçerliği ($r=.89$) bu çalışmadan daha yüksektir.

Chasan-Taber ve ark.⁽⁷⁾ 39-65 yaşları arasında 134 kadın üzerinde yapılan güvenilirlik çalışmasında (Historical Leisure Activity Questionnaire) ev işleri $R_1=.78$, toplam indeks $R_1=.82$ bu çalışma ile benzer bulunmuştur.

Craig ve ark.⁽⁶⁾ tarafından 12 ülkede 18-65 yaşları arasındaki yetişkinler için güvenilirlik ve geçerliği saptanan IPAQ'ın (International Physical Activity Questionnaire) uzun formunun ülkelere göre güvenilirliği $r=.46$ ile $r=.96$, geçerliği $r=-.02$ ile $r=.61$ arasında, kısa formun güvenilirliği $r=.25$ ile $r=.88$, geçerliği $r=.02$ ile $r=.57$ arasında değişmektedir.

Öztürk⁽¹⁹⁾ çalışmasında Uluslararası Fiziksel Aktivite Anketi'nin Türkçe versiyonunun güvenilirlik ve geçerliği (sırasıyla) kısa anket formu için $r=.69$, $r=.30$, uzun anket formu için $r=.64$, $r=.29$ bulunmuştur. Öztürk'ün üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmasında elde edilen güvenilirlik ve geçerlik katsayıları bu çalışmadan düşük bulunmuştur.

Fiziksel aktivite anketlerinin güvenilirlik ve geçerlik çalışmalarında elde edilen korelasyon katsayıları bazı faktörlerden etkilenebilmektedir. Bunlar; anketin geriye dönük ne kadar süreyi kapsadığı (son 1 yıl ya da son 24 saat v.b. gibi), her aktivitenin süre ve sıklığının detaylı ya da skorlanarak sorgulanması, anketin uygulanmasında tercih edilen metod (kendini rapor etme yöntemi ya da mülakat yöntemi), test-tekrar test arasında geçen süre (aynı gün'den bir yıla kadar değişebilir), anketin uzunluğu, aktivitelerin şiddeti (şiddetli aktiviteler daha doğru hatırlanabilmektedir), geçerlik çalışması için tercih edilen yöntemler, anketin güvenilirlik geçerliğinin çalışıldığı grup ile çalışmanın yapıldığı grubun farklı olması (örn: üniversite öğrencileri için geliştirilen anketin yaşlılara uygulanması) v.b. faktörlerdir. Bu nedenle fiziksel aktivite anketlerinin güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları karşılaştırılırken bu noktalar da gözönünde bulundurulmalıdır.

Sonuç olarak, bu çalışmadan elde edilen bulgulara göre FADA'nın üniversite öğrencileri için güvenilirliği her bölüm için farklılaşmakla beraber .66 ile .83 arasında değiştiği, okul, spor ve toplam indekste korelasyon katsayısının yüksek, ev, ulaşım ve merdiven çıkma indekslerinde korelasyon katsayısının orta düzeyde olduğu saptanmıştır.

KAYNAKLAR

1. Aarnio, M. (2003) Leisure-Time Physical Activity in Late Adolescence: A Cohort Study of Stability, Correlates and Familial Aggregation in Twin Boys and Girls. *Journal of Sports Science and Medicine*. 2(Suppl:2), 1-41.
2. Ainsworth, B.E., Haskell, W.L., Leon. A.S., Jacobs, D.R., Montoye.H.J., Sallis.J.F., Paffenbarger, R.S (1993). Compendium of Physical Activities: Classification of Energy Cost of Human Physical Activities. *Medicine and Science in Sport and Exercise*, 25 (1), 71-80
3. Baecke. J.A.H., Burema. J., Frijter. J.E.R. (1982) A Short Questionnaire for the Measurement of Habitual Physical Activity in Epidemiological Studies. *Am. J. of Clin. Nutr.* 36, 936-942
4. Baumgartner, T.A., Jackson, A.S., Mahar, M.T., Rowe, D.A. (2003). Measurement for Evaluation in Physical Education and Exercise Science. Boston, McGraw Hill.
5. Blair, S.N.(2001) Exercise, Health, and Longevity. In: Lamb, D.R., Murray, R. (Edit), *Perspectives in Exercise Science and Sports Medicine, Vol:1:Prolonged Exercise*. Travers City: Cooper Publishing Group.
6. Bonnefoy, M., Normand, S., Pachiardi, C., Lacour, J.R., Laville, M., Kostka, T. (2001) Simultaneous Validation of Ten Physical Activity Questionnaires in Older Men: A Doubly Labelled Water Study. *J. Am. Geriatr. Soc.* 49, 28-35
7. Chasan-Taber. L., Ericson. J.B., McBride. J.W., Nasca. P.C., Chasan-Taber. S., Freedson. P.S. (2002) Reproducibility of a Self-administered Lifetime Physical Activity Questionnaire Among Female College Alumnae. *American Journal of Epidemiology*. 155(3), 282-289
8. Craig, C.L., Russel, S.J., Cameron, C. (2002). Reliability and Validity of Canada's Physical Activity Monitor for Assessing Trends. *Med. Sci. Sports Exerc.* 34(9), 1462-1467

9. Craig, C.L., Marshall, A.L., Sjöström, M., Bauman, A.E., Booth, M.L., Ainsworth, B.E., Pratt, M., Ekeldund, U., Yngve, A. (2003). International Physical Activity Questionnaire: 12-country reliability and validity. *Med. Sci. Sports Exerc.* 35(8), 1381-1395
10. Folsom, A.R., Jacobs, D.R., Caspersen, C.J., Gomez-Marin, O., Knudsen, J. (1986) Test-retest Reliability of the Minnesota Leisure Time Physical Activity Questionnaire. *J. Chron. Dis.* 39 (7), 505-511
11. Jacobs, D.R., Ainsworth, B.E., Hartman, T.J., Leon, A.S. (1993) A Simultaneous Evaluation of 10 Commonly Used Physical Activity Questionnaires. *Medicine and Science in Sport and Exercise*, 25 (1), 81-91
12. Karaca, A., Ergen, E., Koruç, Z. (2000) Fiziksel Aktivite Değerlendirme Anketi (FADA) Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması. *Spor Bilimleri Dergisi*, 11(1-2-3-4), 17-28
13. Klesges, R.C., Eck, L.H., Mellon, M.W., Fulliton, W., Somes, G.W., Hanson, C.L. (1990) The Accuracy of Self-Reports of Physical Activity. *Medicine and Science in Sport and Exercise*, 22 (5), 690-697
14. Kriska, A.M., Caspersen, C.J. (1997). A Collection of Physical Activity Questionnaires for Health-Related Research. *Medicine and Science in Sport and Exercise. Suppl.* 29 (6), 5-7
15. Laporte, R.E., Black-Sandler, R., Cauley, J.A., Link, M., Bayles, C., Marks, B. (1983) The Assessment of Physical Activity in Older Women: Analysis of the Interrelationship and Reliability of Activity Monitoring, Activity Surveys, and Caloric Intake. *Journal of Gerontology*, 38 (4), 394-397
16. Leenders, N.Y.J.M., Sherman, W.M., Nagaraja, H.N. (2000). Comparison of Four Methods of Estimating Physical Activity in Adult women. *Medicine and Science in Sport and Exercise.* 32(7), 1320-1326
17. Melby, C.L., Ho, R.C., Hill, J.O. (2000). Assessment of Human Energy Expenditure. In: Claude Bouchard (Edit), *Physical Activity and Obesity*. Champaign: Human Kinetics Publishers.
18. Norman, A., Belleco, R., Bergstorm, A., Wolk, A. (2001). Validity and Reproducibility of Self-Reported Total Physical Activity- Differences by Relative Weight. *International Journal of Obesity.* 25, 682-688
19. Öztürk, M. (2005). Üniversitede Eğitim-Öğretim Gören Öğrencilerde Uluslararası Fiziksel Aktivite Anketinin Geçerliliği ve Güvenirliği ve Fiziksel Aktivite Düzeylerinin Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü
20. Pennathur, A., Magham, R., Contreras, L.R., Dowling, W. (2003) Daily Living Activities in Older Adults: Part I-a Review of Physical Activity and Dietary Intake Assessment Methods. *International Journal of Industrial Ergonomics.* 32, 389-404
21. Pols, M.A., Peeters, P.H.M., Ocke, M.C., Slimani, N., Bueno-de-Mesquita, H.B., Collette, H.J.A. (1997) Estimation of Reproducibility and Relative Validity of the Questions Included in the EPIC Physical Activity Questionnaire. *International Journal of Epidemiology*, 26 (1, Suppl.1), S181-S189
22. Singh, P.N., Fraser, G.E., Knutsen, S.F., Lindsted, K.D., Bennett, H.W. (2001) Validity of a Physical Activity Questionnaire Among African-American Seventh-day Adventists, *Medicine and Science in Sport and Exercise*, 33 (3), 468-475
23. Takao, S., Kawakami, N., Ohtsu, T., the Japan Work Stress and Health Cohort Study Group. (2003) Occupational Class and Physical Activity Among Japanese Employees. *Social Science and Medicine.* 57, 2281-2289
24. Tounian, P., Dumas, C., Veinberg, F., Girardet, J.P. (2003). Resting Energy Expenditure and Substrate Utilisation Rate in Children With Constitutional Leanness or Obesity. *Clinical Nutrition.* 22(4), 353-357.
25. Verheul, A-C.M., Prins, A.N., Kemper, H.C.G., Kardinaal, A.F.M., van Erp-Bart, M-A. J. (1998) Validation of a Weight-Bearing Physical Activity Questionnaire in a Study of Bone Density in Girls and Women. *Pediatric Exercise Science*, 10, 38-47
26. Wareham, N.J., Jakes, R.W., Rennie, K.L., Mitchell, J., Hennings, S., Day, N, E. (2002). Validity and Repeatability of the EPIC_Norfolk Physical Activity Questionnaire. *International Journal of Epidemiology.* 31, 168-174
27. Washburn, R.A., Smith, K.W., Goldfield, S.R.W., McKinlay, J.B. (1991) Reliability and Physiologic Correlates of the Harvard Alumni Activity Survey in a General Population. *J. Clin. Epidemiol.* 44 (12), 1319-1326

ÖĞRETİM ELEMANLARININ FİZİKSEL AKTİVİTE DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ VE BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Uğur Altay MEMİŞ *
İbrahim YILDIRAN **

ÖZET

Eğitim düzeyi en yüksek grubu temsil ettiği varsayılan öğretim elemanlarının fiziksel aktivite düzeylerini (FAD) belirlemek ve çeşitli değişkenlere göre incelemek amacıyla, tarama modeline göre yapılan bu araştırmaya Ankara il merkezindeki üniversitelerde görev yapmakta olan tesadüfi örneklem yolu ile seçilmiş 752 öğretim elemanı katılmıştır. Araştırma grubunun son üç aydır düzenli olarak yapmakta oldukları fiziksel aktivitelerin düzey ve biçimlerini belirlemek için Blair tarafından oluşturulan Cooper Anketi kullanılmış, öğretim elemanlarının cinsiyet, yaş, çocuk sahibi olma, akademik unvan, aylık gelir ve vücut kitle indeksi değerlerine göre fiziksel aktivite düzeylerindeki dağılım ve farklılıklar incelenmiştir. Ölçme aracına katılımcılar kendi boy ve ağırlıklarını rapor ettiklerinden, vücut kitle indeksi bu değerler göz önünde bulundurularak hesaplanmıştır. Sonuçlara göre, bayanların fiziksel aktivite düzeyleri erkeklere oranla anlamlı derecede düşüktür. Araştırmada yaşa, çocuk sahibi olma durumuna ve akademik ünvana göre fiziksel aktivite düzeyinde manidar farklılıklar olmamasına rağmen, öğretim elemanlarında yaş ve akademik düzey arttıkça fiziksel aktivite düzeyinin de yükseldiği gözlenmiştir. Aylık geliri yüksek olan öğretim elemanları lehine fiziksel aktivite düzeylerinde anlamlı farklılıklar görülmüştür. Çalışmada obez olan öğretim elemanları ile normal kilolu olanlar arasında fiziksel aktivite düzeyine göre farklılık bulunamamıştır.

Anahtar Sözcükler: Fiziksel Aktivite Düzeyi, Vücut Kitle İndeksi, Sedanter Yaşam Tarzı.

Geliş tarihi: 15.12.2007; Yayına kabul tarihi: 16.04.2008

* Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi, ZONGULDAK

** Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, ANKARA

DETERMINING THE PHYSICAL ACTIVITY LEVEL OF ACADEMICIANS AND EXAMINING IT RELATED TO SOME VARIABLES

ABSTRACT

In this survey type research, which was aimed to examine the physical activity level (PAL) of academicians, who are assumed to have highest education level, related to some variables. Randomly selected 752 academicians, working currently in the central faculties of the universities in Ankara, participated in this research. Aerobics Center Longitudinal Study Physical Activity Questionnaire, created by Blair, was used to determine the physical activity level and patterns of the research group during the last three months and the frequency, percentage and differences in the physical activity level were examined according to their gender, age, marital status, having a child, completing a post graduate programme in abroad, academical degree, monthly income and body mass index. Because participants in this study reported their height and weight values to the questionnaires, body mass index values of them were calculated regarding to those reports. According to the results women's physical activity level were significantly lower than men. Although there were not any significant differences between physical activity levels and age, having a child and academical levels, it was seen that as the age and academical degree rose, the physical activity level also increased. There was a significant difference in the physical activity level of academicians who had high monthly income. In this research no significant difference was seen between obese and normal weight academicians' physical activity level.

Key words: *Physical Activity Level, Body Mass Index, Sedentary Life Style.*

GİRİŞ

Endüstri devriminden sonra insanlar kırsal kesimden iş bulmak için şehirlere göç etmeye başlamış ve günümüze kadar baş döndüren bir hızla gelişen teknoloji sayesinde bireylerin yaşam koşulları değişmiştir. Özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde otomobiller ve toplu taşıma araçları, bisiklet sürmek ve yürüyüşün yerini almış, çok katlı yapılar ve asansör kullanımı merdiveni zahmet gibi göstermiş, hızlı tempoda iş hayatı ve zamanın kısıtlı olması yiyecek alışkanlıklarını değiştirmiş, bunların sonucu olarak da günlük hayatta her açıdan rahatlık ve konfor insanları tembelleştirmiştir. Böyle bir hayat standardı da bireylerin sedanter olmalarına sebep olmuştur. Günümüzde kaynağında sedanterliğin olduğu pek çok hastalık insanları tehdit edip ömürlerini kısaltmakta, ayrıca yaşam kalitelerini de düşürmektedir. Bu yüzden fiziksel aktivitelerin en az orta şiddette ve haftada en az üç gün düzenli olarak yapılması tüm yetişkinlere sağlıklarını korumaları açısından tavsiye edilmektedir⁽²⁵⁾.

İskelet kasları ile yapılan ve sonucunda kalori harcanan tüm vücut hareketlerine fiziksel aktivite denir⁽¹⁸⁾. Sağlık açısından faydalı olabilmesi için aktivitelerin düzenli ve belirli bir şiddette yapılması gerekmektedir. Örneğin, nefeste ve nabızda biraz, fakat hissedilecek derecede bir artışa sebep olan aktiviteler orta şiddette (3-6 MET), insanı nefes nefese bırakan ve yoran aktiviteler de (≥ 6 MET) yüksek şiddette fiziksel aktivite grubuna girer⁽²⁵⁾. Düzenli yapılan fiziksel aktivitelerin psikolojik

olarak rahatlamayı ve iyi hissetmeyi sağlamak, premature ölümleri önlemek, kalp hastalıklarına^(10,14), tip II diabet hastalığına⁽¹³⁾, göğüs kanseri⁽¹⁾ ve kolon kanserine yakalanma riskini azaltmak⁽²⁶⁾, kemik yoğunluğunu artırmak⁽⁴⁾ gibi sağlık açısından önemli faydaları olduğu yapılan araştırmalarla kanıtlanmıştır.

Sedanter yaşam tarzı benimseyenlerde ise, uzun dönemde vücuttaki yağ artışı hızlanacağından, aşırı kilolu ve obez olma riski taşıdıkları ve buna bağlı olarak diabet, yüksek tansiyon, yüksek kolesterol ve astım gibi hastalıkların da ortaya çıkabileceği de bilinmektedir⁽⁵⁾. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü'nün verilerine göre Türkiye'de 2002 yılında 3181 kişi (1314 erkek, 1867 kadın) şeker hastalığından, 2373 kişi (993 erkek, 1380 kadın) hipertansiyondan ve 52403 kişi de (27455 erkek, 24948 kadın) kalp hastalıklarından (kronik romatizmal kalp hastalığı hariç) ölmüştür⁽²³⁾.

Türkiye'de yetişkinlere uygulanan bir çalışmada, katılımcıların genel olarak sedanter bir yaşam tarzı sürdürdüğü görülmüştür⁽¹²⁾. USDHHS raporuna göre de ABD'de yetişkinlerin %23'ü büyük kas gruplarını içeren 20 dakikalık ve haftada üç gün süren yüksek şiddette fiziksel aktivite yapmaktayken, sadece %15'i haftada en az beş gün 30 dak. ve üzeri fiziksel aktivite yapmaktadır. %40'lık bir oran ise düzenli fiziksel aktivite yapmamaktadır⁽²⁵⁾. Benzer bir araştırmaya göre de, Kanada'da yetişkinler arasında sedanter yaşam tarzı oldukça yaygındır⁽⁹⁾.

Genç yaşlarda yapılamasa bile orta yaşlarda fiziksel aktivite düzeyini artırmak toplum sağlığı açısından çok önemlidir. Çünkü orta yaşlarda yapılan düzenli fiziksel aktiviteler ile erkeklerde mide kanseri, üst sindirim organları kanserleri ve prostat kanserine yakalanma riski azalır⁽²⁸⁾. Fiziksel aktivitenin menopoz öncesi kadınlarda göğüs kanserine karşı da koruyucu bir etkisi vardır. Fiziksel olarak aktif olan kadınların, olmayanlara göre göğüs kanserine yakalanma riskinde %30'luk bir azalma görülmektedir. Bunun yanı sıra yumurtalık kanserine yakalanma riskinde ve insülin düzeyinde de azalma olduğu belirlenmiştir⁽⁷⁾. Aktivitelerin şiddetine göre faydası da değişmektedir. Yüksek şiddette fiziksel aktivitelere uzun süreli katılım, kadınlarda ve erkeklerde kolon kanserine yakalanma riskini azaltır. Örneğin, kolon kanseri vakalarının %13'ü yüksek şiddette fiziksel aktivite (≥ 6 MET) eksikliğinden kaynaklanmaktadır⁽²⁰⁾. Aynı şekilde yüksek şiddette fiziksel aktiviteler, kalp ve damar hastalıklarından kaynaklanan ölümlere veya kronik hastalıklara yakalanma riskini azaltır⁽⁸⁾. Bireylerin yaşları ilerlemiş de olsa, fiziksel aktiviteye düzenli bir şekilde başlamak, sağlık açısından çok faydalıdır⁽²⁷⁾. Haftalık olarak düşük miktarda da olsa fiziksel aktivitelere katılanların erken yaşta ölüm oranları hiç katılmayanlara göre daha düşüktür^(19,11). Sedanter bireylerin kalp ve damar hastalıklarına yakalanma riski, düzenli fiziksel aktivite yapanlara oranla iki katı fazladır. Obez ve yüksek tansiyonlu yetişkinler, düzenli fiziksel aktivite yoluyla sağlık sorunlarını azaltabilirler. Bunlara ek olarak düzenli fiziksel aktivite, kemik ve eklem sorunları yaşayan hastalarda da dikkatle üzerinde durulması gereken bir konudur⁽²⁵⁾. Fiziksel aktivite düzeyi arttığında obezite riski azalır. Fiziksel aktivite ayrıca düzenli yapılırsa vücut kompozisyonu da iyileşir. Kilo kontrolü de fiziksel aktivite yoluyla sağlanır. Haftalık olarak 1500-2000 kcal'lik harcama yaptıran fiziksel aktivite, kilo vermek için gereklidir⁽¹⁷⁾.

Yapılan araştırmalara göre eğitim düzeyi ile yetişkinlerin fiziksel aktivite düzeyleri arasında olumlu bir ilişki vardır. Avustralya'da eğitim düzeyi yüksek olan yetişkinlerin (%62), eğitim düzeyi düşük olanlara (%49'dan az) oranla daha fazla düzeylerde, tavsiye edilen miktarlarda fiziksel aktivite yaptıkları belirlenmiştir⁽¹⁾. Fransa'da yapılan benzer bir çalışmada, yetişkinlerin eğitim düzeyleri ile fiziksel aktivite düzeyleri arasında olumlu bir ilişki olduğu gözlenmiştir⁽²⁾. Taşmektepligil ve Bostancı'ya göre de eğitim düzeyinin artması, fertlerin spora daha fazla katılacağına bir işarettir⁽²²⁾. Bu noktadan hareketle bu çalışmanın amacı, eğitim düzeyi en yüksek grubu temsil eden öğretim elemanlarının fiziksel aktivite düzeylerini belirlemek ve fiziksel aktivite düzeylerinin cinsiyet, yaş, çocuk sahibi olma, akademik unvan, aylık gelir ve vücut kitle indeksi değişkenlerine göre farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymaktır.

YÖNTEM

Tarama modelindeki bu araştırmanın çalışma evrenini 2005-2006 yılında Ankara ilinde faaliyet gösteren üniversitelerin merkezdeki fakültelerinde görev yapan 752 öğretim elemanı oluşturmaktadır. Tesadüfi örneklem metodu kullanılan araştırmada öğretim elemanlarının son üç aydır yapmakta oldukları fiziksel aktivite düzeylerini belirlemek amacıyla Blair tarafından oluşturulan Cooper Anketi (Aerobics Center Longitudinal Study Physical Activity Questionnaire) kullanılmış ve cinsiyet, yaş, çocuk sahibi olma, akademik unvan, aylık gelir, ve vücut kitle indeksine göre farklılıklara bakılmıştır.

Cooper Anketi'nde yetişkinlerin fiziksel aktivite düzeyleri değerlendirilirken, katılımcıların belirtmiş oldukları aktivitelerin hangi şiddette (orta veya yüksek) aktiviteler oldukları, belirttikleri aktiviteleri haftada kaç kere ve günde kaç dakika yaptıkları göz önünde bulundurularak her aktivitenin belirlenen MET cinsine göre değerleri tespit edilmiş ve bu değerler aktivitelerde harcanılan kalori miktarının hesaplanmasında kullanılmıştır. Harcanan kalori miktarları bakımından katılımcılar aktiflik düzeylerine göre gruplandırılırken, Avustralya Ulusal Kanseri Önleme Politikası 2004-06 (Australian National Cancer Prevention Policy 2004-06)'ında yer alan enerji harcama ve aktiflik düzeyi sınıflandırması esas alınmıştır. Sınıflandırmaya göre, haftada neredeyse hiçbir fiziksel aktivitede bulunmayan ve haftalık kalori harcamaları <50 kcal.hft⁻¹ olan katılımcılar sedanter; 50-800 kcal.hft⁻¹ olanlar düşük düzeyde aktif; 801-1600 kcal.hft⁻¹ harcayanlar orta düzeyde aktif ve haftada >1600 kcal.hft⁻¹ enerji harcayanlar ise yüksek düzeyde aktif grup olarak belirlenmiştir⁽¹⁾. Araştırmada katılımcıların Vücut Kitle İndeksleri (VKİ) ankete rapor ettikleri boy ve kilo oranlarına bakılarak hesaplanmış ve yetişkinlik fiziksel aktivite düzeyleri ile ilişkilendirilmiştir. Vücut Kitle İndeksi basit, etkili ve doğru bir metot olup, vücut ağırlığıyla ilgili sağlık risklerinin belirlenmesinde kullanılır. VKİ, bireylerin kendi belirttikleri kilogram değerinin, boyun metre değerinden karesine bölünmesi ile (kg/m²) hesaplanır. Vücut Kitle İndeksi erkek ve kadınlar için, VKİ (kg/m²) <18,5 Zayıf; 18,5-24,9 Normal Kilolu; 25-29,9 Kilolu ve >30 Obez olarak belirlenmiştir⁽⁶⁾.

Ölçme aracının geçerlik ve güvenirlik testi için 60 öğretim elemanı ile ön uygulama yapılmış ve anket maddeleri üzerinde yapılan faktör analizi sonucunda 0.30'un altında işlevsel olmayan maddeye rastlanmamıştır. Ön uygulama verileriyle yapılan faktör analizi sonucu açıklanan varyans %34 bulunmuştur. Anketlerden elde edilen verilerin çözümlenmesinde genel dağılım özelliklerini belirlemek için tanımlayıcı istatistik tekniklerinden frekans ve yüzde dağılımları kullanılmış, yorumlarda kullanılmak üzere görüşlere ilişkin ortalama değerler (\bar{X}) verilmiştir. Farklılıkların ortaya çıkarılmasında, alt grupların 30 ve daha büyük olduğu durumlarda parametrik (t-test, tek yönlü varyans analizi) istatistik teknikleri kullanılırken, 30 ve altındaki birimlerde ve aralarında her birim için çok büyük farklılıklar olma durumlarında parametrik olmayan istatistik (Kruskal-Wallis H) tekniklerinden faydalanılmıştır. Varyans analizi sonucunda ortaya çıkan farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla Tukey HSD Çoklu Karşılaştırma Testi kullanılmıştır. Verilerin istatistiksel analizi ve yorumlarda $p < .05$ anlamlılık düzeyi dikkate alınmıştır.

BULGULAR

Araştırma grubunun cinsiyet, yaş, çocuk sahibi olup olmama, akademik ünvan ve aylık gelir değişkenlerine göre dağılımları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Öğretim Elemanlarının Demografik Değişkenlere Göre Dağılımı

Değişkenler	Alt Kategoriler	N	%	Toplam
Cinsiyet	Erkek	367	48,8	752
	Bayan	385	51,2	
Yaş	30 ve altı	264	35,1	752
	31-40	245	32,6	
	41-50	142	18,9	
	51-60	67	8,9	
	61 ve üzeri	34	4,5	
Çocuk Sahibi Olma	Var	364	48,4	752
	Yok	388	51,6	
Akademik Ünvan	Uzman	30	4,0	752
	Okutman	36	4,8	
	Araştırma Görevlisi	312	41,5	
	Öğretim Görevlisi	78	10,4	
	Yardımcı Doçent	115	15,2	
	Doçent	70	9,3	
	Profesör	111	14,8	
Aylık Gelir	1000 YTL ve altı	325	43,2	752
	1000-2000 YTL	257	34,2	
	2000-3000 YTL	112	14,9	
	3000 YTL ve üstü	58	7,7	

Tablo 1'de görüldüğü gibi, araştırma grubunun %48,8'ini erkekler, %51,2'sini bayanlar oluşturmaktadır. Grubun üçte ikisi (%67,7) 40 yaşın altındadır. 41-50 yaş grubunun örneklem içindeki temsil oranı %18,9 iken, bu oran artan yaşa paralel olarak azalmakta ve 51-60 yaş arası %8,9'a, 61 ve üzerinde ise %4,5'e gerilemektedir. Çocuk sahibi olanların oranı %48,4'tür. Araştırma grubu içinde en büyük oran Araştırma Görevlilerine aittir (%41,5). Bunu sırası ile Yardımcı Doçent (%15,2), Profesör (%14,8), Öğretim Görevlisi (%10,4), Doçent (%9,3), Okutman (%4,8) ve Uzman (%4,0) kadrolarındaki öğretim elemanları takip etmektedir. Örneklem grubunu oluşturan öğretim elemanlarının %43,2'sinin aylık gelirleri 1000 YTL ve altı iken, bu oran 1000-2000 YTL aylık gelirlerde %34,2, 2000-3000 YTL aylık gelirlerde ise %14,9'dur. 3000 YTL ve üzeri aylık kazancı olan öğretim elemanı oranı sadece %7,7'dir.

Tablo 2. Öğretim Elemanlarının Boy ve Ağırlık Değerlerine Göre Dağılımı

	Boy (m)	Kilo (kg)
	\bar{X}	\bar{X}
Erkek	1,76	78,29
Bayan	1,63	59,34
Toplam	1,69	68,58

Araştırma grubunun boy ortalaması 1,69 m, kilo ortalaması ise 69,58 kg'dır (Tablo 2). Cinsiyetlere göre değerlendirildiğinde boy ortalamasının erkeklerde 1.76 m, bayanlarda 1.63 m, kilo ortalamasının ise erkeklerde 78,28 bayanlarda 59,34 kg olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Öğretim Elemanlarının Vücut Kitle İndekslerinin (VKİ) Cinsiyet ve Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

		Zayıf		Normal Kilolu		Kilolu		Obez		Toplam	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Cinsiyet	Erkek	17	4,6	231	62,9	101	27,5	18	4,9	367	100,0
	Bayan	49	12,7	287	74,5	44	11,4	5	1,3	385	100,0
Yaş	≤30	41	15,5	194	73,5	24	9,1	5	1,9	264	100,0
	31-40	17	6,9	174	71,0	49	20,0	5	2,0	245	100,0
	41-50	4	2,8	94	66,2	37	26,1	7	4,9	142	100,0
	51-60	4	6,0	38	56,7	21	31,3	4	6,0	67	100,0
	≥61	-	-	18	52,9	14	41,2	2	5,9	34	100,0
Toplam		66	8,8	518	68,9	145	19,3	23	3,1	752	100,0

Tablo 3'e göre genel olarak vücut kitle indeksi dağılımı incelendiğinde, öğretim elemanlarında obez (%3,1) ve zayıfların oranının (%8,8) oldukça düşük olduğu dikkati çekerken, kiloluların da %19,3'lük bir oranı teşkil ettiği görülmektedir. Normal kilolu olan öğretim elemanları %68,9'luk bir oran ile çoğunluğu temsil etmektedir. Cinsiyetlere göre vücut kitle indeksi dağılımına

bakıldığında gerek erkeklerin (%62,9), gerekse bayanların (%74,5) çoğunluğunun normal kilolu olduğu gözlenmektedir. Erkek öğretim elemanlarının kilolu olma oranı %27,5 olup, bayanlara (%11,4) kıyasla daha yüksektir. Yine bayanlar arasında obez olma oranı (%1,3), erkeklerden (%4,9) daha düşük düzeydedir. Katılımcıların yaşlarına göre vücut kitle indeksi oranları incelendiğinde, ≤30 yaş (%73,5) ve 31-40 yaşları (%71,0) arasındaki öğretim elemanlarının büyük bir kısmının normal kilolu olduğu, ancak yaş ilerledikçe kilolu olma veya obezite oranının arttığı görülmektedir. Örneğin, ≥61 yaşlardaki öğretim elemanlarının %5,9'u obez, %41,2'si kiloludur. 51-60 yaş arasındakilerin de %6'sının obez, %31,3'ünün ise kilolu olduğu tablodan anlaşılmaktadır.

Tablo 4. Cinsiyet ve Fiziksel Aktivite Düzeyi (FAD) Dağılımı

FAD	Sedanter		Düşük Düzeyde Aktif		Orta Düzeyde Aktif		Yüksek Düzeyde Aktif		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Erkek	126	34,3	110	30,0	62	16,9	69	18,8	367	100,0
Bayan	144	37,4	143	37,1	62	16,1	36	9,4	385	100,0
Toplam	270	35,9	253	33,6	124	16,5	105	14,0	752	100,0

Tablo 4'de görüldüğü gibi araştırma grubunun genelini fiziksel aktivite düzeyi düşüktür. %35,9'u sedanter ve %33,6'sı düşük düzeyde aktif olan öğretim elemanlarının, %16,5'i orta düzeyde ve %14,0'ı yüksek düzeyde aktiftir. Cinsiyete göre fiziksel aktivite düzeyi incelendiğinde, erkeklerin %16,9'u orta, %18,8'i yüksek, bayanların ise %16,1'i orta, %9,4'ü yüksek düzeyde aktif görülürken, erkeklerin %30,0'ı, bayanların %37,1'i düşük düzeyde aktif ve erkeklerin %34,3'ü, bayanların da %37,4'ü sedanter bireyler olarak belirlenmiştir.

Tablo 5. Fiziksel Aktivite Düzeyleri ile Cinsiyet Arasındaki Farklılıklar

Cinsiyet	N	\bar{X} *	S	t	P
Erkek	367	2,20	1,11	3,023	,003
Bayan	385	1,97	,95		

*Sedanter (1,00-1,99), Düşük Düzeyde Aktif (2,00-2,99), Orta Düzeyde Aktif (3,00-3,99), Yüksek Düzeyde Aktif (4,00-5,00)

Tablo 5'e göre erkeklerin fiziksel aktivite düzeyleri (\bar{X} =2,20), bayanlara oranla (\bar{X} =1,97) daha yüksektir. Bayanların fiziksel aktivite düzeyi "sedanter" iken, erkeklerin "düşük düzeyde aktif" olduğu görülmektedir. Erkek ve bayan öğretim elemanları arasında fiziksel aktivite düzeyleri açısından manidar bir farklılık vardır [$t_{(750)}=3,02$; $p<0,05$].

Tablo 6. Öğretim Elemanlarının Fiziksel Aktivite Düzeylerinin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

FAD	Sedanter		Düşük Düzeyde Aktif		Orta Düzeyde Aktif		Yüksek Düzeyde Aktif		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Yaş										
≤30	101	38,3	88	33,3	43	16,3	32	12,1	264	100,0
31-40	95	38,8	79	32,2	39	15,9	32	13,1	245	100,0
41-50	45	31,7	49	34,5	26	18,3	22	15,5	142	100,0
51-60	21	31,3	24	35,8	10	14,9	12	17,9	67	100,0
≥61	8	23,5	13	38,2	6	17,6	7	20,6	34	100,0
Toplam	270	35,9	253	33,6	124	16,5	105	14,0	752	100,0

Tablo 6'da 30 yaş ve altındaki katılımcılar arasında en yüksek yüzdeyi (%38,3) sedanter grubun oluşturduğu, daha sonra %33,3'lük bir oranla düşük düzeyde aktiflerin bulunduğu, yine bu yaş grubunda %16,3'ünün orta düzeyde ve %12,1'inin de yüksek düzeyde aktif olduğu görülmektedir. 31-40 yaş arasındakilerde de ilk sırada %38,8'lik bir yüzdeyle sedanterlerin, daha sonra %32,2 ile düşük düzeyde aktif ve %15,9 ile orta düzeyde aktif olanların bulunduğu ve yüksek düzeyde aktiflerin %13,1 ile en az grubu temsil ettiği anlaşılmaktadır. 41-50 yaş arasındaki öğretim elemanlarında da %31,7'sinin sedanter, %34,5'inin düşük, %18,3'ünün orta ve %15,5'inin yüksek düzeyde aktif, 51-60 yaş arasındakilerin %31,3'ünün sedanter, %35,8'inin düşük, %14,9'unun orta ve %17,9'unun yüksek düzeyde aktif, 61 yaş ve üzerindeki de %23,5'inin sedanter, %38,2'sinin düşük, %17,6'sının orta ve %20,6'sının da yüksek düzeyde aktif olduğu görülmektedir. Tabloda dikkat çeken nokta 41 yaş ve üzerindeki öğretim elemanlarının çoğunluğunun düşük düzeyde aktif iken, 40 yaş ve altındakilerin ağırlıklı olarak sedanter olmasıdır.

Tablo 7. Fiziksel Aktivite Düzeyleri ile Yaş Grupları Arasındaki Farklılıklar

Yaş	N	\bar{X}	S	F	P
≤30	264	2,02	1,02	1,422	,225
31-40	245	2,03	1,04		
41-50	142	2,18	1,05		
51-60	67	2,19	1,08		
≥61	34	2,35	1,07		

*Sedanter (1,00-1,99), Düşük Düzeyde Aktif (2,00-2,99), Orta Düzeyde Aktif (3,00-3,99), Yüksek Düzeyde Aktif (4,00-5,00)

Araştırma grubunun yaşlarına göre fiziksel aktivite düzeyleri arasında manidar bir farklılık belirmemesine rağmen, 41 yaş ve üzeri öğretim elemanlarının (41-50, 51-60 ve 60 ve üzeri) fiziksel aktivite düzeylerinin daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Tablo 7'de 61 yaş ve üzerindeki öğretim elemanlarının fiziksel aktivite düzeylerinin ($\bar{X}=2,35$) diğer yaş gruplarından daha yüksek olduğu ve en düşük düzeyde aktif olan yaş grubunun ise 30 yaş ve altındakilerden ($\bar{X}=2,02$) oluştuğu görülmektedir.

Tablo 8. Çocuk Sahibi Olup Olmama Durumuna Göre Fiziksel Aktivite Düzeyi Arasındaki Farklılıklar

FAD	N	\bar{X}^*	S	t	P
Çocuk Sahibi	364	2,12	1,04	,845	,398
Çocuk Sahibi Değil	388	2,05	1,03		

*Sedanter (1,00-1,99), Düşük Düzeyde Aktif (2,00-2,99), Orta Düzeyde Aktif (3,00-3,99), Yüksek Düzeyde Aktif (4,00-5,00)

Tablo 8'den çocuk sahibi olanlar ile olmayanların fiziksel aktivite düzeylerinin "düşük" olduğu gözlenirken, fiziksel aktivite düzeylerine göre aralarında manidar bir farklılık olmadığı anlaşılmaktadır ($p < .05$).

Tablo 9. Akademik Ünvan ve Fiziksel Aktivite Düzeyi Farklılıkları

Akademik Ünvan	N	\bar{X}^*	S	F	P
ARŞ.GÖR.	312	2,04	1,02	2,108	,050
OKUTMAN	36	2,08	1,10		
ÖĞR.GÖR.	78	1,86	,949		
UZMAN	30	2,23	1,00		
YARD.DOÇ.	115	2,00	,973		
DOÇENT	70	2,27	1,14		
PROFESÖR	111	2,30	1,07		

*Sedanter (1,00-1,99), Düşük Düzeyde Aktif (2,00-2,99), Orta Düzeyde Aktif (3,00-3,99), Yüksek Düzeyde Aktif (4,00-5,00)

Öğretim elemanlarının akademik ünvanlarına göre fiziksel aktivite düzeyleri arasında manidar bir farklılık bulunmamasına rağmen ($p < .05$), profesörlerin en aktif grubu temsil ettiği ($\bar{X}=2,30$), ardından doçentler ($\bar{X}=2,27$) ve uzmanların ($\bar{X}=2,23$) geldiği, en az aktif grupları ise sırasıyla öğretim görevlileri ($\bar{X}=1,86$), yardımcı doçentler ($\bar{X}=2,00$), araştırma görevlileri ($\bar{X}=2,04$) ve okutmanların ($\bar{X}=2,08$) oluşturduğu görülmektedir.

Tablo 10. Aylık Gelir ve Fiziksel Aktivite Düzeyi Farklılıkları

Aylık Gelir	N	\bar{X}^*	S	F	P	Tukey
1 1000 YTL'den az	325	2,00	1,02	3,100	,026	1-4
2 1000-2000 YTL	257	2,06	1,03			
3 2000-3000 YTL	112	2,23	1,05			
4 3000 YTL'den fazla	58	2,38	1,06			

*Sedanter (1,00-1,99), Düşük Düzeyde Aktif (2,00-2,99), Orta Düzeyde Aktif (3,00-3,99), Yüksek Düzeyde Aktif (4,00-5,00)

Aylık gelir düzeyi arttıkça fiziksel aktivite düzeyinde de artış olduğu, aralarında doğru orantı bulunduğu görülmektedir. Aylık geliri 3000 YTL'den daha fazla olan öğretim elemanlarının fiziksel aktivite düzeyleri ($\bar{X}=2,38$), diğer düşük gelir gruplarına oranla daha yüksektir. Aylık geliri 1000 YTL'den az olanlar ile 3000 YTL'den fazla olanlar arasındaki manidar farklılık tablodan anlaşılmaktadır ($p<.05$).

Tablo 11. VKİ ve Fiziksel Aktivite Düzeyi Arasındaki Farklılıklar

			N	\bar{X}^*	S	Sıra Ortalaması	X ²	P	Tukey
VKİ	1	Zayıf	66	1,71	,84	303,98	9,903	,019	1-2 1-3
	2	Normal kilolu	518	2,10	1,05	379,72			
	3	Kilolu	145	2,18	1,03	398,71			
	4	Obez	23	2,08	1,12	372,00			
		Toplam	752	2,08	1,03				

*Sedanter (1,00-1,99), Düşük Düzeyde Aktif (2,00-2,99), Orta Düzeyde Aktif (3,00-3,99), Yüksek Düzeyde Aktif (4,00-5,00)

Araştırma grubunun VKİ değerlerine göre kilolu olan öğretim elemanlarının fiziksel aktivite düzeylerinin normal kilolu, obez ve zayıf olanlara oranla daha yüksek olduğu anlaşılan Tablo 11'de, "zayıf" öğretim elemanları ile "normal kilolu" ve "kilolu" olanların fiziksel aktivite düzeyleri arasında manidar farklılıklar vardır ($p<.05$).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Eğitim düzeyi en yüksek grubu temsil eden öğretim elemanlarının fiziksel aktivite düzeylerini belirlemek ve fiziksel aktivite düzeylerinin cinsiyet, yaş, çocuk sahibi olma, akademik unvan, aylık gelir ve vücut kitle indeksi değişkenlerine göre farklılık gösterip göstermediğini incelemeye yönelik bu araştırmaya 752 (367 erkek, 385 bayan) öğretim elemanı katılmıştır.

Cinsiyetler arasında neredeyse eşit bir dağılımın gözlemlendiği (erkek:%48,8; bayan:%51,2) bu çalışmada 30 ve altı yaşlardaki öğretim elemanları %35,1'lik bir oranla çoğunluğu temsil etmektedir. Çalışmaya katılan öğretim elemanlarından %51,6'sının çocuğu yoktur. Araştırma Görevlilerinin oranı %41,5 ve aylık geliri 1000 YTL ve altındakilerin oranı da %43,2'dir (Tablo 1). Araştırma grubunun anketlere kendi rapor ettikleri boy ve ağırlık değerleri hesaplandığında ortaya çıkan vücut kitle indeksi değerlerine göre, öğretim elemanlarının %68,9'u normal kilolu olarak görülmektedir (Tablo 3).

Bulgulara göre araştırma grubunun çoğunluğunu sedanter ve düşük düzeyde aktif öğretim elemanları (%69,5) oluşturmaktadır. Bu sonuç toplumun eğitim düzeyi en yüksek kitlesini

oluşturan öğretim elemanlarının sağlıklı yaşamın vazgeçilmezlerinden olan fiziksel aktivite konusunda duyarlı olmadıklarını göstermektedir. Cinsiyete göre fiziksel aktivite düzeyi incelendiğinde benzer bir durum ortaya çıkmıştır. U.S. Department of Health and Human Services'in raporunda da ABD'de yetişkinlerin %23'ünün haftada üç gün süren yüksek şiddette fiziksel aktivite yaptıkları, sadece %15'inin haftada en az beş gün 30 dak. ve üzeri fiziksel aktivite ile uğraştığını ve %40'lık bir oranın ise düzenli fiziksel aktivite yapmadığı görülmüştür⁽²⁵⁾. Yancey ve arkadaşlarının ABD'de 18 yaş ve üzerinelere uyguladıkları bir araştırmada da katılımcıların %41'inin sedanter olması bu çalışmayla benzerlik göstermektedir⁽³⁰⁾. Bayanların fiziksel aktivite düzeyi "sedanter" iken, erkeklerin "düşük düzeyde aktif" olduğu görülmektedir. Buna göre, erkeklerin fiziksel aktivite düzeyleri ($\bar{X}=2,20$) düşük de olsa, bayanlara oranla ($\bar{X}=1,97$) daha yüksektir (Tablo 4 ve 5). Karaca'nın Ankara'da yaptığı çalışmada da, erkeklerin spora bayanlardan daha fazla vakit ayırdıkları gözlenmiştir⁽¹²⁾. Aynı sonuç, Taşmektepligil ve Bostancı'nın 356'sı erkek 335'i bayan toplam 691 kişiye uyguladıkları çalışmada da ortaya çıkmıştır⁽²²⁾. Bruce'un Kanada'lı yetişkinlere yaptığı çalışmada da, ortalama enerji harcama düzeyinin erkeklerde, bayanlara nispeten daha fazla çıkması da bu araştırmayla paraleldir⁽³⁾. Araştırma grubunun fiziksel aktivite düzeyinin düşük olmasının fiziksel aktivitelere ayıracak zaman bulamamaları, alışkanlık edinmemeleri ve iş yorgunluğu gibi sebepleri olabilir. Tudor-Locke'ye göre sedanter yaşam tarzını engelleyebilmek için kültürel etkinlikler, beden eğitimi dersleri, parklar ve yeşil alanların yanı sıra, günlük fiziksel aktivite düzeyinin de artırılmasına yönelik programlar uygulamaya geçirilmelidir⁽²⁴⁾. Ayrıca, günlük yaşamda yürüyüş ve bisiklet kullanma teşvik edilmeli ve çocuk ve gençlerin de okullarına güvenli bir şekilde gidebilmeleri sağlanmalıdır⁽²⁹⁾.

Sedanterlerin oranı, ilerleyen yaşla birlikte azalma gösterirken, bunu destekler biçimde yüksek düzeyde aktif olma durumu da yine ilerleyen yaşa bağlı olarak net oranlarda artmaktadır. Bunun nedenleri arasında ilerleyen yaşla birlikte sağlığın öneminin anlaşılması, ileri yaşlarda ortaya çıkan bir çok rahatsızlığın fiziksel aktivite yetersizliğinden kaynaklandığının doktorlar tarafından belirtilerek fiziksel aktiviteye yönlendirilmesi sayılabilir. Yaş ve fiziksel aktivite düzeyi arasında manidar bir farklılık belirmemesine rağmen, genç yaşlardaki öğretim elemanlarının fiziksel aktivite düzeylerinin daha düşük olduğu gözlenmektedir. 61 yaş ve üzerinelere fiziksel aktivite düzeyinin ($\bar{X}=2,35$) diğer yaş gruplarından daha yüksek olduğu, tam tersine en düşük düzeyde aktif olan yaş grubununun 30 ve altındakilerden ($\bar{X}=2,02$) oluştuğu bulgulardan anlaşılmaktadır (Tablo 6 ve 7). Yaşla birlikte sağlık sorunlarının da ortaya çıkması fiziksel aktivite düzeyinin yüksek olmasının bir açıklayıcısı olabilir.

Öğretim elemanlarından çocuk sahibi olanlar ile olmayanların fiziksel aktivite düzeyleri arasında manidar bir farklılık olmadığı, bunun yanı sıra her iki grubun da fiziksel aktivite seviyelerinin "düşük" düzeyde olduğu gözlenmiştir (Tablo 8). Araştırmanın aksine Tammelin ve arkadaşları çalışmalarında, kadınların fiziksel aktivite yapamamalarına mazeret olarak çocuk sahibi olmalarını gösterdiklerini belirtmişlerdir⁽²¹⁾.

Akademik ünvanlara göre fiziksel aktivite düzeyleri arasında manidar bir farklılık bulunmamasına rağmen, öğretim elemanları arasında profesörlerin en aktif grubu temsil ettiği ($\bar{X}=2,30$), ardından doçentler ($\bar{X}=2,27$) ve uzmanların ($\bar{X}=2,23$) geldiği, en az aktif grupları ise sırasıyla öğretim görevlileri ($\bar{X}=1,86$), yardımcı doçentler ($\bar{X}=2,00$), araştırma görevlileri ($\bar{X}=2,04$) ve okutmanların ($\bar{X}=2,08$) oluşturduğu görülmektedir (Tablo 9). Profesör ve doçentlerin akademik kariyerin zirvesinde olmaları ve araştırma görevlileri ya da yardımcı doçentler gibi tez ya da yayın çalışmaları ile zamanlarının çoğunu harcamamaları ve bu yüzden kendilerine fiziksel aktivite yapacak vakti bulmaları, bunun yanı sıra gelir seviyesi bakımından da diğer akademik unvan gruplarına oranla daha üst düzeyde bulunmaları sebebiyle fiziksel aktivite tercih ve imkanlarının artması, akademik ünvana göre fiziksel aktivite düzeyinde manidar bir farklılık görünmemesine rağmen diğerlerine göre daha aktif olmalarının sebepleri olabilir. Nitekim, tablo 10'da aylık geliri 3000 YTL'den daha fazla olan öğretim elemanlarının fiziksel aktivite düzeyi, daha düşük diğer gelir gruplarına oranla daha yüksektir (Tablo 10). Bu sonuç gelir düzeyi yükseldikçe, fiziksel aktivite düzeyinin de artacağını bir işaretidir. Eylert'in çalışmasında da aylık geliri yüksek olanların fiziksel aktivite düzeylerinin yüksek çıkması da bu araştırmayla benzerlik göstermektedir⁽⁹⁾.

Araştırma grubunun VKİ değerlerine göre "kilolu" olan öğretim elemanlarının fiziksel aktivite düzeylerinin "normal kilolu", "obez" ve "zayıf" olanlara oranla daha yüksek olduğu anlaşılan Tablo 11'de, "zayıf" olan öğretim elemanları ile "normal kilolu" ve "kilolu" olanların arasında farklılık olduğu ve bu farkın "normal kilolu" ve "kilolu" öğretim elemanları lehine olduğu gözlenmektedir. "Zayıfların" en düşük aktivite düzeyinde bulunması, vücut yapılarını beğenip fiziksel aktivite yapmaya ihtiyaç duymamalarından veya fiziksel aktivitelerin sadece "kilo verme amacı" ile yapıldığını düşüncülerinden kaynaklanıyor olabilir. Nordqvist'in çocuk ve gençlerin fiziksel aktivitelerinin belirleyicilerini tanımlamaya yönelik yaptığı çalışmasında, obezite ve sedanterlik arasında anlamlı bir ilişki bulamaması da bu araştırmayla paralellik göstermektedir⁽¹⁵⁾. Aynı şekilde Yancey ve arkadaşlarının 18 yaş ve üzerindeki 8353 kişiye uyguladıkları çalışmalarında da, sedanter olma ile vücut kitle indeksi arasında anlamlı bir ilişki gözlenememiştir⁽³⁰⁾.

Sonuç olarak öğretim elemanlarının tavsiye edilen miktarlarda fiziksel aktivite düzeyini karşılayamadığı görülen bu çalışmada katılımcıların genel olarak sedanter ve düşük düzeyde aktif oldukları belirlenmiştir. Özellikle bayan öğretim elemanlarının sedanter bir yaşam tarzı benimsemiş olmaları sağlıkları açısından son derece tehlikeli bir durumdur. Yine de, tüm öğretim elemanlarının kendi fiziksel aktivite düzeylerini en az orta düzeyde aktif olacak şekilde değiştirmeleri gerekmektedir. Araştırmada, yaşlar arasında fiziksel aktivite düzeyine göre farklılık belirmemesine rağmen en genç yaşta olanların en düşük, en yaşlı olanların ise en yüksek fiziksel aktivite düzeyinde bulunması, gençlerin vakit bulamamalarından ve ilerleyen yaşla birlikte ortaya çıkan sağlık problemlerinden kaynaklanıyor olabilir. Bu yüzden bu konu yapılacak çalışmalarla aydınlatılmalıdır. Çocuk sahibi olma durumunun bu araştırmada fiziksel aktivite düzeyinde farklılık

yaratmadığı belirlenmiştir. Akademik ünvanlara göre fiziksel aktivite düzeyi değerlendirildiğinde farklılık olmamasına rağmen profesör ve doçentlerin en yüksek fiziksel aktivite düzeyinde olmaları, kendilerine sağlık açısından egzersiz ve spor yapabilecek vakit ayırabildiklerini göstermektedir. Ayrıca bu çalışmada gelir düzeyinin yüksek olmasının fiziksel aktivite düzeyine olumlu yansıdığı görüldüğü için profesör ve doçentlerin fiziksel aktivite yapma imkanlarının da arttığı düşünülebilir. Son olarak araştırmada obez olma ile fiziksel aktivite düzeyi arasında manidar bir farklılık belirmemiştir.

Bu çalışma ortaya koyduğu sonuçlarla yüksek düzeyde eğitilmiş yetişkinlerin bile sağlık açısından son derece gerekli olan fiziksel aktivite yapma konusunda son derece ilgisiz olduğunu, ancak yaş ve kariyer yükseldikçe fiziksel aktivitelerin önemini kavrandığını önemle vurgulayarak bundan sonraki çalışmalara en azından bu konularda temel oluşturmuştur. Yeni yapılacak çalışmalarda, öğretim elemanlarının kendi üniversite bünyelerindeki fiziksel aktivite imkanlarından haberdar olup olmadıkları ve bu imkanları kullanma sıklıkları ile üniversite bünyelerindeki spor tesislerinin kendi imkanlarını öğretim elemanlarına ne derecede tanıtabildiği, ayrıca düşük düzeyde aktif ve sedanter olan öğretim elemanlarının neden fiziksel aktivite yapmadıkları araştırılmalıdır.

KAYNAKLAR

1. AUSTRALIAN NATIONAL CANCER PREVENTION POLICY 2004-06 (2004). Preventible Risk Factors: Physical Activity, The Cancer Council Australia, Canberra.
2. BERTRAI, S.; PREZIOSI, P.; MERMEN, L.; GALAN, P.; HERCBERG, S. ve OPPERT, J.M. (2004). Sociodemographic and Geographic Correlates of Meeting Current Recommendations for Physical Activity in Middle-Aged French Adults: the Supplementation en Vitamines et Mineraux Antioxydant, American Journal of Public Health, 94(9), 1560-1566.
3. BRUCE, M. J. (2002). Physical Activity, Physical Fitness and Health: Leisure-Time Physical Activity Trends in Canada from 1981 to 1998 and the Prospective Prediction of Health Status from Health Related Physical Fitness, The Degree of Master of Science, York University, Toronto, Ontario, (Proquest Online Veri Tabanı, 11/05/2005).
4. BUELL, J. L. (1999). Effect of Physical Activity on Bone Mineral Accretion in Adolescent Females: A Four Year Longitudinal Study, The Degree Doctor of Philosophy, The Ohio State University, (Proquest Online Veri Tabanı UMI No: 9919848, 11/05/2005).
5. CENTERS for DISEASE CONTROL and PREVENTION (2004). Guidelines for School Health Programs to Promote Physical Activity: Summary, U.S. Department of Health and Human Services, Atlanta, GA.
6. CHO, S.; DIETRICH, M.; BROWN, C. J. P.; CLARK, C. A. ve BLOCK, G. (2003). The Effect of Breakfast Type on Total Daily Energy Intake and Body Mass Index: Results from the Third National Health and Nutrition Examination Survey (NHANES III), Journal of the American College of Nutrition, 22(4), 296-302.
7. COTTREAU, C. M.; NESS, R. B. ve KRISKA, A. M. (2000). Physical Activity and Reduced Risk of Ovarian Cancer, Obstetrics and Gynecology, 96(4), 609-614.
8. DUNCAN, G. E.; SYDEMAN, S. J.; PERRI, M. G.; LIMACHER, M. C. ve MARTIN, A. D. (2001). Can Sedentary Adults Accurately Recall the Intensity of Their Physical Activity?, Preventive Medicine, 33(1), 18-26.
9. EYLER, A. A. (2003). Personal, Social and, Environmental Correlates of Physical Activity in Rural Midwestern White Women, American Journal of Preventive Medicine, 25(3Si), 86-92.

10. GARBER, C. E. (1997). The Benefits of Physical Activity on Coronary Heart Disease Risk Factors in Women, Exercise and Coronary Heart Disease, 7(1), 17-23.
11. HE, X. Z. ve BAKER, D. W. (2004). Body Mass Index, Physical Activity, and the Risk of Decline in Overall Health and Physical Functioning in Late Middle Age, American Journal of Public Health, 94(9), 1567-1573.
12. KARACA, A. (2000). Ankara İlinde Çalışan Bireylerin Bedensel Etkinlik Düzeyleri, Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 5(3), 11-20.
13. KRISKA, A. M.; SAREMI, A.; BENNETT, P. H.; KOBES, S.; WILLIAMS, D. E. ve KNOWLER, W. C. (2003). Physical Activity, Obesity, and the Incidence of Type 2 Diabetes in a High Risk Population, American Journal of Epidemiology, 158(7), 669-675.
14. LAM, T. H.; HO, S. Y.; HEDLEY, A. J.; MAK, K. H. ve LEUNG, G. M. (2004). Leisure Time Physical Activity and Mortality in Hong Kong: Case-Control Study of All Adult Deaths in 1998, Annul Epidemiology, 14(6), 391-398.
15. NORDQVIST, D. (2003). Physical Activity Levels in Children and Youth, The Degree of Master of Science, Dalhousie University, (Proquest Online Veri Tabanı UMI No: 79605, 11/05/2005).
16. PENNATHUR, A.; MAGHAM, R.; CONTRERAS, L. R. ve DOWLING W. (2003). Daily Living Activities in Older Adults: Part II - Effect of Age on Physical Activity Patterns in Older Mexican American Adults, International Journal of Industrial Ergonomics, 32, 405-418.
17. RIPPE, J. M. ve HESS, S. (1998). The Role of Physical Activity in the Prevention and Management of Obesity, Journal of the American Dietetic Association, 98(suppl 2), S31-S38.
18. ROBISON, J. ve MILLER, W. C. (2004). Exercise, Physical Activity, Weight and Health, Health at Every Size, 18(4), 49,50.
19. ROSENGREN, A. ve WILHELMSSEN, L. (1997). Physical Activity Protects Against Coronary Death and Deaths from All Causes in Middle-Aged Men, Annul Epidemiology, 7(1), 69-75.
20. SLATTERY, M. L.; EDWARDS, S. L.; MA, K.; FRIEDMAN, G. D ve POTTER, J. D. (1997). Physical Activity and Colon Cancer: A Public Health Perspective, Annul Epidemiology, 7(2), 137-145.
21. TAMMELIN, T.; NAYHA, S.; LAITINEN, J.; RINTAMAKI, H. ve JARVELIN, M. R. (2003). Physical Activity and Social Status in Adolescence as Predictors of Physical Inactivity in Adulthood, Preventive Medicine, 37, 375-381.
22. TAŞMEKTEPLİGİL, M. Y. ve BOSTANCI, Ö. (2000). Farklı Özelliklere Sahip Fertlerin Sportif Faaliyetlere Katılımlarını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi, Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 5(2), 26-42.
23. T.C. BAŞBAKANLIK DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ (2004). Ölüm İstatistikleri: İl ve İlçe Merkezlerinde 2002, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
24. TUDOR-LOCKE, C.; AINSWORTH, B. E.; ADAIR, L. S. ve POPKIN, B. M. (2003). Physical Activity in Filipino Youth: The Cebu Longitudinal Health and Nutrition Survey, International Journal of Obesity, 27, 181-190.
25. USDHHS: U.S. DEPARTMENT of HEALTH and HUMAN SERVICES (2000). Healthy People 2010 (2nd ed.), Washington D.C: US Government Printing Office.
26. USDHHS: US DEPARTMENT of HEALTH and HUMAN SERVICES (2001). Healthy People in Healthy Communities, Washington DC: US Government Printing Office.
27. VERLOOP, J.; ROOKUS, M. A.; KOOY, K. ve VAN LEEUWEN, F. E. (2000). Physical Activity and Breast Cancer Risk in Women Aged 20-54 Years, Journal of the National Cancer Institute, 92(2), 128-135.
28. WANNAMETHEE, S. G.; SHAPER, A. G. ve WALKER, M. (2001). Physical Activity and Risk of Cancer in Middle-Aged Men, British Journal of Cancer, 85(9), 1311-1316.
29. WILDE, B. E.; CORBIN, C. B. ve LE MASURIER, G. C. (2004). Free-Living Pedometer Step Counts of High School Students, Pediatric Exercise Science, 16, 44-53.
30. YANCEY, A. K.; WOLD C. M.; MCCARTHY, W. J.; WEBER, M. D; LEE, B; SIMON, P. A ve FIELDING J. E. (2004). Physical Inactivity and Overweight Among Los Angeles County Adults, American Journal of Preventive Medicine, 27(2), 146-15.

KISA SÜRELİ L-KARNİTİN ALIMININ BİR FUTBOL MAÇI SÜRESİNCE GLUKOZ SEVİYESİNE ETKİSİ

Metin KAYA *

Halil TAŞKIN **

Levent ŞAHİN ***

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, kısa süreli L-karnitin alımının bir futbol maçı süresince glukoz seviyesine etkisinin incelenmesidir.

Çalışmaya, plasebo grubu olarak katılan (n:11) futbolcuların boy ortalaması 178±6,64 cm, vücut ağırlığı ortalaması 70±5,12 kg, yaş ortalaması 19,18±0,87 yıl ve spor yaşı ortalaması 9,64±2,29 yıl, karnitin grubu olarak katılan (n:11) futbolcuların boy ortalaması 177±5,01 cm, vücut ağırlığı ortalaması 69,18±5,69 kg, yaş ortalaması 18,09±1,14 yıl ve spor yaşı ortalaması 7,82±2,18 yıl olan düzenli olarak antrenman yapan 22 sağlıklı profesyonelliğe aday erkek futbolcu gönüllü olarak katılmıştır. Deneklere araştırma için 2 devreli 45'er dakikalık futbol maçı yapacakları belirtilmiştir.

Karnitin grubuna maçtan 1 saat önce 200 ml su içerisinde 2'şer gr karnitin, plasebo grubuna ise sadece 200 ml su verilmiştir. Denekler karnitin veya su içtikleri konusunda bilgilendirilmemiştir. Kan alımları önkol'dan, 10 ml'lik en-jektörler ile sağlık görevlileri tarafından aşağıda belirtilen dört aşamada gerçekleştirilmiştir.

Birinci kan alımı maçtan 1 saat önce, ikinci kan alımı maçın başında (madde alımından 1 saat sonra), üçüncü kan alımı maçın devre arasında, dördüncü kan alımı ise maç bitiminde gerçekleştirilmiştir.

Verilerin değerlendirilmesinde SPSS 10.0 istatistik paket programında, tekrarlı ölçümlerde varyans analizi yapılarak ölçümler arası fark olup olmadığına bakılmıştır. Ölçümler arası farkın hangi ölçümden kaynaklandığını tespit etmek için ise Bonferroni testi uygulanmıştır. Glukoz değişkeni bakımından, plasebo grubunda istatistiksel olarak ölçümler arası anlamlı bir farklılık olmadığı ($P>0,05$), karnitin grubunda ise ölçümler arasında istatistiksel olarak ($P<0,05$) anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak karnitin verilen grupta müsabaka başlarından itibaren kandaki glukoz değerinde anlamlı bir artış olmuş ve bu artış ilk yarı sonuna kadar devam etmiştir. İlk yarı sonundan itibaren müsabaka sonuna kadar artış korunmuştur. İlk yarı sonunda artan glukoz seviyesinin maç sonuna kadar artmamış olması, karnitin alımının futbolcularda 30–40 dakikalık egzersizden sonra glukoz seviyesini koruduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Futbol, L-Karnitin, Glukoz Düzeyi

Geliş tarihi: 23.11.07; Yayına kabul tarihi: 20.03.2008

* Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, ANKARA

** Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, KONYA

*** Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doktora Öğrencisi, ANKARA

THE EFFECT OF SHORT TERM L-CARNITIN SUPPLEMENTATION UPON THE GLUCOSE LEVEL DURING A SOCCER MATCH.

ABSTRACT

The aim of this study was to examine L- carnitine intake affecting the glucose level during a football match.

For this study, 22 healthy soccer players who are candidates for professional joined as a placebo group. Their height average is 178±6.64 cm, body weight average is 70±5.12 kg, age average is 19.18±0.87 years and sports age average is 9.64±2.29 years. Subjects were issued that will be doing a football match two halves with 45 minutes each.

The subjects in the first group were each given 2 gr carnitine of inside 200 ml water. One hour before the match started, and only 200 ml water to placebo group. Subjects weren't informed about having been given carnitine or water.

The blood draw was performed in four phases indicated below, by health officials in 10 ml injectors through antilubital vein. First blood draw was performed one hour before the match, second blood draw was performed at the start of the match (one hour after the taking of the substance), third blood draw was performed in the half time, and fourth was done at the end of the match.

The data were evaluated with SPSS 10.0 doing a variance analysis (Repeated measurement ANOVA) in successive measurements to find out whether there were significant differences between them. There Bonferroni test was applied to determine the measurement causing this difference.

There were no statistically significant differences in placebo group between the measurements as regards to glucose variable. Carnitin group on the other hand displayed statistically significant differences between the measurements (P<0.05).

In conclusion, beginning from the start of the match, there was a certain increase in the glucose value in the blood and this increase went on until the end of the first half. From the end of the first half to the end of the match, the increase was kept intact. It is thought that the glucose level which got an increase at the end of the first half didn't get further increases until the end of the match, and carnitin intake secured the glucose level in the soccer players after 30-40 minutes of exercise.

Key Words: Soccer, L-Carnitin, Glucose Level

GİRİŞ

Genetik özelliklere bağlı performansın değişken olduğu fakat performansa etki eden birtakım dış faktörlerle mutlak performansın % 90'ına erişilebileceği, geriye kalan % 10'luk bölüme ise olağanüstü durumlarda ve ergojenik yardımlar sayesinde ulaşılabilirliği belirtilmektedir⁽⁶⁾.

Vitamin BT olarak isimlendirilen karnitin, uzun zincirli yağ asitlerinin mitokondri içerisine taşınmasında ve onların oksidasyonunda rol oynayan önemli bir faktördür⁽²⁴⁾. Bu özelliğinden dolayı vücutta üretilen karnitinin egzersiz esnasında yeterli olup olmadığı tartışma konusu olmuştur. İstirahat durumunda plazmadaki toplam karnitin oranı 41-64 Mol/L arasında değişiklik göstermekte ve bu oranın % 70-85'i serbest formda bulunmaktadır^(16,18,25).

Hafif ve orta yoğunluktaki egzersizlerde enerji gereksinimi serbest yağ asitlerinden sağlanır. Yağ asitlerinin en yüksek oksidasyonu max VO_2 nin % 50-60'ına kadar yapılan egzersizlerde gerçekleşmektedir⁽¹⁵⁾. Bununla birlikte, bu yoğunlukta plazma serbest karnitin seviyesinde de anlamlı bir değişiklik olmamaktadır^(18,19,25). Egzersizin şiddeti bu oranın üzerine çıktıkça serbest yağ asitlerinin özellikle uzun zincirli yağ asitlerinin mitokondri matriksine taşınması ve dolayısıyla oksidasyonu zorlaşmakta, gereken enerjinin çoğu glukozdan sağlanmaktadır⁽¹⁵⁾. Maximal Vital Capacity (MVC)'nin %85 civarında gerçekleştirilen egzersizlerde ise serbest yağ asitlerinin kullanımı ve bu yolla temin edilen enerji oluşumu azalmaktadır. Bundan sonra enerji oluşumu anaerobik süreçte karbonhidratların kullanımıyla sağlanır^(4,8,17).

Karbonhidratlar vücudumuzun başlıca enerji kaynağıdır ve enerjinin %70'i karbonhidratlardan sağlanır⁽¹⁾. Enerji için karbonhidratın esas formu olan glukoz kullanılır. Vücudumuzdaki tüm hücrelerin en ince yakıtı karbonhidrat ve onun glukozudur⁽²⁸⁾. Glukoz, insan vücudunda serbest halde kanda bulunur. Beyin dokusu ve alyuvarlar enerji yakıtı olarak sadece glukozu kullanırlar. Karbonhidratların enerji üretimine katkıları daha ekonomiktir. Çünkü karbonhidratların yağlara göre %12 daha az miktarda oksijene gereksinimleri vardır. Spor bilimcileri, kaslarda depo glikojenin artmasının hem egzersizin süresi hem de egzersiz şiddetinde sportif performansı arttırabileceği konusunda fikir birliği içerisindedirler⁽¹³⁾.

Glikoz metabolizmasında L-Karnitin çift taraflı çalışarak Asetil CoA'nın CoA'sıyla yer değiştirir. Böylece Asetil L-Karnitin ve serbest CoA oluşur. CoA'nın Asetil CoA'ya oranı (PDH) piruvat hidrogenaz kompleksinin aktivitesini düzenler. Sonuç olarak; L-Karnitin canlı doku içerisinde kaslardaki PDH'ı uyarmaktadır⁽²³⁾.

Kaslardaki L-Karnitin Asetil L-Karnitini artırır. Çalışan kaslarda PDH aktivitesinden dolayı glukoz sürekli değişir. Kaslarda Asetil L-Karnitin artar, serbest L-Karnitin azalır. Böylece glikojenden elde edilen glukozun miktarı geçici olarak Asetil L-Karnitine dönüştürülür⁽²³⁾.

L-Karnitin alımının, glukoz seviyesine etkisi ile ilgili olarak bugüne kadar yapılmış çalışmalarda, 2x45'er dakikalık bir futbol maçına yönelik herhangi bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle, bu çalışma, kısa süreli L-karnitin alımının futbol maçı ve bu maç esnasında oluşan glukoz seviyesine etkisini araştırmak amacıyla planlanmıştır.

MATERYAL VE METOT

Bu çalışma, düzenli olarak antrenman yapan MKE Ankaragücü Spor kulübü bünyesinde yer alan PAF (Profesyonelliğe Aday Futbolcu) takım oyuncularını üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya, plasebo grubu olarak katılan (n:11) futbolcuların boy ortalaması 178 ± 6,64 cm, vücut ağırlığı ortalaması 70 ± 5,12 kg, yaş ortalaması 19,18 ± 0,87 yıl ve spor yaşı ortalaması 9,64 ± 2,29 yıl, karnitin grubu olarak katılan (n:11) futbolcuların boy ortalaması 177 ± 5,01 cm, vücut

ağırlığı ortalaması $69,18 \pm 5,69$ kg, yaş ortalaması $18,09 \pm 1,14$ yıl ve spor yaşı ortalaması $7,82 \pm 2,18$ yıl olan 22 sağlıklı erkek futbolcu gönüllü olarak katılmıştır. Deneklere araştırma için 2 devreli 45' er dakikalık futbol maçı yapılacağı belirtilmiştir. Gerekli hazırlıklar ve motivasyon sağlandıktan sonra MKE Ankaragücü Spor Kulübü Tandoğan tesisleri içerisinde yer alan standart ölçülere sahip çim sahada, ortam ısı 26°C de müsabaka gerçekleştirilmiştir. Sporculara araştırmanın konusu ve araştırmada kullanılacak olan karnitin ve araştırmada uygulanacak olan kan alımları (test protokolü) hakkında geniş bilgi verilmiştir. Fakat kime karnitin verileceği belirtilmemiştir. Çalışma; 11'i karnitin, 11'i de placebo grubu olmak üzere 22 erkek futbolcu ile sınırlandırılmıştır. Çalışma öncesi sporcuların genel sağlık durumlarında herhangi bir problem olmadığı tespit edilmiştir.

Test Protokolü

Bu araştırmada 11'er futbolcudan oluşan iki takıma, 2x45 dakikalık (devre arası 15 dakika olan) bir futbol maçı oynatılmıştır. Maç öncesi sporculara antrenör nezaretinde 25 dakikalık ısınma hareketleri yaptırılmış, maç öncesi ve maç esnasında motive edici uyanlarda bulunulmuştur. Kan alımları önkol'dan, 10 ml'lik en-jektörler ile sağlık görevlileri tarafından aşağıda belirtilen dört aşamada gerçekleştirilmiştir.

-Birinci kan alımı maçtan 1 saat önce gerçekleştirilmiştir. Bu kan alımından sonra deney grubuna 200 ml su içerisinde eritilen 2'şer gr karnitin, placebo grubuna ise sadece 200 ml su verilmiştir.

-İkinci kan alımı maçın başında (madde alımından 1 saat sonra) gerçekleştirilmiş ve ardından maç ısınmasına geçilmiştir.

-Üçüncü kan alımı maçın devre arasında gerçekleştirilmiş ve denekler devre arasında 15 dk pasif olarak dinlendirilmiştir.

-Dördüncü kan alımı ise maç bitiminden hemen sonra gerçekleştirilmiştir.

Kan glukoz seviyeleri (Gülhane Askeri Tıp Akademisi Biyokimya Laboratuvarında) alınan kan örneklerinden Hitachi 917 biyokimya oto analizöründe cihazın kendi kitleri kullanılarak ölçülüp sonuçlar bilgisayar ortamında kaydedilmiştir.

İstatistiksel Analiz

Verilerin değerlendirilmesinde SPSS 10.0 istatistik paket program kullanılmıştır. Tekrarlı ölçümlerde varyans analizi (repeated measures) yapılarak ölçümler arası fark olup olmadığına bakılmıştır. Ölçümler arası farkın hangi ölçümden kaynaklandığını tespit etmek için ise Bonferroni testi uygulanmış, anlamlılık seviyesi ($P < 0,05$) olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

Tablo1. Araştırmaya katılan futbolcuların fiziksel özellikleri

	Değişkenler	N	Ortalama	Std. sapma
Plasebo Grubu	Boy (m)	11	178	6,64
	Vücut Ağırlığı (kg)	11	70,00	5,12
	Yaş (yıl)	11	19,18	,87
	Spor yaşı (yıl)	11	9,64	2,29
Karnitin Grubu	Boy (m)	11	177	5,01
	Vücut Ağırlığı (kg)	11	69,18	5,69
	Yaş (yıl)	11	18,09	1,14
	Spor yaşı (yıl)	11	7,82	2,18

Tablo 1'e bakıldığında, araştırmaya plasebo grubu olarak katılan futbolcuların boyları ortalaması $178\pm 6,64$ (cm), vücut ağırlıkları ortalaması $70\pm 5,12$ (kg), yaşları ortalaması $19,18\pm 0,87$ (yıl) ve spor yaşları ortalaması $9,64\pm 2,29$ (yıl) olarak görülmektedir. Araştırmaya karnitin grubu olarak katılan futbolcuların boyları ortalaması $177\pm 5,01$ (cm), vücut ağırlıkları ortalaması $69,18\pm 5,69$ (kg), yaşları ortalaması $18,09\pm 1,14$ (yıl) ve spor yaşları ortalaması $7,82\pm 2,18$ (yıl) olarak görülmektedir.

Tablo 2. Futbolcularda karnitin ve plasebo grubunun ölçüm sonuçları

	Gruplar	N	Ortalama	Std.Sapma	Ortalamalar farkı	t	P
1.Ölçüm (Müsabakadan 1 saat önce)	Karnitin	11	87,27	16,85	2,64	0,470	0,643
	Plasebo	11	89,91	7,87			
2.Ölçüm (Müsabaka öncesi)	Karnitin	11	82,00	5,27	10,55	3,355	0,003
	Plasebo	11	92,55	8,99			
3.Ölçüm (devre arası)	Karnitin	11	146,91	48,96	32,09	1,882	0,074
	Plasebo	11	114,82	28,30			
4.Ölçüm (müsabaka sonu)	Karnitin	11	94,36	10,66	6,55	1,339	0,196
	Plasebo	11	87,82	12,22			

Tablo 2 incelendiğinde, müsabakadan bir saat önce yapılan ölçüm ve müsabaka sonrası yapılan ölçüm değerleri bakımından karnitin ve plasebo grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($P>0,05$). Müsabakadan hemen önce ve devre arası yapılan ölçüm değerleri bakımından ise karnitin ve plasebo grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur ($P<0,05$).

Tablo 3. Tekrarlı Ölçümlerde ANOVA Tablosu

Değişkenler	Gruplar	Değer	Std. sapma	F	P
Glukoz (mmol/l)	Plasebo	0,489	8,000	2,547	0,129
	Karnitin	0,773	8,000	9,061	0,006

Tablo 3'de glukoz değişkeni bakımından, plasebo grubunda istatistiksel olarak ölçümler arası anlamlı bir farklılık olmadığı ($P>0,05$), karnitin grubunda ise ölçümler arasında istatistiksel olarak ($P<0,05$) anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4. Plasebo Grubunun Glukoz Ölçümlerinde, Ölçümler Arası Fark Çizelgesi

Değişken	Plasebo (i)	Plasebo (ii)	$X_i - X_{ii}$	Std. hata	P
Glukoz (mmol/l)	1. Ölçüm (Müsabakadan 1 saat önce)	2. Ölçüm	-2,636	3,388	1,000
		3. Ölçüm	-24,909	8,648	0,098
		4. Ölçüm	2,091	4,343	1,000
	2. Ölçüm (Müsabaka öncesi)	1. Ölçüm	2,636	3,388	1,000
		3. Ölçüm	-22,273	9,495	0,246
		4. Ölçüm	4,727	3,885	1,000
	3. Ölçüm (devre arası)	1. Ölçüm	24,909	8,648	0,098
		2. Ölçüm	22,273	9,495	0,246
		4. Ölçüm	27,000	10,332	0,155
	4. Ölçüm (müsabaka sonu)	1. Ölçüm	-2,091	4,343	1,000
		2. Ölçüm	-4,727	3,885	1,000
		3. Ölçüm	-27,000	10,332	0,155

Tablo 4'de görüldüğü gibi, plasebo grubunda glukoz için, 1- 3, 2- 3, 2- 4 ve 3- 4. ölçümler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($P>0,05$).

Tablo 5. Karnitin Grubunun Glukoz Ölçümlerinde, Ölçümler Arası Fark Çizelgesi

Değişken	Karnitin (i)	Karnitin (ii)	$X_i - X_{ii}$	Std. hata	P
Glukoz (mmol/l)	1. Ölçüm (Müsabakadan 1 saat önce)	2. Ölçüm	5,273	4,405	1,000
		3. Ölçüm	-59,636	14,225	0,011
		4. Ölçüm	-7,091	6,008	1,000
	2. Ölçüm (Müsabaka öncesi)	1. Ölçüm	-5,273	4,405	1,000
		3. Ölçüm	-64,909	14,636	0,008
		4. Ölçüm	-12,364	2,823	0,008
	3. Ölçüm (devre arası)	1. Ölçüm	59,636	14,225	0,011
		2. Ölçüm	64,909	14,636	0,008
		4. Ölçüm	52,545	14,161	0,024
	4. Ölçüm (müsabaka sonu)	1. Ölçüm	7,091	6,008	1,000
		2. Ölçüm	12,364	2,823	0,008
		3. Ölçüm	-52,545	14,161	0,024

Tablo 5'de görüldüğü gibi, glukoz için, 1- 3, 2- 3, 2- 4 ve 3- 4. ölçümler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($P<0,05$). Bu karşılaştırmalarda 3. ölçüm glukoz değerleri 1, 2 ve 4. ölçüm glukoz değerlerinden, 4. ölçüm glukoz değerleri ise 2. ölçüm glukoz değerlerinden daha büyük olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Futbolcularda Karnitin ve Plasebo Grubu Ölçüm Sonuçları (mmol/lt)

Karnitin Grubu				Plasebo Grubu			
1.Ölçüm (Müsabakadan 1 saat önce)	2.Ölçüm (Müsabaka öncesi)	3.Ölçüm (devre arası)	4.Ölçüm (müsabaka sonu)	1. Ölçüm (Müsabakadan 1 saat önce)	2.Ölçüm (Müsabaka öncesi)	3.Ölçüm (devre arası)	4.Ölçüm (müsabaka sonu)
73	79	95	89	83	116	95	95
130	85	205	89	93	89	102	111
87	89	210	120	107	96	91	89
93	83	91	92	87	90	157	98
77	75	222	82	83	81	131	74
80	81	168	107	87	90	89	84
81	75	91	91	88	88	151	73
90	83	154	99	88	87	104	73
68	79	141	88	83	90	90	98
100	92	120	91	102	98	157	81
81	81	119	90	88	93	96	90

Tablo 6 incelendiğinde araştırmaya karnitin ve plasebo grubu olarak katılan deneklerin bir futbol müsabakası süresince (müsabakadan 1 saat önce, müsabaka öncesi, devre arası, müsabakadan sonra) ölçülen glukoz değerleri görülmektedir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Glukoz değişkeni bakımından, plasebo grubunda istatistiksel olarak ölçümler arası anlamlı bir farklılık olmadığı ($P>0,05$) (Tablo 4), karnitin grubunda ise ölçümler arasında istatistiksel olarak ($P<0,05$) anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5 deki değerlere bakıldığında, glukoz için, 1. ölçüm ile 3. ölçüm, 2. ölçüm ile 3. ölçüm, 2. ölçüm ile 4. ölçüm ve 3. ölçüm ile 4. ölçüm arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu ($P<0,05$) tespit edilmiştir. Bu karşılaştırmalarda 3. ölçüm için elde edilen glukoz değeri 1. ölçüm, 2. ölçüm ve 4. ölçüm için elde edilen glukoz değerlerinden, 4. ölçüm için elde edilen glukoz değeri 2. ölçüm için elde edilen glukoz değerinden büyüktür.

Colombani ve arkadaşları (1996) maratoncular üzerinde yaptıkları çalışmalarında L- karnitin kontrolü analiz edilen karnitin türlerinin (serbest karnitin, kısa zincirli asetil karnitin, uzun zincirli asetil karnitin, çözülebilir total asit karnitin, total karnitin) hepsinin plazma konsantrasyonundaki

önemli artışıyla ilişkili olduğunu tespit etmişlerdir. Fakat maratoncularda koşma zamanında plazmadaki karbonhidrat metabolitlerinin (glukoz, laktat piruvat) yoğunluğunda, yağ metabolitlerinde (serbest yağ asitleri, gliserol, hidroksibütirat), hormonlarda (insülin, glukagon, kortizo) ve enzim aktivitelerinde (creatin kinaz, laktat dehidrojenes) anlamlı değişiklik olmadığını belirtmektedirler⁽⁶⁾. Yapılan bu çalışma ile paralellik göstermemektedir.

L-karnitin ergojenik kullanımına yönelik yapılan araştırmalarda, karnitin ilavesinin sportif performans üzerinde olumlu etkilere sahip olduğunu belirten Gorostiaga⁽¹¹⁾, Vecchiet⁽²⁹⁾ ve Wyss⁽³⁰⁾ in çalışma gruplarını oluşturan antrenmanlı sporcuların max VO₂ değerleri sırasıyla 55, 46,2 ve 48,2 ml/kg/dk'dır. Bunun yanı sıra karnitin ergojenik etkisinin performansı etkilemediğini belirten Colombani⁽⁵⁾ ve Decombaz⁽⁷⁾ in antrenmanlı denek gruplarının max VO₂ değerleri sırasıyla 55 ve 52 ml/kg/dk olarak belirtilmiştir.

L-karnitin, uzun zincirli yağ asitlerinin mitokondri matriksine taşınmasında gerekli bir aracı olarak görev yapmaktadır^(3,24). Bu görev daha çok bireysel aerobik kapasitenin % 60-100 yoğunluğunu içeren egzersiz türlerinde ön plana çıkmaktadır. Çünkü bu yoğunluklarda plazma serbest karnitin seviyesi önemli derecede azalmaktadır^(18,19,25). Karnitin bu özelliğinden dolayı yüksek yoğunluklu (max VO₂ %70-85) egzersizlerde serbest yağ asitlerinin kullanımını artırarak hem yağlardan daha fazla enerji üretilmesine hem de kas glikojen depolarının ekonomik kullanımına yardımcı olmaktadır^(14,18). İlave L-karnitin uygulaması ile plazma serbest karnitin seviyesinde önemli bir yükselme olmakta ve egzersiz süresince serbest karnitin seviyesi azalırken toplam karnitin düzeyi fazla değişmemektedir^(12,21,23,26,27). Bu nedenle karnitin ilavesinin egzersiz esnasında oluşan performans üzerinde önemli bir etkisinin olabileceği belirtilmektedir^(18,20,26,30). Wyss ve arkadaşları⁽³⁰⁾ yedi gün süresince ve değişik aralıklarla günde 3 gr alınan L-karnitin, deneklerin güç ve toplam enerji değerlerinde bir artışa, solunum katsayılarında ise önemli bir azalmaya sebep olduğunu bulmuşlardır.

Gorostiaga ve arkadaşları⁽¹¹⁾, L-karnitin ilavesinin solunum katsayısı değerinde anlamlı bir azalma sağladığını ve bu durumun sportif performans üzerinde önemli bir etkisinin olduğunu ifade etmişlerdir. Buna karşın, Trappe ve arkadaşları⁽²⁷⁾, günde 2 gr olmak üzere yedi günlük L-karnitin ilavesinin supramaksimal yoğunlukta ve kısa mesafeli yüzme egzersizlerinde; Barnett ve arkadaşları⁽²⁾ günde 4 gr ve iki dozajda 14 gün süresince alınan L-karnitin maksimal ve supramaksimal yoğunlukta bisiklet yarışlarında; Colombani ve arkadaşları⁽⁵⁾ ise 20 km koşudan iki saat önce verilen 2 gr L-karnitin performansı etkilemediğini belirtmektedirler. Buna ilave olarak Oyono ve arkadaşları⁽²²⁾ ile Greig ve arkadaşları⁽¹⁰⁾, submaksimal yoğunluklu yüklenmelerde karnitin ilavesinin performans üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını tespit etmişlerdir. Karnitin ilavesinin egzersiz esnasında oluşan performansta önemli bir etkisinin olabileceği belirtilmektedir^(20,26,30).

Karnitinin performansa etkisi ile ilgili çalışma bulguları çok olmasına rağmen yapılan araştırmalarda, diyetek ek olarak karnitin kullanımının enerji kaynağı olan yağ asitlerinin kullanımını arttırmadığı, maksimal oksijen tüketimi gibi fizyolojik parametreleri de etkilemediği kabul edilmektedir⁽⁹⁾.

Karnitin yağ kullanımını arttırıp, glukoz kullanımını azaltmaktadır. Ayrıca kas ve karaciğerde glikojen tükenmesini azaltıp dayanıklılık performansının artmasına neden olmaktadır.

Sonuç olarak müsabaka başlarından itibaren kandaki glukoz değerinde anlamlı bir artış olmuş ve bu artış ilk yarı sonuna kadar devam etmiştir. İlk yarı sonundan itibaren müsabaka sonuna kadar artış korunmuştur. İlk yarı sonunda artan glukoz seviyesinin maç sonuna kadar artmamış olması, karnitin alımının futbolcularda 30- 40 dakikalık egzersizden sonra glukoz seviyesini koruduğu düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

1. ATA E.: Sporcu Beslenmesi, Furkan Ofset, 12-16, Bursa, 1989.
2. BARNETT C., COSTILL D.L., VUKOVICH M.D., COLE K.J., GOODPASTER B.H,TRAPPE S.W, INK WW.J.: Effect Of L-Carnitine Supplementation On Muscle And Blood Carnitine Content And Lactate Accumulation Durig High-Intensity Sprint Cycling, International Journal Of Sports Nutrition 4(3), 280-288, 1994.
3. BREMER J.: Carnitine- Metabolism and Functions, Physiological Reviews, 63(14), 1420-1480,1983.
4. CERRETELLI P., MARCONI C.: L- Carnitine Supplementation in Humans, The Effects on Physical Performance, International Journal of Sports Medicine,11(1), 1-14,1990.
5. COLOMBANI P., WENK C., KUNZ I., KRAHENBÜHL S., KUHN M., ARNOLD M., FREY-RİNDOVA P., FREY W. AND LANGHANS W.: Effects of L-Carnitine Supplementation on Physical Performance and Energy Metabolism of Endurance-Trained Athletes: a Double-Blind Crossover Field Study, European Journal of Applied Physiology Volume 73, Number 5 / June,1996.
6. ÇETİN N., FLOCK T.: Genel Kondisyon Antrenmanı ve Sporda Performans Kontrolü, Tekten Ofset Matbaacılık, Niğde, 2000.
7. DECOMBAZ J., DERIAZ O., ACHESON K., GMUENDER B., JEQUIER E.: Effect Of L-Carnitine On Submaximal Exercise Metabolism After Depletion Of Muscle Glycogen, Mediicine Science Sports Exercise Vol. 25. No: 6, 733-740,1993.
8. FOSS M.L., KETEİYAN S.J.: Fox's the Physiological Basis of Physical Education and Athletics, Saunders Collage Publishing, Philadelphia, 1998.
9. FOX E.L., BOWERS R.W., FOSS M.L.: The Physiological Basis of Physical Education and Athletics, Saunders Collage Publishing, Philadelphia,1988.
10. GREIG C., FINCH K.M., JONES D.A., COOPER M., SARGEANT A.J., FORTE C.A: The Effecet Of Oral Supplementation With L- Carnitine Onmaximum And Submaximum Exercise Capacity, European Journal Of Applied Physiology And Occupational Physiology 56, 457-460,1987.
11. GOROSTIAGA E.M., MAURER C.A, ECLACHE J.P: Decrease İn Respiratory Quotient During Exercise Following L-Carnitine Supplementation, Int. J. Of Sport Medicine Vol.10, no 3,169-174, 1989.
12. GRUNEWALD K.K., BAILEY R.S.: Commercially Marketed Supplements of Bodybuilding Athletes, Sports Medicine 15(5), 90-94, 1993.

13. GÜNEŞ Z.: Spor ve Beslenme, 3. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003.
14. HEINONEN O.J.: Carnitine and Physical Exercise, Sports Medicine, 22(2), 109-132, 1996.
15. HOLLOSZY J.O., COYLE E.F.: Adaptation of Skeletal Muscle to Endurance Exercise in Humans, Acta Physiol.Scand 138, 259-262, 1990.
16. JANSSEN G.M.E, SHOLTE H.R., VAANDRAGER M.H.V., ROSS J.D.: Muscle Carnitine Level in Endurance Training and Running a Marathon, International Journal of Sports Medicine 10, 153-155, 1989.
17. JONES N.L., HEIGENHASER G.J.F.: Fat Metabolism in Heavy Exercise, Clinical Science 59, 469-478, 1980.
18. KARAHAN M.: L-Karnitin Alımının 1500m Koşu Performansı ve Kan Laktat Seviyesine Etkisi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü yayımlanmamış doktora tezi, Ankara 2002.
19. LENNON D.L.F., STRAHAN F.V., SHRAGO E., NAGEE F.J., MADDEN M., HANSON P., CARTER A.L.: Effects of Acute Moderate Intensity Exercise on Carnitine Metabolism in Males and Females, Journal Applied Physiology, 55, 789-795, 1983.
20. MARCONI C., SASSI G., CARPINELLI A., CARRETELLI P.: Effects of L-Karnitine Loading on the Aerobic and Anaerobic Performance of Endurance athletes, European Journal of Applied, Physiology Occupational Physiology, 54, 131-135, 1985.
21. NUESCH R., ROSSETTO M., MARTINO B.: Plasma and Urine Carnitine Concentrations in Well-Trained Athletes at Rest and After Exercise Influence of L-Carnitine Intake, Drugs Under Experimental and Clinical Research, 25(4), 167-171, 1999.
22. OYONO S.E., FREUND H., OTT C., GARTY-NER M., HEITZ A., MARBACH J., MACCARI F., FREY A., BIGOT H., BACH A.C.: Prolonged Submaximal Exercise And L-Carnitine In Humans, European J. of Applied Physiology And Occupational Physiology 58, 53-61, 1988.
23. PERTTI E., JUHA A. T., JOAQUIN A., CRISTINA G.B., AND VEIKKO A. K.: The Association of Acetyl-L-Carnitine With Glucose and Lipid Metabolism in Human Muscle In Vivo: The Effect of Hyperinsulinemia, Metabolism, Vol 46, No 12 (December),: pp 1454-1457,1997.
24. REBOUCHE C.J., PAULSON D.J.: Carnitine Metabolism and Functioning Humans,Annual ReviewNutrition, 6, 41-66, 1986.
25. SAHLIN K.: Muscle Carnitine Metabolism During Incremental Dynamic Exercise in Human, Actaphysiol. Scant., 138, 259-262, 1990.
26. SILIPRANDI N.D., LISA F., PIERALISI G., RIPARI P., MACARI F., MENABO R., GIAMBERARDINO M.A.: Metabolic Changes Induced by Exercise in Human Subject Following L-Carnitine Administration, Biochemical at Biophysical Acta, 1034,17-21, 1990.
27. TRAPPE S.W., COSTIL D.L., GOODPASTER B., VUKOVICH M.D., FINK W.J.: The Effects of L-Carnitine Supplementation on Performance during Interval Swimming, International Journal of Sports Medicine, 15(4), 181-185, 1994.
28. ÜSTDAL M., KÖKER H.A.: Amatör ve Profesyonel Sporcuların Bilimsel Beslenme Rehberi, TC. Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Yayın no:81,7-8, Ankara, 1989.
29. VECCHIET L., DI LISA F., PIERALISI G., RIPARI P., MENABO R., GIAMBERARDINO M.A., SILIPRANDI N.: Influence Of L-Carnitine Administration on Maximal Physical Exercise, European Journal of Applied Physiology Occupational Physiology 61, 486-490,1990.
30. WYSS V., GANZIT G.P., RIENZI A.: Effects of L-Carnitine Administration on VO₂ Max and the Aerobic-anaerobic Threshold in Normoxia and Acute Hypoxia, European Journal of Applied Physiology Occupational Physiology, 60, 1-6, 1990.

TÜRKİYE'DE SPOR KULÜPLERİNİN YAPISAL NİTELİKLERİ VE TEMEL PROBLEMLERİ

Ahmet Faik İMAMOĞLU *

Ercan KARAOĞLU **

Esin Esra ERTURAN *

ÖZET

Yapılan çalışmanın amacı, sportif alanın en önemli unsurlarından olan spor kulüpleri hakkında genel bilgiler vererek, spor kulüplerinin ülkemizdeki hukuki yapılanması ve bu yapılanmanın kulüplere getirdiği statüyü irdelemek, bu bağlamda kulüplerin sorunlarını ortaya koyarak değerlendirmek, elde edilen veriler ışığında öneriler geliştirmektir.

Çalışmada konuya ilişkin genel bilgiler literatürün ve özellikle konuyla ilgili kanun, statü, yönetmelik ve talimatlar ile diğer mevzuatın taranmasıyla sistematik biçimde toplanarak değerlendirilmiş, kulüplerin karşılaştıkları sorunlarla ilgili örnekler de göz önünde bulundurularak konu hakkında kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur.

Çalışma neticesinde elde edilen veriler bir bütün olarak değerlendirildiğinde, hukukun düzenleyici rolüne sportif alanda da mutlak ihtiyaç duyulduğu, sporun her unsuruna eşit mesafede olacak ve spor ruhuna uygun bir spor hukuk sisteminin geliştirilip, bu sistemde spor kulüplerine ayrı ve özel bir yer verilmesi gerektiği görülmektedir. Ülkemizde kulüplerle ilgili mevzuatta günümüz şartlarına ve uluslar arası spor mevzuatına uygun değişiklikler yapılmakla beraber bunların yeterli olmadığı, kulüplerin halen birçok sorununun mevcut mevzuattan kaynaklandığı ancak, problemlerin kaynağının sadece yasalar olarak görülemeyeceği, tüzel kişiliğe sahip kulüplerin kendi kişisel tercihleri ve uygulamalarının da pek çok soruna kaynak teşkil ettiği açıktır.

Ülke sporunda başarısının artması ve spor etiğinin yerleşebilmesi için kulüplerin kendi özleştirelerini yaparak uygulama ve tercihlerini gözden geçirmesi, konu ile ilişkili hususlarda araştırmalar yapılması ve tüm sportif unsurların bir araya gelmesiyle günün şartlarına uygun hukuki düzenlemelerin bir an evvel gerçekleştirilmesi gerektiğini söylemek mümkündür.

Anahtar kelimeler: Spor Kulübü, Dernek, Şirketleşme

Geliş tarihi: 07.01.2008; Yayına kabul tarihi: 18.04.2008

* Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Spor Yöneticiliği Bölümü, ANKARA

** Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Teftiş Kurulu Başkanlığı, ANKARA

STRUCTURAL CHARACTERISTICS AND BASIC PROBLEMS OF THE SPORT CLUBS IN TURKEY

ABSTRACT

The aims of this study are to examine the legal settlement of the sports clubs in our country and the status that the clubs acquire through the mentioned settlement via providing general information about the sport clubs, which are one of the most important components of the sporting arena, to set forth the problems that the sports clubs are faced with in this context and to develop suggestions in the light of information obtained.

In the study, general information regarding the issue has been collected and evaluated in a systematic manner surveying the related literature, periodicals and the related law, statutory decree, regulation, bylaws and other laws, regulations and a conceptual framework regarding the issue has been constructed as well taking the examples with respect to the problems that the clubs are faced with into consideration.

On the basis of the examination of the data resultant of the study as a whole, it can be concluded that the regulatory role of the law is also an absolute necessity in sporting arena, that in this context it is required to develop a legal system that will respond all areas of sports equivalently and that will be in conformity with the spirit of sports. Although amendments in the laws regarding sports clubs has been introduced in accordance with the current conditions, international sport laws and regulations these proved not to be sufficient that most of the problems of the clubs still arise due to laws but that the only source of the problems of the sports clubs are not the laws, it is clear that the individual preferences and practices of incorporated clubs as well lead several problems.

In order to improve the achievements of the country in sports arena and to be able to establish sports ethic clubs should apply self-criticism and revise their practice and preferences, studies on the issues related to the subject should be conducted and legal arrangements conforming to course of the present era considering all sports-related elements should be introduced as soon as possible.

Key Words: *Sports club, Association, Incorporation*

GİRİŞ

İnsan, sosyal bir varlıktır. Diğer insanlarla ve gruplarla sürekli bir etkileşim halindedir. Günlük yaşantısı içerisinde ihtiyaçlarının olması ve bunları giderecek çeşitli mekanizmalar geliştirmesi kaçınılmazdır. Bu amaçla kendi başına hareket edebileceği gibi, diğer insanlarla bir araya gelerek yahut maddi varlıklarını birleştirerek de hareket edebilir.

Spor kulüpleri de insanların çeşitli sosyal ve fiziksel ihtiyaçlarını giderdiği mal ve insan toplulukları olup, tüzel kişiliği haizdir. İster kişi toplulukları, ister mal toplulukları olsun, tüzel kişilerin kendilerini oluşturan kişilerden ayrı, bağımsız kişilikleri vardır.

Kamu hukuku esaslarına göre kurulan tüzel kişilikler kamu hukuku tüzel kişisi, özel hukuk hükümlerine göre kurulan tüzel kişilikler özel hukuk tüzel kişisi olarak adlandırılır. Dernekler ve dolayısıyla kulüpler birer özel hukuk tüzel kişisidirler.

Özel hukuk tüzel kişileri hakkında genel hukukun birer ana dalı olan Medeni Hukuk, Borçlar Hukuku gibi özel hukuk kuralları geçerli olur. Bu kişilikler ticari amaç da güdebilirler. Ticari amaç güdenler Türk Ticaret Kanunu (TTK)⁽²³⁾ hükümlerine dahildirler ve genel itibarla ortaklıklar, şirketler veya kooperatiflerdir. Ticari amaç gütmeyenler ise Türk Medeni Kanunu'na (TMK)⁽²⁷⁾ tabi olup, bunlara dernekler ve vakıflar örnek verilebilir.

Ancak ister ticari amaç gütsünler, isterse gütmesinler bunların hak ve fiil ehliyetleri, kuruluş amaçları ile sınırlıdır.

Spor kulüpleri de tüzel kişiliklerden birisi ve sportif alanın en küçük örgütleridir. Bunlar yasa ve yönetmeliklere uygun olarak, spor etkinliklerine katılmak üzere kurulmuş derneklerdir⁽²⁹⁾. Toplumda ailenin önemi ne ise sportif alanda da kulüpler aynı önemi taşır. Spor ahlakına, disiplinine ilişkin verilecek, kazandırılacak her türlü eğitim ve öğretimin, bilgilendirmenin ilk başladığı yer spor kulüpleridir. Spor kulüplerinin teknik, mali yahut idari donanımının gücü ve yeterliliği sporcusuna, dolayısıyla da ilgili spor federasyonuna ve spor camiasına yansiyacaktır.

Bu durum, spor kulüplerinin hukuki açıdan da iyi bir yasal zemine oturmuş olmasını gerektirir. Genel hukuk kuralları kulüpleri doğrudan muhatap alarak, onların da birer kişiliği bulunduğunu kabul eder. Bu bağlamda sporcular, yöneticiler, taraftarlar ve diğer gerçek kişilerin oluşturduğu kulüpler; Federasyonlar, dernekler, vakıflar gibi kişi ve mal topluluklarından oluşan hukuk tüzel kişisidirler. Birer gerçek kişi gibi hak ve yükümlülükleri vardır, faaliyette bulunurlar, vergi öderler yahut cezalandırılırlar.

Spor kulüplerinin tüm bu yapılanması ve hukuki statüsünün çerçevesi anayasa, kanun, kanun hükmünde kararname, uluslararası antlaşma, ana statü, tüzük, yönetmelik, genelge/tebliğ, yargı içtihatları, bilimsel öğretiler ve gelenekler gibi yazılı ve yazılı olmayan spor hukuku mevzuatı ile çizilmiştir.

Bu çalışmada ülkemiz spor kulüplerinin hangi yasal statülere sahip oldukları, ne şekilde kurulabildikleri belirtilerek, uymaları gereken hukuki esaslar ile kulüp türleri açıklanmış, bu bağlamda, spor kulüplerinin temel problemleri olarak başta mevcut hukuki yapılanmanın spor kulüplerine yarattığı sorunlar ile kendi tercih ve uygulamalarından kaynaklanan sorunlar üzerinde durulmuş ve bu sorunların çözümüne ilişkin öneriler getirilmeye çalışılmıştır.

2. TÜRKİYE'DE SPOR KULÜPLERİNİN YAPILANMASINA İLİŞKİN HUKUKİ DÜZENLEMELER

2.1. Türkiye'de Spor Kulüplerinin Hukuki Statüsü

Hukuki açıdan "hak ehliyetine" sahip varlıklara kişi denilir ve yine hukuki anlamda kişiler, gerçek ve tüzel kişi olarak ikiye ayrılır.

Hukuk statüsü bakımından insan, yani hak ve borçlara sahip olabilen insan gerçek kişidir.

Dernek, vakıf, federasyon gibi belirli amaçlar etrafında kurulan, hukuk sisteminin hak sahibi saydığı insan veya mal topluluklarına ise tüzel kişi adı verilir.

TMK'da tüzel kişilik hakkında "başlı başına bir varlığı olmak üzere örgütlenmiş kişi toplulukları ve belli bir amaca özgülenmiş bağımsız mal toplulukları, kendileri ile ilgili özel hükümler uyarınca tüzel kişilik kazanırlar. Amacı hukuka veya ahlaka aykırı olan kişi ve mal toplulukları ise tüzel kişilik kazanamaz" açıklaması yapılmıştır.

Tüzel kişiler özel hukuk tüzel kişisi ve kamu hukuku tüzel kişisi olarak ikiye ayrılır. Özel hukuk tüzel kişileri hakkında genel hukukun ana dallarından olan Medeni Hukuk, Borçlar Hukuku, Ticaret Hukuku gibi özel hukuk hükümleri geçerli olur ve kendilerine Medeni Kanun, Borçlar Kanunu, Ticaret Kanunu maddeleri uygulanır.

Bu açıdan bakıldığında tüzel kişiler, cins, yaş, hısımlık gibi yaratılış gereği insana özgü niteliklere bağlı olanlar dışındaki bütün haklara ve borçlara sahip olabilirler. Buna "hak ehliyeti" denilir. Yine tüzel kişiler, kanuna ve kuruluş belgelerine göre gerekli organlara sahip oldukları anda "fiil ehliyetini" kazanırlar. Tüzel kişinin iradesi, organları aracılığıyla açıklanır. Yani fiil ehliyeti organları eliyle kullanılır. Türk Medeni Kanunu'na göre organlar, hukuki işlemleri ve diğer bütün fiilleriyle tüzel kişiyi borç altına soktukları gibi, kusurlarından dolayı ayrıca kişisel olarak da sorumludurlar.

Birer tüzel kişiliği olan spor kulüplerinin kuruluşuna ilişkin hukuk kuralları da Türk Medeni Kanunu'nda (TMK) yer alır. TMK ise özel hukuk alanında geçerli olan kurallar bütünüdür. Bu açıdan spor kulüpleri için özel hukuka tabi tüzel kişilikler demek mümkündür. Spor kulüplerinin zorunlu organları ise aşağıda da açıklanacağı üzere Genel Kurul, Yönetim Kurulu ve Denetim Kurulu'dur.

Ülkemizde spor kulüpleri dernek veya şirket statüsünde kurulabilirler. Bunun yanında dernek statüsünde kurulan spor kulüplerinin profesyonel branşlarını şirketlere devretmelerine veya satmalarına yahut bu branşlarını doğrudan şirket halinde kurmalarına, kiralamalarına da imkan tanınmıştır.

Spor kulüpleri eğer dernek statüsünde kurulacak ise TMK ve buna paralel olarak düzenlenmiş olan 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nda (DK)⁽²⁹⁾ yer alan yasal hükümlere tabi olurlar. Eğer şirket şeklinde kurulacak iseler bu spor kulüpleri ile şirketlere devrettikleri veya sattıkları yahut doğrudan şirket halinde kurdukları profesyonel branşları hakkında geçerli olacak hukuki düzenlemeler Türk Ticaret Kanunu (TTK) hükümleridir.

Ülkemizde tüzel kişinin yerleşim yeri, sona eren tüzel kişinin kişiliği ve malvarlığı ile diğer tüm hususlarda TMK'nın ilgili maddeleri geçerli olup, kişiliğin sona ermesi esnasında spor kulüpleri açısından belirtmekte fayda görülen husus TMK maddeleri yanında ticaret şirketleri hakkındaki kanun hükümlerinin de saklı kaldığıdır.

2.1.1. Spor Kulüplerinin Dernek Biçiminde Yapılanması

Spor kulüplerinin dernek olarak kurulabileceği göz önüne alındığında dernekler ile ilgili yasal hükümler öne çıkar. Halihazırda dernekler ile ilgili hukuki düzenlemeler 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'na paralel olacak şekilde 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nda yapılmıştır.

Dernekler Kanunu'na göre dernek; gerçek veya tüzel en az yedi kişinin kazanç paylaşma dışında belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları, tüzel kişiliğe sahip kişi topluluklarıdır. Hukuka veya ahlaka aykırı amaçlarla dernek kurulamaz. Dernekler, kazançlarını üyeleri arasında paylaşmaz.

Bu tanımdan anlaşılmaktadır ki, derneklerde üç ana unsur vardır. Birincisi kişi unsuru ki gerçek veya tüzel (fark etmeksizin) en az 7 kişi gereklidir. İkinci unsur amaç unsurudur. Yani derneklerde kazanç elde edilebilir ancak bu kazancı üyeler arasında paylaşma amacı olamaz. İdeal bir amaç vardır ki bu amaç iktisadi olmayan, kazanç paylaşma amacı dışında bir amaçtır. Spor kulüpleri açısından bakıldığında amaç, sportif faaliyet yapılmasıdır. Üçüncü unsur ise kişilerin amacı gerçekleştirmek üzere ihtiyaç duydukları emek, bilgi ve birikimdir.

Fiil ehliyetine sahip gerçek veya tüzel kişiler, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir (Dernekler Kanunu, md. 3). Tüzel kişilik gerekli bilgi ve belgelerin mahallin en büyük Mülki Amirine verilmesiyle kazanılır ki buna "serbesti sistemi" denilir. Her derneğin bir tüzüğü bulunur. Dernek tüzüğünde derneğin adı, amacı, gelir kaynakları, üyelik koşulları, organları ve örgütü ile geçici yönetim kurulunun gösterilmesi zorunludur.

Hiç kimse, bir derneğe üye olmaya ve hiçbir dernek de üye kabul etmeye zorlanamaz. Eşitlik hakkı, oy hakkı dernek üyelerinin haklarıdır. Aidat ödemek, dernek düzenine uymak ve derneğe sadakat göstermek ise üyelerin yükümlülükleridir. Derneğin zorunlu organları Genel Kurul, Yönetim Kurulu ve Denetim Kurulu'dur. Dernekler zorunlu organları dışında başka organlar da oluşturabilirler.

Derneklere kimlerin üye olabileceği, tüzel kişiliğin kazanılması anı, dernek isimlerine getirilen sınırlamalar, dernek gelirleri, yasak faaliyetler DK'nda ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Yine Dernekler Kanunu'nun 32. maddesinde, bu Kanun'a aykırı davranışlara uygulanacak cezalara, 33. maddesinde ise bu cezaların nasıl uygulanacağına ilişkin hususlara yer verilmiştir.

Hemen belirtmek gerekir ki kuruluş tüzüğünün ve diğer belgelerin mahallin en büyük Mülki Amirine tesliminden sonra spor kulübü kurulmuş olur, ancak sportif faaliyetlere hemen başlayamaz. Bunun için GSGM Gençlik ve Spor Kulüpleri Yönetmeliği'ne uygun olarak tescil kütüğüne veya futbol kulübü ise TFF'ye tescili gerekir.

2.1.2. Spor Kulüplerinin Şirket Biçiminde Yapılanması

Spor kulüplerinin şirket biçiminde yapılanması, profesyonel olan bir spor dalında (futbol) faaliyet gösteren spor kulüplerinin doğrudan şirket olarak kurulması veya bunların profesyonel branşlarının (futbol) şirketleşmesi demektir. Görüldüğü üzere futbol dışındaki branşlarla uğraşan, profesyonel futbol dışındaki bir spor dalında kurulan spor kulübünün veya profesyonel olmayan bir takımın şirketleşmesi mümkün değildir.

Dernek şeklinde kurulan kulüpler Dernekler Kanunu'na ve dolayısıyla Medeni Kanun'a uygun hükümler taşıırken, şirket şeklindeki spor kulüpleri veya bunların şirketleşmiş branşları Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre iş ve işlem gerçekleştirirler.

Ancak her iki halde de özel hukuk hükümlerine tabi, özel hukuk tüzel kişisidirler. Zira tüm bu Kanunlar özel hukuk alanında geçerli olan yasalardır.

Bu nedenle tüzel kişiliklerini kazanmaları, hak ve yükümlülükleri ile tüzel kişiliklerini kaybetmeleri hususlarında TMK'da ve DK'da yer alan ve yukarıda açıklanan hukuki düzenlemeler şirketleşmiş kulüp hakkında da aynen geçerlidir.

Dernek ve şirket kavramları arasında bazı belirgin farklar vardır. Ancak iki kuruluş şekli arasındaki temel fark derneklerin kar amacı gütmeyen kuruluşlar olmasına karşın, şirketlerde kar amacı güdülmesi ve karın paylaşımının söz konusu olmasıdır. Şirketleşmenin temelinde ise kulübe daha fazla gelir sağlama, ekonomik potansiyel olarak büyümeyi gerçekleştirme, kar elde etme, bunu yeri geldiğinde ortaklarına (yatırımcı veya taraftarına) yansıtma ve taraftar desteğini artırma, şirket olmanın hukuki ve mali avantajlarından yararlanma hususları yatmaktadır.

Birçok kulüp dernek statüsünü devam ettirirken, bir yandan da kulübü maddi yönden güçlendirmek, gelir elde etmek amacıyla profesyonel şubeleriyle ürün şirketi, yatırım şirketi veya gayrimenkul yatırım ortaklığı yoluna gitme veya bunlara ortak olma yönünde çalışmalarına başlamıştır.

Ülkemizde ticaret şirketleri TTK hükümlerine göre yapılırlar. Bu bağlamda şirketlerin kolektif şirket, komandit şirket, limited şirket, anonim şirket ve kooperatif şirketleri olarak çeşitlendiği söylenebilir (Türk Ticaret Kanunu, md. 44, 45).

Profesyonel futbol şubeleri olan ve dernek biçiminde yapılan spor kulüplerine, bu profesyonel şubelerini önceden kurulmuş veya sonradan kurulan şirketlere Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü (GSGM)⁽²⁴⁾, Türkiye Futbol Federasyonu (TFF)⁽²⁶⁾ ve TTK mevzuatı çerçevesinde devretme yahut kiraya verme imkanı yaratılmıştır.

3289 sayılı GSGM Kanunu'nun 24. maddesine göre spor kulüpleri profesyonel takımlarını, TTK hükümlerine göre kuracakları ya da kurulmuş şirketlere devredebilirler veya profesyonel futbol takımlarını kiraya verebilirler.

Burada dikkati çeken husus, spor kulüplerinin amatör nitelikte olabilecekleri, ancak profesyonel branşlarla uğraşabilecekleri, profesyonel sporcuları bünyelerinde barındırabilecekleri ve bu profesyonel branşlarını şirketleştirebilecekleri hususudur. Örneğin bugün Türkiye Süper Futbol Liginde yarışan kulüplerin çoğunluğu amatör spor kulübü statüsündedir. Yani yüzme, boks, atletizm gibi amatör branşları vardır. Ancak, bu kulüplerin profesyonel futbol takımları söz konusu ligde müsabakalara katılmaktadır. Bu amatör kulüplerden bazıları profesyonel branşlarla uğraşan takımlarını (yani futbol şube veya takımlarını) şirketlere devretmiş yahut şirketleştirmişlerdir.

Örneğin Malatyaspor, futbol şubesini şirket haline getirerek Malatyaspor Sportif AŞ'ye devretmiştir. Dardanelspor AŞ. ise doğrudan şirket biçiminde kurulan bir spor kulübüdür. Fenerbahçe, Galatasaray, Beşiktaş ve Trabzonspor ise daha farklı yöntemlerle şirketleşerek, dernek statüsündeki kulüplerini şirketleşmenin avantajlarından (aşağıda da belirtileceği üzere bazı vergilerden muafiyet gibi) faydalandırma yoluna gitmişlerdir.

Özü itibarıyla belirtmek gerekir ki "şirket" şeklinde kurulmuş olan bir spor kulübü sadece futbol faaliyetlerini yürütebilir. Futbol dışında başka bir sportif faaliyet yürütemez.

Spor kulüplerinin şirketleşmesine ilişkin olarak GSGM mevzuatı dışında doğal olarak asıl futbol mevzuatındaki hükümler önemlidir ve hatta bu hükümler (özel hukuk hükümleri olması sebebiyle) GSGM kanunu'ndaki hükümleri de ilga eder, yani onları hükümsüz kılar.

3813 sayılı TFF Kanunu'nun 27. maddesi doğrudan şirkete devir işlemlerine ilişkin olup "Futbol dalında faaliyet gösteren kulüpler, futbol şubelerini kanunlarda belirtilen şekil ve esaslarda, kuracakları veya kurulmuş anonim şirketlere devredebilirler." şeklindedir. Bunun yanında TFF Ana Statüsü'nün⁽⁴⁵⁾ "Futbol dalında faaliyet gösteren kulüpler, futbol şubelerini kanunlarla belirtilen şekil ve esaslarda kuracakları veya kurulmuş anonim şirketlere devredebilirler." biçimindeki 67. ve TFF Profesyonel Futbol ve Transfer Talimatı'nın⁽⁴⁸⁾ "Kulüpler, futbol faaliyetlerini, bir ticari şirket haline getirebilmek için, Türk Ticaret Kanununa göre şirket kurabilirler veya futbol şubelerini kurulmuş olan şirketlere devredebilirler." şeklindeki 14. maddesi de konuya ilişkindir.

Yine burada dikkati çeken nokta 3813 sayılı Kanun'un 27. maddesi ile TFF Ana Statüsü'nün 67. maddesinde "anonim şirket"ten söz edilmesine karşın TFF Profesyonel Futbol ve Transfer Talimatı'nın (PFTT) 14. maddesinde "ticari şirket" ifadesinin kullanılmış olmasıdır*. Anlaşılabacağı üzere 3813 sayılı TFF Kanunu'na ve TFF Ana Statüsü'ne göre, şirketleşen profesyonel kulüp veya branşın anonim şirket biçiminde olma zorunluluğu vardır.

*04.12.2007 tarih ve 26270 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 5719 sayılı "Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile ileride de bahsedileceği üzere başlıca TFF Genel Kurul yapısı, Başkanlık seçim sistemi, Tahkim Kurulu'nun oluşturulması ve Federasyonun denetimi hususlarında önemli değişikliklere gidilmekle birlikte, futbol kulüplerinin veya spor kulüplerinin futbol branşlarının şirketleşmesine dair herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

Oysa PFTT'nin 14. maddesinde ticari şirket kavramı kullanılmaktadır ve yukarıda da belirtildiği üzere "ticari şirket" kavramının içerisinde kolektif şirket, komandit şirket, limited şirket, anonim şirket ve kooperatif şirketler de girmektedir. Yani ticari şirket, anonim şirketten çok daha geniş bir anlam ifade etmektedir ve anonim şirket, ticari şirketlerin sadece bir türü olarak görülmektedir. Dolayısıyla Talimat'ta getirilen düzenlemenin Kanun ve Ana Statüye göre daha geniş tutulduğu anlaşılmaktadır. Halbuki hukuk mevzuatı arasında bir hiyerarşi vardır. Gözübüyük'ün⁽⁹⁾ de belirttiği üzere en üstte Anayasa olmak üzere yasa, kararname, tüzük, yönetmelik, genelge ve uluslararası anlaşma metinleri gibi hukuk kaynakları da yukarıdan aşağıya doğru, aynı sırayla hukuk kuralları hiyerarşisini oluşturur. Sıralamada altta yer alan bir mevzuatın (burada Talimat) hiyerarşik açıdan daha üstteki mevzuata (burada 3813 sayılı Kanun ve TFF Ana Statüsü) aykırı hükümler taşıması hukuki açıdan mümkün değildir.

3. SPOR KULÜPLERİNİN UYMASI GEREKEN USUL ve ESASLAR

Dernekler Kanunu'nda; Kulüplerin organları, bunların görev ve yetkileri, denetlenmeleri, kendilerine yapılacak yardımların şekil ve şartları, üst kuruluş oluşturmada uyulacak usul ve esaslar, gençlik ve spor faaliyetlerini yürüteceklerin nitelikleri ve bunlara uygulanacak disiplin işlemleri ile kayıt ve tescillerine ilişkin esasların, İçişleri Bakanlığı'nın uygun görüşü alınarak GSGM'nin bağlı olduğu Bakanlık tarafından yürürlüğe konulacak Yönetmelik ile belirleneceği hükmü bulunmaktadır.

Bu bağlamda yürürlüğe konulan Yönetmelik; Gençlik ve Spor Kulüpleri Yönetmeliği (GSKY)'dir⁽⁴⁾.

Spor kulüplerinin faaliyette bulunacakları spor dalını seçmelerinde, kulüp renkleri ile ayırt edici işaretlerinin tespitinde, isim almalarında, yani her türlü iş ve işlemlerinde uymaları gereken esaslar bu yönetmelikte belirtilmiştir*.

Yönetmelikte yer almayan konularda ise Dernekler Kanunu'nda dernek hakkında yer alan hükümlere başvurulması gerekir. Bu hükümler aynı zamanda Türk Medeni Kanunu'ndaki hükümlerle de paralellik taşır. Zira Dernekler Kanunu, Medeni Kanun'un ayrılmaz bir parçasıdır.

*Ayrıca belirtmek gerekir ki Gençlik ve Spor Kulüpleri Yönetmeliği'nin yayınlanmasıyla birlikte spor kulüpleri açısından büyük önem taşıyan 1/7/1999 tarihli ve 23742 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Spor Kulüpleri Tescil Yönetmeliği, 20/4/1999 tarihli, 23672 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Gençlik Kulüpleri Tescil Yönetmeliği ve 8/12/1987 tarihli ve 19658 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Spor Kulüpleri Yardım Yönetmeliği yürürlükten kaldırılmıştır.

Amatör branşlarda kulüpler, GSGM tarafından tescilleri yapıldıktan sonra resmi statü kazanırlar ve müsabakalara katılma hakkını elde ederler. Bu durum GSGM Kanunu'nun 20. maddesinden ileri gelir. Buna göre spor kulüpleri, Dernekler Kanunu'na göre teşekkül ederler ve tescil ile Gençlik ve Spor Teşkilatına dahil olurlar. Gençlik ve Spor Teşkilatınca tescil edilmemiş kulüpler, federasyonlar tarafından tertiplenen veya bunların denetimi altında yapılan müsabakalara katılamazlar. Tescil olunmamış kulüpler adına lisans da verilmez.

Profesyonel branşlarda (futbol) kulüplerin tescili ise "futbol kulüpleri ile diğer spor kulüplerinin futbol şubelerinin Türkiye Futbol Federasyonuna tescilleri ve yükümlülüklerine ilişkin esaslarını belirtmek amacıyla" düzenlenen TFF Futbol Kulüpleri Tescil Talimatı'na⁽¹⁷⁾ göre yapılır.

Dikkat edileceği üzere spor kulübünün kurulması ve tüzel kişilik kazanması sportif faaliyetlere katılması için yeterli değildir. Bu durumdaki bir kulüp ancak GSGM veya TFF'ye tescil olduktan sonra söz konusu faaliyetlere katılabilir. Tescilin nasıl olacağına ilişkin usul ve esaslar ise yukarıda bahsi geçen Yönetmelik ve Talimat'ta yer almaktadır.

4. SPOR KULÜPLERİNİN TÜRLERİ

Spor kulüplerinin hangi faaliyetlerle uğraşabilecekleri ve ne şekilde adlandırılacağı hususları da Gençlik ve Spor Kulüpleri Yönetmeliği çerçevesinde belirlenmektedir. Yönetmelik'te asil olarak zikredilen spor kulübü çeşitleri Dernekler Kanunu'nda belirtilenlere paralel olarak Gençlik Kulüpleri, Spor Kulüpleri, Gençlik ve Spor Kulüpleri ile İhtisas Spor Kulüpleri'dir.

4.1. Gençlik Kulüpleri, Spor Kulüpleri, Gençlik ve Spor Kulüpleri

5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun 14. maddesi, derneklerden başvurmaları halinde spor faaliyetine yönelik olanların "spor kulübü", boş zamanları değerlendirme faaliyetine yönelik olanların "gençlik kulübü" veya her iki faaliyeti birlikte amaçlayanların "gençlik ve spor kulübü" adını alabilecekleri, bu kulüplerin GSGM tarafından tutulacak kütüğe kayıt ve tescil edilecekleri hükmüne yer verilmiştir.

Aynı hükümler GSGM Gençlik ve Spor Kulüpleri Yönetmeliği'nin 5. maddesinde de yer almaktadır. Ayrıca yine bu Yönetmeliğin 24. maddesinde derneklerin, tüzüklerinde belirtilen amaçlar doğrultusunda gençlik kulübü, spor kulübü, gençlik ve spor kulübü adlarından birini alacakları, Dernekler Kanunu çerçevesinde diledikleri isimleri alabilecekleri ve gençlik faaliyetleri ve spor faaliyetleri için ayrı ayrı tescil edilecekleri ifade edilmiştir.

2005/66 sayılı GSGM Genelgesi'ne⁽⁶⁾ göre "spor kulübü" olarak adlandırılan bu kulüplerin, 15.11.2007 tarihi itibarıyla sayısı 5.558'dir⁽¹⁹⁾.

4.2. İhtisas Spor Kulüpleri

5253 sayılı Dernekler Kanununa göre kurulan ve en fazla iki spor dalında faaliyet göstermek üzere Gençlik ve Spor Kulüpleri Yönetmeliği uyarınca kayıt ve tescilleri uygun görülen kulüpler, "İhtisas Spor Kulübü" adını alırlar. İhtisas spor kulübünün tescili ile ilgili işlemler adı geçen Yönetmeliğin 28. maddesinde belirtilen tescil işlemleri hükümlerine tabidir. Bu kulüplerin kurulabilmesi için aşağıdaki şartların yerine getirilmesi gerekir:

- a) Seçtikleri spor dalının bütün kategorilerinde faaliyet göstermeleri,
- b) Faaliyet gösterecekleri spor dalında, en az üçüncü kademe antrenör belgesine sahip sözleşmeli antrenör çalıştırmaları,
- c) Faaliyet gösterecekleri spor dalının faaliyet giderlerini karşılayacak gelire sahip olmaları,
- d) Faaliyet gösterecekleri spor dalı ile ilgili tapulu veya kiralanmış tesislerinin bulunması zorunludur.

Faaliyet gösterecekleri spor dallarına ilişkin şartlar uygunsa, spor kulüplerinin tescilleri ihtisas spor kulübüne, ihtisas spor kulüplerinin tescilleri ise spor kulübüne dönüştürülebilir.

15.11.2007 tarihi itibarıyla ülkemizdeki İhtisas Spor Kulübü sayısı 613'tür.

Diğer yandan GSGM Gençlik ve Spor Kulüpleri Yönetmeliği'nin genel olarak spor kulüplerini faaliyet türlerine göre Gençlik Kulübü, Spor Kulübü, Gençlik ve Spor Kulübü ile İhtisas Spor Kulüpleri olarak nitelendirmesine karşın, Yönetmeliğin 27. maddesi* spor kulüplerinin daha başka biçimde adlandırılmalarına da zımnen müsaade etmektedir.

Dolayısıyla Yönetmelik'te doğrudan tanımlanmamakla ve adlandırılmamakla birlikte, spor kulübü hangi bünyede kurulacak ise, o şekilde adlandırılması da mümkün hale gelmektedir. Nitekim Yönetmeliğin yayımı sonrasında GSGM İl Müdürlüklerine gönderilen 2005/66 sayılı Genelge'de spor kulüplerinin değişik biçimlerde, kuruldukları bünyeye göre adlandırılabilmesi ifade edilmiştir. Buna göre;

4.3. Müessese-Kurum Kulüpleri

Yönetmeliğe uygun olarak tescil işlemi yapılan spor kulüplerinden, kurum ve kuruluşların bünyesinde kurulan spor kulüpleri "Müessese-Kurum Kulübü" olarak adlandırılır. 15.11.2007 tarihi itibarıyla ülkemizdeki Müessese Kulübü sayısı 1.175'tir.

* Yönetmeliğin 27. maddesi aynen "d) Kulüp, kamu kurum ve kuruluşları veya eğitim kurumları bünyesinde kuruluyor ise, ilgili kurum veya kuruluşun vereceği izin yazısı" şeklindedir. Bu durum, spor kulübünün bir kurum-kuruluş veya eğitim kurumu bünyesinde de kurulabileceğine izin vermektedir.

4.4. Okul Kulüpleri

Eğitim ve Öğretim kurumları bünyesinde kurulan spor kulüpleri "Okul Kulübü" olarak adlandırılır. 15.11.2007 tarihi itibarıyla ülkemizdeki Okul Kulübü sayısı 1.090'dır.

4.5. Askeri Kulüpler

Askeri bünyede kurulan spor kulüpleri "Askeri Kulüp" olarak nitelendirilir. 15.11.2007 tarihi itibarıyla ülkemizdeki Askeri Kulüp sayısı 13'tür.

4.6. Amatör ve Profesyonel Spor Faaliyetleri Açısından Spor Kulüpleri

Beden Eğitimi ve spor faaliyetini maddi veya benzeri bir menfaat amacı gütmeyen yapan kimse amatördür. Amatör sporculardan oluşan, amacı amatörce spor yapmak olan kulüp de amatör kulüptür⁽¹³⁾.

Futbolcuların Statülerini ve Transferlerini düzenleyen 628 sayılı FIFA Talimatı'nın 2. maddesine göre de, Futbol Federasyonuna bağlı herhangi bir faaliyete katılması sırasında doğan masraflar dışında herhangi bir ücret almayan oyuncular amatör kabul edilir⁽³⁾.

Türkiye Futbol Federasyonu PFTT'nin 16 maddesinde, Federasyonca tescil edilecek futbolcuların amatör veya profesyonel olarak ikiye ayrılacağı, amatör futbolcuların profesyonel resmi lig ve kupa müsabakalarında oynayamayacağı hükmüne yer verilerek, aynı zamanda amatör ve profesyonel futbolcu ayırımına da bir yerde açıklık getirilmiş olmaktadır.

Diğer yandan ülkemizde amatör federasyonların adedi ile profesyonel dalların tespitine ilişkin olarak 3289 sayılı GSGM Kanunu'nun 18. maddesi geçerlidir. Profesyonel olmayan spor branşlarında kulüp ve sporcunun transfer, lisans, tescil ve vize işlemleri 3289 sayılı Kanun çerçevesinde GSGM tarafından Sporcu Lisans, Tescil, Vize ve Transfer Yönetmeliği⁽¹⁵⁾ hükümlerine göre yürütülmektedir*.

Türk spor hukukunda 1951 yılında futbol, Profesyonellik Talimatnamesi'yle "profesyonel" olarak kabul edilen ilk ve tek spor dalı olmuştur. Daha sonraları 3461 sayılı Kanun⁽²⁵⁾ ile TFF'na özel hukuk hükümlerine tabi tüzel kişilik verilmiştir (md.1).

3461 sayılı Kanun ile amatör sporlar ve amatör futbol GSGM'nin görev ve sorumluluğunda bırakılmıştır (md. 2). Daha sonraları 17.06.1992 gün ve 3813 sayılı Kanun'la⁽²⁶⁾ yapılan değişikliklerle amatör ve profesyonel futbol, aynı Federasyon çatısı altında birleştirilmiştir.

*Özellikle 2004 yılından sonra GSGM bünyesindeki spor federasyonlarına idari ve mali yönden özerklik verilmeye başlanmasıyla, Tescil, Vize ve Transfer Yönetmeliğinde de gerekli değişikliklerin yapıldığı görülmektedir. Söz konusu Yönetmelikte "Özerklik verilen federasyonların talepleri halinde sporcu lisans, tescil, vize ve transfer işlemlerinin bu Yönetmelik hükümlerine göre yürütüleceği" yönünde gerekli değişiklik yapılarak 23 Eylül 2005 tarih ve 25945 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanmış ve hüküm yürürlük kazanmıştır.

Amatör futbolcunun spor hayatını amatör olarak sürdürmesi halinde kulüp ve sporcunun uyması gereken prosedür ve konu hakkındaki başlıca spor hukuku mevzuatı TFF Amatör Futbolcu Lisans ve Transfer Talimatıdır⁽¹⁴⁾. Profesyonel futbolda söz konusu iş ve işlemler TFF Profesyonel Futbol ve Transfer Talimatı'na göre yürütülür.

Şunu da belirtmek gerekir ki kanaatimizce "amatör spor dalı" denilmesi, sadece yapılan spor dalının hukuki açıdan mevzuatta "profesyonel bir branş" olarak tanımlanmamış, kabul edilmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Başka bir ifadeyle bu durumun faydaları ise spor kulüplerinin ödeyecekleri vergide, alacakları sponsorlukta, yetiştirme tazminatları gibi hususlarda yatar. Yukarıda yapılan tanımlar göz önüne alındığında amatörlük ile profesyonelliği ayırt edici ana hususun, yapılan spordan gelir elde etme, geçimini sağlama amacının güdülüp güdülmemesi olduğu kanaati edinilmektedir. Günümüzde ise maddi bir menfaat beklemeksizin, geçimini sağlama amacı gütmeksizin spor yapılan sporun mevzuatta "amatör spor" olarak nitelendirilmesinden dolayıdır.

Yani spor yapma amacında olan kimse çok azdır ve bunlar ancak "sağlıklı yaşam" amacıyla yapılan sporlardır. Yani spor yapma amacı açısından amatörlük ve profesyonellik arasında fark kalmamıştır. Bu sebeple amatörlük-profesyonellik ayırımının sadece mevzuat üzerinde kaldığı düşünülmekte, bu durum da "gizli profesyonellik" olarak nitelendirilmektedir. Mevzuattaki tanımsal ayırım haricinde gerek taraflar arasında yapılan sözleşmeler bakımından, gerekse sporcunun tutum ve davranışları, suç ve cezalar, sportif yargılama açısından görülenler, profesyonellikte ve amatörlükte büyük benzerlik içindedir.

Diğer yandan Koçak'a göre bir de "sözde profesyonellik" olarak nitelendirilen durum sözkonusudur. Ülkemizde profesyonel futbol liglerinde mücadele eden ve profesyonel futbolcu olarak tanımlanan futbolcuların, özellikle de alt liglerdeki futbolcuların gerçekte profesyonel bir futbolcunun kazanması gereken kadar bir ücreti elde edemediğini, bu futbolcuların profesyonelliğinin "sözde" kaldığını ifade ederken; "...bu sporcuların her ne kadar profesyonel ligde mücadele eden takımlarda yer alsalar ve belli bir kazanç elde etseler de futbol faaliyetinin zorunlu giderlerini aşan miktarda kazanç elde ettiklerini söylemek mümkün değildir... görünüşte profesyonel olsalar da özellikle alt profesyonel liglerde mücadele veren bir çok futbolcumuz "sözde profesyonel"lik statüsündedir biçiminde açıklamada bulunmaktadır⁽¹⁰⁾. Bu görüşe dayanak teşkil eden hususu ise Uluslararası Spor Tahkim Mahkemesi (CAS) hakeminin Maltepe Spor Kulübü'nün oyuncuya yapmış olduğu ödemeleri ve sözleşmeyi inceleyerek oyuncunun aylık kazancının 200-250 Euro seviyelerinde olduğunu tespit etmesi, profesyonel futbol liglerinde mücadele eden kulüplerin oyuncularıyla asgari ücretler seviyesinde ücretlerle çok sayıda sözleşme yapmış olmalarıyla" açıklamaktadır.

Oysa kanaatimize göre kulüpler ile sporcular arasındaki sözleşmeler çoğunlukla –ve genellikle daha az vergi ödemek amacıyla- gerçek ücret/transfer bedelini yansıtmamakta, sporcular ile kulüpler arasında "muvazaalı*" sözleşmeler imzalanmaktadır.

Bu açıklamalardan sonra halihazırda ülkemizde GSGM'ye tescilli amatör branşlarda faaliyet gösteren spor kulübü sayısının toplam 8.449, TFF'ye tescilli kulüp sayısının ise (4.181 Amatör, 164 Profesyonel) toplam 4.345⁽²⁾ olduğunu söylemek mümkün görülmektedir.

5. SPOR KULÜPLERİNİN VERGİLENDİRİLMESİ

Spor kulüpleri genelde dernek statüsünde faaliyet gösterir. Türk vergi mevzuatına göre dernekler vergi mükellefi değildir, ancak bunların iktisadi işletmeleri varsa bu işletmeleri kurumlar vergisine tabi olur.

Kurumlar vergisi halihazırda Kurumlar Vergisi Kanunu'na⁽³⁰⁾ göre tespit olunan kurum kazancından % 30 oranında alınır.

Kulüplerin profesyonel spor şubeleri, spor okulları, lokalleri, mağazaları, spor salonları, sosyal tesisleri ve benzeri işletmeleri birer "iktisadi işletme" olduğu için, ticari kazanç elde etme amacı güdüldüğü ve kayıtlarına girdiği sürece verginin konusuna da girer. Fakat örneğin spor okullarında kursiyerlerden mevzuatına uygun olarak alınan "bağışlar"da ticari amaç güdülmemiş olur. Yani GSGM tarafından tescil edilmiş dernekler veya kamu idare ve müesseselerine ait "idman ve spor müesseseleri" ile sadece "idman ve spor faaliyetinde bulunan anonim şirketler" kurumlar vergisinden muafır (Kurumlar Vergisi Kanunu, madde 7/8). Doğal olarak Kurumlar Vergisi Kanunu'na göre spor faaliyetiyle birlikte başka faaliyetlerde de bulunan veya spor faaliyetleri haricindeki başka faaliyetlerle uğraşan anonim şirketler ise muafiyetten yararlanamayacaktır.

Diğer taraftan Gelir Vergisi Kanunu'nun (GVK)⁽²¹⁾ "ücretin" tarif edildiği 61/6 maddesine göre, sporculara transfer ücreti veya sair adlarla yapılan ödemeler ve sağlanan menfaatler ücret olarak adlandırılır. Aynı Kanun'un 23. maddesine göre ise amatör sporcu çalıştıranların, her yıl milli müsabakalara iştirak ettiklerinin belgelenmesi ve bu amatör sporculara ödenen ücretler (Asgari ücretin iki katını aşmamak kaydıyla) Gelir Vergisinden istisnadır. Yine bu Kanun Geçici 64. maddesine göre ise 31/12/2007 tarihine kadar sporculara ücret olarak yapılan ödemeler gelir vergisinden istisnadır. Bu ücretler üzerinden % 15 oranında gelir vergisi tevkifatı yapılır. Bu istisnanın tevkif yoluyla ödenen gelir vergisine şümulü yoktur. Bakanlar Kurulu % 15 oranını % 25 oranına kadar artırmaya veya kanuni oranına kadar indirmeye yetkilidir.

*Muvaza: Danışıklı işlem, bir sözleşmenin şekil ve şartlarını belirleyen iki tarafın, gerek bilerek ve gerekse sözleşmedeki gerçek amacı gizlemek için kullandıkları yöntemler, gizlenmiş sözleşmenin gerçek durumu.

Yurt dışına sporcuların ve teknik adamların transferlerinin vergilendirilmesinde dikkat edilmesi gereken en önemli konu ise bu kişilerin, G.V.K'nın 3, 4 ve 5. maddelerine göre Türkiye'de mukim olup olmadıklarının tespitidir. "Tam ve Dar Mükellefiyet" ayrımı açısından vergilendirmede G.V.K'nın bu maddelerinden yararlanılmaktadır. Tam mükellefiyette mükellefler, Türkiye içinde ve dışında elde ettikleri gelirlerin tamamı üzerinden vergilendirilirler. Dar mükellefler ise yalnızca Türkiye'de elde ettikleri gelirler üzerinden vergilendirilirler. Türkiye'de yerleşmiş olanlar ile resmi daire ve müesseselere veya merkezi Türkiye'de bulunan teşekkül ve teşebbüslere bağlı olup, adı geçen daire, kurum ve kuruluşların işleri dolayısıyla yabancı memleketlerde oturan Türk vatandaşları gelir vergisi uygulamasında tam mükellef sayılmışlardır⁽¹⁾.

Diğer yandan profesyonel futbol faaliyetleri Katma Değer Vergisi (KDV)'ne tabidir.

3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu'nun⁽²³⁾ 1/1. maddesinde ticari, sınai, zirai ve serbest meslek faaliyeti çerçevesinde yapılan teslim ve hizmetlerin vergiye tabi olduğu hükme bağlanmıştır. Aynı maddenin 1/3-g fıkrasında ise, genel ve katma bütçeli idarelere, il özel idarelerine, belediyeler ve köyler ile bunların teşkil ettikleri birliklere, üniversitelere, dernek ve vakıflara, her türlü mesleki kuruluşlara ait veya tabi olan veyahut bunlar tarafından kurulan veya işletilen müesseseler ile döner sermayeli kuruluşların veya bunlara ait veya tabi diğer müesseselerin ticari, sınai, zirai ve mesleki nitelikteki teslim ve hizmetlerinin katma değer vergisine tabi olduğu belirtilmiştir.

Bu maddelerde ifade edildiği üzere dernekler ile kamu idare ve müesseselerinin faaliyetleri doğrudan katma değer vergisinin konusuna alınmamış, bu kuruluşlara ait veya tabi olan müesseselerin yukarıda belirtilen ticari, sınai, zirai ve mesleki nitelikteki teslim ve hizmetleri vergiye tabi kılınmıştır. Bu hükümler gereği yukarıda belirtilen idman ve spor müesseselerine sahip dernekler ile kamu idare ve müesseseleri bu statüleri ile verginin mükellefi olmayıp, yalnızca bu müesseselere ait veya tabi olan iktisadi işletmeleri nedeni ile mükelleftirler. Anonim şirket statüsünde sportif faaliyetlerde bulunan kuruluşların bütün teslim ve hizmetlerinin Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 1/1. maddesi gereğince vergiye tabi olduğu ise açıktır.

Spor kulübü dernekleri amatör ve profesyonel spor faaliyetleri yanında çeşitli alanlarda faaliyet gösteren müesseselere sahiptirler. Bir iktisadi işletme niteliğinde olan profesyonel futbol şubeleri ile, sosyal tesis, lokal, otopark, spor okulları ve kursları, spor sahaları, sağlık merkezleri, plaj tesisleri ve benzeri iktisadi işletmelerin teslim ve hizmetleri, yapılan açıklamalar çerçevesinde katma değer vergisinin konusuna girmektedir.

3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 1/3-g maddesine göre, profesyonel futbol şubelerinin katma değer vergisi kapsamına giren teslim ve hizmetleri şu şekildedir: Maç hasılatları, Spor toto-loto ve lotogol isim hakkı gelirleri, spor malzemesi ve hediyelik eşya satışı, yayın hakkı gelirleri, reklam gelirleri, diğer gelirler⁽²⁰⁾.

Yine Katma Değer Vergisi Kanunu'nun verginin konusunu teşkil eden işlemlerin belirlendiği 1/3-c maddesiyle profesyonel sporcuların katıldığı sportif faaliyetler, karşılaşmalar, yarışlar ve yarışmalar tertiplenmesi, gösterilmesi, KDV Kanunu kapsamına alınmıştır. Profesyonel sporcuların katıldığı futbol faaliyetlerine ilişkin olarak düzenlenen biletler, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu hükümlerine uygun olacak ve bilet bedeli katma değer vergisi dahil olarak belirlenecektir.

KDV Kanunu'nun 28. maddesine göre katma değer vergisi oranı, vergiye tabi her bir işlem için % 10'dur. Bu oran 2002/4480 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca Karar eki listelerde yer alanlar hariç olmak üzere, vergiye tabi işlemler için %18 olarak belirlenmiştir. Bakanlar Kurulu bu oranı, dört katına kadar artırmaya, % 1'e kadar indirmeye, bu oranlar dahilinde muhtelif mal ve hizmetler ile bazı malların perakende safhası için farklı vergi oranları tespit etmeye yetkilidir.

Sporcu transferi bonservis, kiralama veya yetiştirme tazminatı bedellerinin K.D.V'ne tabi olup olmadığı hususunda ise 55 seri numaralı KDV Genel Tebliği açıklayıcı mahiyette olup, bu Tebliğ'de "... Ticari nitelikten ziyade faaliyetin zorunlu bir unsuru olarak yapılan futbolcu transferleri ile kiralamaları karşılığı kulüplerce elde edilen bedeller, K.D.V. Kanunu'nun 1/3-g maddesi kapsamında sayılamayacağından K.D.V'nin konusuna girmemektedir..." denilmektedir⁽²⁰⁾. Dolayısıyla bu tür faaliyetleri nedeniyle spor kulüplerinin KDV ödeme zorunluluğu bulunmamaktadır.

Başaran'a göre Türkiye'de yerleşik spor kulübü/anonim şirketler tarafından yurt dışında yerleşik spor kulüplerine gerçekleştirilen sporcu oynama hakkı satışı veya kiralanması işlemleri ihracat kapsamındadır. İhracat istisnasının düzenlendiği 3065 sayılı K.D.V.'nin 11'inci maddesinin 1'inci fıkrasının (a) bendine göre, ihracat teslimleri K.D.V.'den istisna bulunmaktadır.

Kanaatimize göre bu istisna aynı tür faaliyetlerden doğacak Damga Vergisi için de geçerlidir. İstisnanın profesyonel spor branşları için olması ise dikkat çekicidir.

Spor kulüplerinin kamuya yararlı dernek statüsünde olup olmaması da ödenecek vergiyi etkilemektedir. Şöyle ki spor kulüplerinin kamuya yararlı dernek statüsüne sahip olması durumunda bunlara yapılan bağışlar, beyan edilen gelirin veya kurum kazancının yüzde 5'i ile sınırlı olarak vergi matrahından düşülebilecektir.

Spor kulüplerini vergi sistemi açısından ilgilendiren diğer önemli bir husus ise sponsorluk çalışmalarıdır. Ülkemizde sponsorluk, 04.03.2004 tarihinde kabul edilen 5105 sayılı Kanun⁽²⁸⁾ (3289 sayılı Kanun'a eklenen 3. madde) ve GSGM Sponsorluk Yönetmeliği⁽⁶⁾ ile yasal zemine kavuşturulmuştur. Bu çerçevede sponsorluk harcamalarının amatör spor dalları için tamamını, profesyonel spor dalları için % 50'sini gelir vergisi mükellefi olanlar gelirlerinden (193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun 89. maddesi), kurumlar vergisi mükellefi olanlar ise kurum kazancından (5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 14/6.md.si) indirebileceklerdir.

Tescilli ve bağlı olduğu federasyonun müsabakalarına katıldığını belgeleyerek sözleşme yapan spor kulüpleri de sponsor alma hakkına sahiptirler.

6. SPOR KULÜPLERİNİN TEMEL PROBLEMLERİ

Her alanda olduğu gibi sportif alanda da mevzuatın hazırlanması ve geçerlilik kazanması bir prosedür dahilinde olmaktadır. Kanunlar veya ilgili yönetmelikler ile diğer mevzuat doğal olarak yapılaş dönemlerindeki ekonomik, sosyal ve siyasi izleri taşımaktadır.

Spor kulüplerinin yukarıda anlatılan hukuki yapılanmasına ilişkin mevzuat da kendi dönemi içerisinde ve belirli bir görüş çerçevesinde yapılmış olsa da, değişen ekonomik ve siyasi konjonktür ile sosyal ve toplumsal yapı diğer hukuki mevzuatta olduğu gibi spor hukuku mevzuatının da kalıcı ve yeterli olmasının önüne geçmiş, sportif alanla ve spor kulüpleriyle ilgili yasaların değiştirilmesi her zaman mümkün ve zamanında olmamış*, bundan ötürü de bir çok sorunun doğmasına meydan vermiştir.

Değişen şartlar çerçevesinde spor kulüplerinin günümüzde karşılaştıkları sorunların büyük kısmının hukuki düzenlemelerden kaynaklandığını söylemek mümkünse de, sorunların tek sebebinin aşağıda görüleceği üzere yasalara bağlamak doğru olmayacaktır. Zira hukuki anlamda birer kişilik olarak kabul edilen spor kulüplerinin organları vasıtasıyla yaptıkları iş ve işlemler, tercihleri de yerine göre problemlere sebep teşkil etmektedir. Hukuki düzenlemelerden ve/veya kulüplerin yaptıkları uygulamalardan kaynaklanan sorunları şu şekilde özetlemek mümkündür:

6.1. Yasal Düzenlemelerden Kaynaklanan Sorunlar

- Hukuki yapılanmasını Türk Medeni Kanunu ve dolayısıyla Dernekler Kanunu çerçevesinde "dernek" şeklinde gerçekleştiren spor kulüplerinin gelir kalemleri kısıtlıdır, faaliyet alanları dardır. Bu kulüpler dernek olmanın bir sonucu olarak ticari faaliyette bulunamadıkları, ticari gaye güdemedikleri için mali yönden güçsüzdürler. Zira Dernekler Kanunu ve diğer mevzuatın çizdiği çerçeve bu amatör spor kulüplerinin gelir getirici kalemlerini, faaliyet alanlarını sınırlamaktadır. Dernek yapılanması içerisinde mali yönden güçlenmek mümkün değildir. Kulüp hedeflerine ulaşmak, başarılı olmak için ise mali yönden güçlü olmak şarttır. Günümüzün dev rekabet koşullarında, sporun bir endüstri haline geldiği ortamda, büyük bahislerin ve sponsorlukların gerçekleştiği bir sektörde sporun ana unsuru olan kulüplerin dernek statüsünde hedeflerine ulaşması zor görülmektedir.

* Sırasıyla 1983 ve 1985 yılından beri yürürlükte olan Dernekler Kanunu ve Gençlik ve Spor Kulüpleri Yönetmeliği ancak yaklaşık 20 yıl sonra 2004 ve 2005 yılında yenilenebilmiş, bu bağlamda spor kulüpleri ile ilgili değişik kanun tasarıları da TBMM'ye sunulmuş, fakat halen yasalasmamıştır. Diğer yandan Futbol Federasyonu'nun özerkleşmesinden yıllar sonra diğer spor federasyonlarının da özerkleşebilmesi için 3289 Sayılı Kanun'da da 5105 sayılı Kanun ile önemli değişiklikler yapılmıştır. Bunun yanında GSGM'nin yerine Spor Yüksek Konseyi (2001) yahut Spor Yüksek Kurumu (2003) oluşturulması çalışmaları da halen sürdürülmektedir. Görüldüğü üzere sportif alandaki yasalar günün şartlarını çok geriden ve yavaş bir biçimde takip ederek, yenilenmektedir.

- Vergi oranlarının yüksekliği spor kulüplerinin başlıca şikayet konularından birisidir. Örneğin sporcuların net ücret talep etmeleri nedeni ile stopaj* vergi yükü tamamen spor kulüplerinin üstünde kalmaktadır. Sporculara yapılan ödemelerin stopajı ise halen % 15'tir. Yine yüksek oranlı (%18) KDV, spor kulüplerinin maç hasılatı gelirlerini azaltan unsurlardan biri olarak göze çarpmaktadır. Diğer yandan şirketleşen kulüpler bir nevi cezalandırılmakta, Gelir Vergisi Kanunu'nun 94/6-b-i bendi uyarınca Sportif AŞ'lerden kulüplere ödenen kar payları % 25 oranında gelir vergisi kesintisine tabi tutulmaktadır.

- Spor kulüplerinin sorunlarından bir diğeri noterlerde düzenlenen kağıtlar için ödenen noter harçları ve damga vergisidir. Spor kulüpleri için bu yönde istisnalar getirilmeli ve gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

- Her ne kadar GSGM açısından önemli bir gelir kalemi ve ihtiyacı olduğu bilinse de GSGM'nin spor malzemeleri ile araç ve gereçlerine alınacak reklamlar üzerinden sözleşme bedelinin %5'i oranında pay talep etmesi⁽⁵⁾ ve mülkiyetindeki tesislerin reklam bedellerini kendisinin alması spor kulüplerinin gelirleri açısından negatif etki yapmaktadır.

- Yasada yapılan değişiklik ile gerekli yasal zemin hazırlanmış olmakla birlikte⁽³¹⁾ şimdilik sadece futbolda düzenlenmekte olan müşterek bahislerde futbol takımlarının yaptıkları mücadele ile sağlanan gelirden futbol dışı kaynaklara, yaklaşık 5 ayrı fona kesinti yapılmaktadır. Bunun haricinde Maliye Bakanlığı'nın brüt gelir üzerinden futbolda % 5, diğer spor dallarında %10'luk bir vergi talebi ve bayilerin elde ettikleri kar da yine bu gelirden sağlanmaktadır⁽³²⁾. Bu gelirden futbol dışındaki fonlara kesinti yapılması, bayi payı ve Maliye Bakanlığı'nın vergi talebi dikkate alındığında futbol kulüplerine ayrılan pay kulüplerce yeterli görülmemekte ve kesintileri ismi kullanılan kulüpler tarafından tepkiyle karşılanmaktadır.

- Spor kulüplerinin tesisleşerek sporu tabana yaymaları çalışmalarında gayrimenkullere duydukları ihtiyaç fevkalade önemlidir. Bu amaçla sözkonusu gayrimenkullerin tahsisi, satılması, kiralanması, intifa hakkının alınması esnasında talepte bulunan spor kulübünün diğer kişi, kurum/kuruluşlara uygulanan genel hükümlerle karşılaşması spor kulüpleri açısından sıkıntı doğurmaktadır. Benzer şekilde üzerlerinde spor tesisleri yaptıkları arsa ve araziler için de Milli Emlak Genel Müdürlüğü'ne, GSGM'ye ve diğer kamu kurum/kuruluşlarına çok yüksek miktarlarda intifa**, irtifak*** ve kira bedelleri ödemektedirler. Suiistimal edilmemek şartıyla, diğer kurum/kuruluşlar da mağdur edilmeksizin ve sporda eşitlik ilkesi çerçevesinde kulüplerin bu yöndeki profesyonel ve mantıklı talepleri değerlendirilmelidir.

* Stopaj: Ödeme yapanın, ödenecek tutar üzerinden hesaplanacak vergiyi kaynakta kesmesi.

** İntifa hakkı; Mülkiyeti başkasına ait olan bir maldan (Örneğin GSGM'ye ait bir stadyum) yararlanmaya imkan veren, kişiye (Örneğin tüzel kişiliğe sahip bir spor kulübüne) mahsus sınırlı aynı hak. Kısaca bir tür kullanma ve yararlanma hakkıdır. İntifa hakkı sahibi, hakkın konusu olan malı zilyetliğinde bulundurma, yönetme, kullanma ve ondan yararlanma yetkilerine sahiptir.

*** İrtifak hakkı; Bir menkul üzerinde yararlanma veya kullanmaya ilişkin yetkilerin bütününe yahut bir bölümünü hak sahibine sağlayan veyahut menkulün mülkiyetine ilişkin bazı hakların kullanılmasından kaçınmayı içeren ve bunu diğer bir menkul veya kişi lehine veren sınırlı aynı bir haktır.

- Spor kulüplerinin vergi borçları haricinde Sosyal Güvenlik Kurumu'na (eski adıyla SSK) yüklü miktarda sigorta borçları bulunmaktadır. Bu borçlar için tıpkı vergi borçlarının yeniden yapılandırılması ve taksitlendirilmesi gibi bir program da uygulanmamıştır. Ayrıca hesapsız ve ani yönetim kararlarıyla müsabaka yaptıkları tesisleri kiralamalarından, uzun süreli kullanım hakkını almalarından dolayı yine yüklü miktarda kira borçları sözkonusudur.

- Kulüpler sportif alanın olmazsa olmazlarıdır. En önemli unsurlarıdır. Buna karşın her ne kadar Dernekler Kanunu ve Gençlik ve Spor Kulüpleri Yönetmeliği değiştirilmiş olsa da, kulüplerin kuruluşu ve faaliyetlere devamı ile üst örgütlenmelerinde yerine getirilmesi gereken bürokratik işlemler oldukça fazladır ve örgütlenmeyi caydırıcı, zorlaştırıcı niteliktedir. Sağlıklı bir hukuki yapılanmaya imkan verecek Devlet desteği de yeterli görülmemektedir.

- Toplumların yapmadığı, yapmadığı girişimlerin ve etkinliklerin devlet, kamu kurum/kuruluşları tarafından yapılması ve bu konularda Devletin öncülük etmesi doğaldır. Spor alanında çeşitli sebeplerle kulüpleşme yönünde yeterli olmayan girişimler de devlet organlarının bu yönde attıkları adımlarla tamamlanmaktadır. Örneğin özellikle 1990'lı yıllardan sonra kulüpleşmenin öneminin fark edilmesiyle tüm Gençlik ve Spor İl Müdürlüklerine, İl Müdürlükleri bünyesinde spor kulübü kurulması talimatı verilmiş, okul kulüpleri kurulması desteklenmiş ve kulüp sayıları artırılmaya çalışılmıştır*.

Ancak yine çeşitli sebeplerden dolayı zamanla kamu kurum/kuruluşlarının spor kulüpleriyle çeşitli yönlerden bağlarının kesilmesi ve kaynak aktarımının sona erdirilmesine ilişkin tedbirler** getirilmiştir. Haklı yönleri de bulunmakla birlikte alınan bu tedbirler bazı branşlarda uluslararası alanda başarıyı dahi yakalamış spor kulüplerinin kapanmasına, zor durumlara düşmesine meydan vermiştir.

- TFF tarafından GSGM'ye ait tesislerde düzenlenen (intifa hakkı verilen tesisler hariç) resmi ve özel profesyonel her türlü futbol müsabakalarında ve yurt içindeki temsili ve milli futbol müsabakalarında bilet satışlarında elde edilen hasılatın GSGM'ye kesinti yapılmaktadır. İntifa hakkı verilen tesislerde ise müsabakaların net hasılatının sadece %7'si Genel Müdürlük payı olarak Genel Müdürlük hesabına gönderilmektedir⁽⁷⁾. Bilet satış gelirinin, yani bilet hasılatının spor kulüpleri açısından çok önemli bir gelir kalemi olduğu açıktır. Dolayısıyla hasılatın sahibi olan kulüpler açısından bakıldığında bu kesinti büyük bir sorundur. Ancak yapılan bu kesintinin hangi amaçla kullanıldığına bakıldığında ve bu payın o İl'deki amatör sporlara harcanarak, kalan hasılatın konuya ilişkin Yönetmelik çerçevesinde müsabakalara dağıtıldığı göz önüne alındığında yapılan kesintinin haklılık payı ortaya çıkmaktadır.

* 1987'de 3.485, 1992'de 4.922, 1997'de 5.348 olan toplam spor kulübü sayısı 2002 yılında 6.035'e, 2005 yılında 6.351'e ve 2006'da 2005'e göre %10 artışla 7.532'ye yükselmiştir. 2007 itibarıyla GSGM'ye kayıtlı spor kulübü sayısı 8.449'dur.

** 5072 sayılı Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşları İle İlişkilerine Dair Kanun, 27.06.2003 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 2003/39 sayılı Başbakanlık Genelgesi, 2004/2 sayılı İçişleri Bakanlığı Genelgesi bu tür tedbirleri içeren başlıca mevzuattandır.

- İnternet üzerinden veya yasal olmayan yollardan oynatılan bahis oyunlarında spor kulüplerinin isimleri kullanılmakta, mücadeleleri bahis oyununun konusunu teşkil etmektedir. Ancak bu durumun spor kulüplerine hiçbir maddi getirisi bulunmamaktadır. Aksine şike, teşvik primi gibi hukuka aykırı davranışlar sergilenerek kulüplerin veya sporcularının isimleri yıpratılmaktadır. Bu konuda yasal düzenlemeler yapılmakla birlikte⁽³¹⁾, caydırıcılıktan uzaktır. Yasaklamaya ilişkin emsal teşkil edecek yargı kararı da yok denecek kadar azdır*.

6.2. Mali Sorunlar

- Kulüpler için dernek olmanın getirdiği dezavantajları bertaraf etmenin yolu olarak görülen ve özellikle 1990'lı yıllardan sonra hız kazanan şirketleşme yöntemi de spor kulüplerince yanlış anlaşılmalı ve uygulanmalı; şirketleşme, spor kulüplerinin ana hedefi haline gelmiştir. Sadece şirketleşmek yeterli görülmemiştir. Üstelik şirketleşme esnasında spor kulübünün yapısı, elindeki imkanları, menkul ve gayrimenkullerinin çeşit ve miktarına bakılmaksızın doğrudan şirketleşme yoluna gidilmiş, örneğin ürün şirketi mi, yatırım şirketi mi yoksa Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı (GYO) mı olunacağı yönünde yanlış tercihlerde bulunulmasına sebebiyet vermiştir. Oysa şirketleşme hiçbir zaman ana amaç olmamalıdır. Sportif alanda mücadele eden kulüplerin ana amacı eşitlik ilkesi içerisinde, spor etiği çerçevesinde başarıyı yakalamak olmalıdır. İşte şirketleşme de bu ana amaca hizmet eden bir araç olmalı ve öyle görülmelidir. Mesela bir şirketin nasıl yönetildiği irdelenerek bu yönetim şekli spor kulübüne uygulanmalıdır. Yine bir şirketin mali yönden nasıl güçlendiğine bakılarak bu yöntemler spor kulübüne yansıtılmalıdır. Dahası kulübün ekonomik ve sosyal potansiyeli göz önüne alınarak şirket tercihleri yapılmalıdır. Zira şirketleşmede tercih edilen yol bazı faaliyetlerde bulunulmasını engelleyici niteliktedir. Şirketleşen kulüp yeri geldiğinde ticari faaliyetlere girmeme avantajını da kullanabilmeli, şirket hisselerinin mutlaka halka arz edilmesi gerektiği düşüncesi içerisinde şirketleşen kulübün hisseleri hemen halka arz edilmemeli, halka arz gelir getirici alternatif bir finansman aracı olarak görülmeli, atılacak ekonomik adımların ve elde edilen başarıların neticesine göre bu duruma profesyonelce karar verilmelidir.

- Bu bağlamda hemen hemen bütün spor kulüplerinin büyük bir finansman sorunuyla karşı karşıya olduklarını söylemek mümkündür. Bu durum amatör spor branşlarıyla uğraşan spor kulüplerinde daha belirgindir. Kulüplerin birçoğu borç ve haciz içerisinde. Yöneticilerine şahsi malvarlıkları için haciz ve yurtdışına çıkışları için yasadışı uygulanmaktadır. Ayrıca kulüp üyelerinin ve yönetim anlayışının muhafazakar düşünce yapısı, kulüp tüzüklerinin günümüz şartlarına uygun olmaması, özellikle tüzüklerin değiştirilebilmesinin önündeki hukuki güçlükler gelir getirici kalemlerin çeşitlendirilmesine engel teşkil eden başkaca unsurlardır.

- Ülkemizdeki spor kulüplerinin büyük bir kısmında kulüp bütçeleri zengin yöneticilerin maddi desteğine göre yapılmaktadır. Varlıklı yöneticiye dayalı bir mali sistem bulunmaktadır. Bu durum

* Yasaklamaya ilişkin ilk yargı kararı 4.Sulh Ceza Mahkemesi'nin 02.08.2007 tarih ve 2007/1117 sayılı kararı'dır.

ise modern yönetim anlayışları ve bütçe prensipleriyle uyuşmamaktadır. Kurumsallaşmaya da engel olmaktadır. Üstelik bu yöneticinin kulüp yönetiminden ayrılması yahut yönetim ile ters düşmesi halinde yaptığı yardımlar eline koz olarak geçmekte, yeri geldiğinde kulüp gelirlerine temlik dahi koydurmaktadır.

- Amatör spor kulüplerinin gelirlerinin büyük bölümünü -eğer mevcutsa- profesyonel futbol şubelerinin elde ettiği gelir oluşturmaktadır. En büyük geliri sağlayan futbolun elde ettiği gelir diğer branşları da finanse etmekte, bu branşların giderlerini karşılamak amacıyla kullanılmaktadır. Futbol branşından elde edilen gelirin yine futbola harcanmaması, futbola yatırım olarak kullanılmaması ise bu branşın da gelirini düşürmekte, dolayısıyla kulübün gelirleri düşmekte, bir nevi kısır döngü yaratılmaktadır. Olması gereken, futboldan gelen gelirin yine futbola harcanmasıdır. Bu durumda özellikle amatör dallar için çıkış yolu sponsorluk çalışmalarının artırılmasıdır.

- Tüm spor branşlarında fakat özellikle profesyonel kabul edilen branşlardaki yüksek rakamlı sporcu ve teknik heyet sözleşmeleri kulüplerin mali yükünün ve dolayısıyla maddi sorunlarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Kulüplerin sağlıklı ve profesyonelce yürütemedikleri transfer görüşmeleri ve ayrıca gerçekleştirilen transferlerde kendi aralarında anlaşamamaları transfer ve bonservis bedellerinin çoğu zaman gereksiz yere artmasına sebep olmaktadır.

6.3. Kulüp Yönetimlerinden Kaynaklanan Sorunlar

- Sporcuların müsabaka, antrenman yahut özel yaşamları esnasında geçirdikleri sakatlıklar, yaralanmalar ve hatta ölümler spor kulüplerine hem maddi, hem de manevi kayıp olarak yansımaktadır. Bu sporcuların kulübün yatırım yaptığı gelecek vadeden yahut popüler/elit bir sporcu olması durumunda kulüp zararı daha da büyük olmaktadır. Sporcular, hatta teknik heyet için hayata geçirilecek bir sigorta sistemi bütün bu sorunların giderilmesi için yeterli olabilecektir.

- Kulüp yönetimlerinin spor sponsorluğunu kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektöre detaylı olarak anlatamaması, sponsorluk çalışmalarının faydalarını açıkça ortaya koyamaması sebebiyle kulüpler sponsorluk gelirinden mahrum kalmaktadır. Bürokratik işlemler kurum/kuruluşlarca vakit kaybı olarak görülmektedir. Diğer alanlardaki (bilim, eğitim, kültür, sanat gibi) sponsorluklar yönetimler tarafından sportif alana kaydırılmamaktadır. Yine sponsor firma sayısı arttırılmamakta ve çeşitlendirilememektedir. Mevcut sponsorluk çalışmaları da daha çok kamuoyunda en popüler olan branşlardaki kulüplerde yoğunlaşmakta, kulüp yönetimleri bunları yönlendirememektedir. Spor kulüplerinin kendi aralarında ortak irade oluşturamaması sponsorluk alanında da devletin teşvikini veya cazibeyi arttırıcı çalışmaları zorlamaktadır. Sponsorluk nedeniyle ödenmemesi gereken vergiye ilişkin oranlar teşvikten uzak ve karışıktır. Tüm bu hususlar spor kulüplerinin sponsorluk çalışmalarından yeterince faydalanamaması, gelirlerini arttırılmaması sonucunu doğurmaktadır.

- Spor kulüplerinin çoğunluğu profesyonel bir yönetim anlayışına sahip değildir. Bu bağlamda spor kulüpleri ile ilgili tüm mevzuatın kulüpler lehine yenilenmesinden daha önemlisinin, bu

mevzuatı kulüp lehine yorumlayacak ve uygulayabilecek profesyonel bir yönetim anlayışı olduğu düşünülmektedir. Ülkemizde kulüplerin şirketleşmeleri, profesyonel yönetim anlayışına sahip olmaları ve kurumsallaşmaları aynı paralellikte gerçekleşmemektedir. Kurumsal ve profesyonel bir yönetim anlayışına sahip olunmaması başlıca; kulüp yönetiminin çok sesli olması, yöneticilerin ve dolayısıyla kulübün kamuoyunda itici hale gelmesi, alınacak kararların sağlıklı ve yerinde olmaması, görev yetki ve sorumlulukların belirlenememesi, kulüp işleyişi ve denetiminin sağlıklı yürütülememesi, işletmenin ve organizasyonun profesyonelce gerçekleştirilememesi, mali sorunların çözülememesi, gelir kalemlerinin arttırılamaması, mevcut gelirlerin verimli değerlendirilememesi, giderlerin azaltılamaması, gerçekçi bir bütçe ile orta ve uzun vadeli plan/program yapılamaması, personelin ve sporcuların verimsizliği gibi pek çok soruna sebebiyet vermektedir.

- Kulüplerin elde ettiği başarıların maddiyata dönüştürülmesinde veya ileriye dönük yatırım yapılmasında, sporcu transferlerinde kulüp yönetimleri tarafından zamanlama hataları yapılmakta, bu da büyük fırsatların kaçmasına, hatta zarar doğmasına sebep olmaktadır. Sporcuların geleceğinin görülememesi, seçilen sponsorların piyasadaki durumu, sponsorun ürettiği mal veya hizmetin kalitesi, bunların kulübe sağlayacağı fayda ve sponsorluk süresi yapılan planlama ve sözleşmelerde dikkate alınmadığı için özellikle uzun vadeli sponsorluk anlaşmalarında ve sporcu transferlerinde spor kulüpleri açısından sıkıntılar doğmaktadır.

- Sporcuların sporculuk yaşamlarını maddi bir karşılığa dönüştürme, geçimlerini sağlamanın da ötesinde parasal birikime sahip olma düşüncesi içerisinde doping, şike gibi yasal olmayan ve spor etiğiyle bağdaşmayan hareketlere girişmeleri hem kendileri açısından, hem de mensubu oldukları spor kulüpleri açısından büyük sorunlar yaratmaktadır. Bu tür eylemlerinin tespiti neticesinde aldıkları sportif cezalar sadece kendilerini değil, spor kulüplerini de maddi ve manevi olarak zor durumda bırakmaktadır. Kulüplerde profesyonel bir kriz yönetiminin de uygulanamaması neticesinde kamuoyu önünde kulübün imajı bozulmakta, borsadaki hisse fiyatları düşmekte, gelirleri olumsuz etkilenmekte, prestij kaybına uğramakta, hatta küme düşme cezası dahi alabilmektedirler.

- Bunun yanında kulüp yönetimlerinin spor sözleşmelerinden doğan yükümlülüklerini sözleşmeye uygun olarak yerine getirmemesi neticesinde kulüplerin maddi ve manevi tazminat davalarına muhatap olmaları da sıkça rastlanan bir durumdur. Sözleşme şartlarına uygun davranılmaması sebebiyle kulüplerin ödedikleri tazminatların haricinde ülke ve dünya kamuoyunda kaybettikleri prestij ve imaj kaybı da geleceğe yönelik olarak spor kulüplerinin çok daha zor durumlara düşmesine sebep olmaktadır.

- Spor kulüpleri profesyonel bir menajerlik sistemi ile yönetilmemektedir. Bunun sonucunda sporcu ile sporcu, sporcu ile kulüp yönetimi/yöneticisi, sporcu ile teknik heyet yahut teknik heyet ile kulüp yönetimi/yöneticisi arasında iletişim eksikliğinden kaynaklanan gereksiz sorunlarla karşılaşmaktadır. Bunun yanında karşılıklı taleplerin iletilmesi imkanı da ortadan kalmış olmaktadır.

Oysa sporcular ile teknik heyet ve kulüp yönetimi, hatta taraftarlar arasında köprü vazifesi görecektir. Tercihen sportif alandan seçilecek ve menajer olarak görevlendirilecek kişi aynı zamanda sayılan spor unsurları üzerinde saygınlığı ve donanımıyla otorite de kurabilecek, onları kaynaştırabilecek, kulüp yönetimi/yöneticisinin gereksiz yere sporcu ve teknik heyet ile birebir görüşmesini, birbirleriyle muhatap olmasını, ciddiyetten uzak yahut gergin bir spor ortamının doğmasını engelleyebilecek, takımın her türlü seyahatinin organizasyonu ile ilgilenebilecek, kurumsallaşmaya katkıda bulunabilecek türden profesyonelliğin gerektirdiği niteliklere sahip olmalıdır.

- Spor kulüpleri sportif alandaki en küçük örgütlenmelerdir. Her örgütün ve dolayısıyla kulübün bir amacı, çevre ile etkileşimi vardır. Spor kulüplerinin hedeflerine ulaşp ulaşmadıklarını en belirgin olarak performansları, elde ettikleri başarıları ortaya koyar. Zira spor kulüplerinin asıl amacı sportif alanda başarılı olmaktır. Günümüzde ise kulüp yönetimleri bu asıl amaca paralel olmayan, ters düşen fiil ve eylemlerde bulunmakta, kendi menfaatlerine fakat kulüp amacına hizmet etmeyecek idari kararlar aldıkları görülmektedir. Spor kulüplerinin istenen başarıya ulaşamaması, küçük beklentilere dahi cevap verememesi, dahası şike-doping gibi amaca ters uygulamaları görülmesi kulübün çevresi ile etkileşimlerinin azalmasına, ihtiyacı olan desteğin ortadan kalkmasına meydan vermektedir. Ayrıca karlılık ve büyüme amacıyla şirketleşen kulüpler yine bu sebeplerden dolayı bir türlü ekonomik amaçlarına ulaşmamaktadır.

- Bir çok spor kulübünün tesis, personel, teknik donanım eksikliği vardır. Personeline dönük hizmet içi eğitim imkanı bulunmamaktadır. Asli görevleri olan eğitim yanında, sağlık ve altyapı hizmetlerinde de yetersizdirler. İdari yönetim zaafı sebebiyle yerel kamuoyu ve Devlet desteğinden de mahrum kalan bu kulüpler çok zor şartlar altında sportif alanda mücadele etmektedirler.

- 3289 sayılı GSGM Kanunu'nun 25. maddesine göre, mevzuatına uygun olarak GSGM'ye tescil olan kulüplerin amatör faaliyetleri için GSGM aynı ve nakdi yardımda bulunabilir. Ancak bu yardımlar uygulamada daha çok spor kulübü yönetiminin GSGM ve siyasilerle ilişkilerinin yoğunluğuna göre yapılır. Zira -GSGM'nin imkanları da göz önüne alındığında- her isteyen spor kulübüne yardım yapılması mümkün olmamaktadır. Bu tür ilişkilerde başarısız olan kulüp yönetimleri gerekli yardımları alamamakta ve mahrum kalmaktadır.

- Benzer bir durum da Spor-Toto Teşkilat Müdürlüğü tarafından düzenlenen müşterek bahis oyunlarında sözkonusudur. Şöyle ki; spor kulüpleri, isimleri bahis listelerinde yer aldığı sürece Spor-Toto Teşkilatı'ndan o haftaki bahis hasılatına göre belirlenen bir pay alırlar. İsim hakkı denilen bu pay, spor kulüpleri için büyük ve önemli bir gelir kaynağıdır. Ancak bahis listelerine girebilmesinde yine kulüp yönetiminin GSGM ve siyasilerle ilişkilerinin düzeyi ön plana çıkar. Zira futbol branşı bulunan her spor kulübü bu listelere girebilmek için uğraş vermektedir. Etkin olan kulüp yönetimleri bu listelerde kendisine yer bulabilmektedir.

6.4. Örgütlenme İradesindeki Eksikliklerin Yarattığı Sorunlar

- Spor kulüpleri ile sporcular arasındaki sözleşme ilişkisinin bir nevi hizmet sözleşmesi niteliğinde olduğu kabul edildiğinde⁽⁹⁾ aralarındaki ilişkiden de işçi-işveren ilişkisi olarak bahsetmek mümkün hale gelmektedir. Böyle bir durumda ise tarafların grev ve lokavt gibi bir takım hakları doğar. Çalışanların/sporcuların grev hakkı, çalışanların/kulüplerin de lokavt hakkı burada hemen ön plana çıkmaktadır. 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu'nda⁽²²⁾ sendika kurma hakkına sahip oldukları anlaşılan sporcular ile işverenleri durumundaki kulüplerin grev ve lokavt hakkından yararlanamayacaklarına ilişkin bir düzenleme görülememiştir. Mevzuata bu yönde hüküm konulması ise konuyla ilgili tarafların, konu açısından bakıldığında ise kulüplerin bu husustaki iradeleriyle, istekleriyle, ısrarlarıyla, örgütlenmeleriyle, lobi faaliyetleriyle yakından ilişkilidir. Bu nedenle Devletin bu konuda hak yaratması beklenmemeli, bu yönde ortak bir irade oluşturularak, öncelikle spor kulüpleri kendi çıkarları yönünde örgütlenmelidirler.

- Spor kulüplerinin kendi aralarındaki düşünsel ve menfaat farklılıkları ile örgütlenme iradelerindeki eksiklik kendi aleyhlerine ortam ve gelişmeler yaratmaktadır. Örneğin naklen yayın hakkı, katılım bedelleri, milli sporcularının durumu, bahis oyunlarındaki isim haklarının miktarı gibi konularda spor kulüplerinin aleyhinde gelişmeler yaşanmaktadır. Çıkar çatışmaları bir yana bırakılmalı ve en azından asgari müştereklerde birleşilerek belirli konularda etkili bir lobi faaliyeti yürütülmelidir.

6.5. Spor Federasyonlarının Uygulamalarından Kaynaklanan Sorunlar

- Spor kulüpleri ile ulusal ve uluslararası spor federasyonlarının çıkarlarının çatışması spor kulüplerini zor durumda bırakmaktadır. Örneğin federasyonlar elde ettikleri gelirleri kulüpler ile yeterince paylaşmamaktadır. Veya kulübün milli takıma verdiği sporcusunun hazırlık kampında yahut milli maç esnasında sakatlanması, yaralanması spor kulübünün sporcusundan mahrum kalmasına neden olduğu gibi, tedavi giderleri de maddi yük olarak kulübün üzerinde kalmaktadır. Bu tür giderlerin ilgili federasyonlar tarafından karşılanması yönündeki kulüp talepleri ise ulusal ve uluslararası federasyonun tepkisiyle ve olumsuz yaklaşımıyla cevaplandırılmaktadır.

- Spor federasyonlarının düzenlediği lig, kupa gibi resmi ve özel organizasyonlara katılabilmek için federasyonların kendilerini düşünerek belirlediği katılım ücretleri spor kulüplerinin karşılayamayacağı miktardadır. Bu durum özellikle amatör spor branşlarında faaliyet gösteren spor kulüpleri için oldukça büyük bir sorundur.

- Federasyonların, müsabakalarda şike yapıldığı yahut teşvik primi verildiği yönündeki iddialar üzerine yaptıkları incelemeler kulüplerin tepkisini çekmekte, incelemede yanlı davranıldığı yönünde yeni iddialara meydan vermektedir. Hakem atamaları da spor kulüplerinin tepkisini çeken başka bir federasyon uygulamasıdır. Neticede mağduriyet yaşayan yine spor kulüpleri olmaktadır.

- Tüm spor unsurları da dikkate alınarak spor kulüplerinin spor yönetimine katılımlarının oranı çerçevesinde sporda demokrasiden ve çoğulcu yönetimden bahsetmenin mümkün olacağı düşünülmektedir*. Spor federasyonlarının özerkleşmesi çalışmalarında bu durumun daha da önem kazandığı açıktır. Bu nedenle federasyonların Ana Statüleri'nin her seçim döneminde değişmesi engellenmeli, federasyonların genel kurullarına gidecek ve federasyon kurullarının seçilmesinde rol oynayacak kulüp temsilcilerinin belirlenmesine ilişkin usullerde netlik sağlanmalı, kulüp temsilcilerinin federasyon başkanı ve yönetim kurulu başta olmak üzere diğer kurulları da doğrudan seçmesi imkanı yaratılmalı ve artırılmalıdır.

- TFF Futbol Disiplin Talimatı'nın⁽⁴⁶⁾ 31. maddesinde çirkin, kötü tezahürat ve davranışa ilişkin yasakların ihlali halinde Profesyonel Futbol Disiplin Kuruluna sevk edilen kuruluşa para cezasından, küme düşürme cezasına kadar geniş bir yelpazede ceza öngörülmekte olup, taraftarın cezalandırılmasının yanında, kulübüne de bu cezadan pay çıkarılma ihtimali vardır. Konunun bu yönü tartışmaya değer ayrı bir durum teşkil etmektedir. Zira kulübün ve/veya kulüp yönetiminin zarar görmesini isteyen kişiler/taraftarların hukuka aykırı bu fiil ve eylemleri bilinçli gerçekleştirmeleri de mümkündür. Söz konusu cezalandırma, özellikle hukuktaki "cezaların şahsiliği" ilkesi ile de yakından ilişkilidir**.

- Futbolda kulüplerin gerçekleştirdikleri transferlerde TFF'ye yapmak zorunda oldukları ödenti miktarları, her sezon başı ödedikleri emeklilik hakkı ödentisi kulüpler açısından bakıldığında şikayet konusu olmaktadır. Özerkleşen diğer spor federasyonlarının da TFF'yi örnek aldıkları unutulmamalıdır. Bu bağlamda ödenti miktarları düşürülmeli veya doğrudan kulüp yerine futbolcudan tahsil edilmelidir.

- Bazı mevzuatta spor kulüplerine mali güçlerinden, yapabileceklerinden daha fazla sorumluluk verildiği, Federasyonlarca getirilen düzenlemelerin amacını ve spor kulüplerinin gücünü aştığı görülmektedir. Örneğin karşı takımın taraftarları veya kulübün kötü niyetli taraftarlarının yaptığı kötü tezahürat ve davranış neticesinde kulüp, en önemli gelir kaynağı ve dayanağı olan seyirciden mahrum kalabilmekte, seyircisiz oynama cezasına çarptırılabilir. Ya da 2004 yılından bu yana profesyonel kulüplerden Avrupa Futbol Federasyonları Birliği (UEFA)'nin, dolayısıyla TFF'nin istediği normlar, bu kulüplerin ekonomik güçlerinin çok üzerindedir.

- Spor kulüplerinin televizyon ve radyodan yapılacak müsabaka yayınlarından elde ettikleri gelirlerin bir kısmı doğrudan bağlı oldukları federasyonlara gitmektedir. Bu oran her branş için değişiklik göstermektedir. Örneğin futbolda bu oran %10'dur ve TFF'ye ödenmektedir. Bu kesinti ve oranı da kulüpler için önemli bir sorundur.

* Futbolda, 3813 sayılı TFF Kanunu'nda 04.12.2007 tarih ve 26270 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlük kazanan 5719 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik neticesinde TFF Genel Kurulu'nun üye sayısı 223'ten 267'ye yükseltilmiş, 267 üyenin 236'sının futbol kulüplerinin temsilcilerinden oluşmasına imkan tanınmıştır.

** Cezaların şahsiliği ilkesini "cezanın ancak suçu işleyen veya işleten kişiye yönelik uygulanabileceği" şeklinde tanımlamak mümkündür.

- Başta TFF olmak üzere spor federasyonlarının, futbolcuların ve diğer sporcuların sözleşmelerinin noter tasdikli olmasını mecbur kılması, spor kulüplerinin çok yüksek maliyetli harç ve damga vergisi ödemelerine sebep olmaktadır.

6.6. Kulüplerarası Güç Dengesizliğinin Yarattığı Sorunlar

- Dernekler Kanunu çerçevesinde yapılan spor kulüplerinin büyük ve özellikle de müessese kulüpleriyle aynı kulvarlarda mücadele etmesi oldukça zor görülmektedir. Müessese kulüplerinin büyük kurum/kuruluşların ismi ve sınırsız desteği ile her türlü mücadeleye girmesi, güç dengelerini sınırlı bütçe ve imkanlarla mücadele etmek zorunda kalan diğer spor kulüplerinin aleyhine bozmaktadır. Bu kulüplerin bir çok branşını kapatmasına, hatta kulübün sportif alandan çekilmesine neden olmaktadır

- Devletin mülkiyetindeki spor saha ve tesislerinin talepte bulunulması halinde isteyen yahut daha güçlü olan spor kulübüne tahsis edilmesi, kiralanması, kullanım hakkının uzun süreli devredilmesi, aynı spor branşında faaliyet gösteren diğer kulüpleri zor durumda bırakmaktadır. Zira kullanım hakkını eline geçiren kulüp diğer kulüplerin bu spor saha ve tesislerinden yararlanmasına izin vermemekte, yahut işin ticaretini yaparak ve tesis bakımından tekelleşerek devletin belirlediği meblağdan daha yüksek kullanım bedeli istenmektedir.

7. SONUÇ

Spor kulüpleri, sportif alanın en küçük örgütleri olup; ekonomik, sosyal, hukuki güçleri nispetinde spor dünyasına katkıda bulunurlar. Spor kulüplerinin ekonomik, idari, teknik gücü, sportif başarısı, spor ahlakı, disiplini, aynı zamanda o ülkenin sportif başarısı ve gücünü yansıtır.

Tüm bunları gerçekleştirmek üzere ülkeler yasal düzenlemeler yapar. Ülkemizde de aynı konuda, aynı amaca yönelik düzenlemeler yapılmış, spor kulüplerinin dernek statüsünde kurulmasına veya bunların profesyonel branşlarının şirketleşmesine imkan verilmiştir. Bu alternatifli yapılanma ile kulüplere kendi menfaatlerine göre model seçme imkanı tanınmıştır. Ancak doğal olarak bu yasalar zamanla günümüz şartlarına uygunluğunu kaybetmiş, spor kulüplerinin yapılanmasına ilişkin bu kural ve kaideler onların bünyelerini taşıyamaz bir hal almıştır.

Bu sebeplerden ötürü ülkemiz spor kulüpleri günümüzde pek çok sorunla karşı karşıya kalmıştır.

Ancak kulüplerin bugünkü sorunlarının kaynağını sadece yasalara bağlamak doğru olmaz. Zira söz konusu yasal düzenlemeler yapılırken GSGM ve Federasyonlar gibi diğer kurum/kuruluşların çıkarlarının da gözetilmesi hakkaniyet ve yönetim gereğidir. Zaten spor kulüplerine yasalar kadar sorun yaratan diğer unsurlar bizzat kulüplerin kendileri, yani tüzel kişiliklerinin hukuki anlamda "hak ve fiil ehliyetleri"ni kullanma biçimleridir. Kulüp yönetimlerinin zihniyetleridir. Uygulamaları ve tercihleridir.

Her ne kadar spor kulüplerinin en önemli sorunlarından olan; vergi kesinti oranları, birikmiş kira, vergi ve sigorta borçları, kulüpleşmedeki yasal eksiklikler, günümüz şartlarına uymayan yasal düzenlemeler, teşvik yetersizliği gibi devlet ile ilişkili, devletten ve yasal düzenlemelerden kaynaklanan sorunlar olarak dikkat çekse de, idari (profesyonel ve kurumsallaşmış bir yönetimin getirilmemesi, modern yönetim sistemlerinin uygulanmaması, yanlış sponsorluk ve transfer politikaları, yatırım ve şirketleşme ile halka arzdaki zamanlama ve tercih hataları), mali (kulüp gelirlerinin artırılamaması, gelir kalemlerinin çeşitlendirilmemesi, aşırı ve yanlış borçlanma, kulüp malvarlığına uygun olmayan şirketleşme modelinin tercihi, modern bütçe prensiplerinin uygulanmaması), örgütlenme iradelerindeki eksiklik (sendikalaşmama, lokavta gidememe, lobi faaliyetlerinin yetersizliği, kendi alanındaki menfaat çatışmaları) gibi spor kulüplerinin kendi tercih ve uygulamalarından kaynaklanan sorunların da üzerinde önemle durulmalıdır. Yani kulüpler problemlerini sadece dış-devlet ile bağlantılı- faktörlerde aramamalı, bu konuda kendilerini de-idari ve mali tercih ve uygulamaları bakımından- sorgulamalıdır.

Bu durum kulüplerin mevcut sorunlarının çözümlenmesini kolaylaştıracak, ileride doğması muhtemel problemlerinin de önüne geçilmesini sağlayacaktır.

Sonuç olarak ülkemizdeki sportif başarının sağlanması ve spor etiğinin yerleştirilmesi için bazı yasal düzenlemeler yapılmakla birlikte, bu düzenlemelerin yeterli olmadığı; yasama, yürütme ve yargı organları ile spor unsurlarının bir araya gelerek spor kulüplerinin sorunlarının çözümü hususunda gerekli hukuki düzenlemeleri bir an evvel gerçekleştirmeleri, spor kulüplerinin de bu çerçevede kendi uygulama ve tercihlerine dönük özeleştiriyi yapmaları şart görülmektedir.

KAYNAKLAR

1. BAŞARAN, M.: "Yurt Dışında Yerleşik Spor Kulüplerine/Şirketlere Transferlerde Taraflarca Elde Edilen Gelirler ve İşlemler Üzerindeki Vergi Yükü", Eylül 2006, www.fesam.org.tr., 12.11.2007
2. ERSAN, A.: "Türkiye Futbol Federasyonu Amatör Futbol Faaliyetleri 2002-2003 Sezonu Değerlendirmesi", TFF Futbol Dergisi, Sayı:6, s. 40, İstanbul, 2003
3. ERTAŞ, Ş., PETEK, H.: "Spor Hukuku", s. 220, Yetkin Basım Yayım ve Dağıtım, Ankara, 2005
4. GSGM Gençlik ve Spor Kulüpleri Yönetmeliği, Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi:08.07.2005, Sayı: 25869
5. GSGM'nin Mülkiyeti ve Kullanımında Bulunan Spor Tesislerinde Yapılacak Spor Faaliyetleri İle Genel Müdürlüğün Gözetim ve Denetiminde Düzenlenecek Olan Spor Organizasyonlarına Katılan Kulüp ve Kişilerin Her Türlü Spor Malzemesi ile Araç ve Gereçlerine Reklam Konulmasına Dair Yönetmelik, Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi: 05.04.2001, Sayı:24364
6. GSGM Sponsorluk Yönetmeliği, Resmi Gazete, Sayı: 25494, 16.06.2004
7. GSGM Sportif Müsabaka ve Gösteri Hasılatının Dağıtımına Dair Yönetmelik, Resmi Gazete Sayı:25544, 05.08.2004,
8. GSGM 2005/66 Sayılı Genelge, Yayım Tarihi: 11.07.2005, Sayı: 1848
9. GÖZÜBÜYÜK, A, Ş., "Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları", Turhan Kitabevi, Ankara, 2003, s.40

10. KOÇAK, T., E.: "Sözde Profesyonellik", TFF Tam Saha Dergisi, Sayı:28, s 59.
11. LAROUSSE Ansiklopedik Sözlük, Milliyet Gazetecilik AŞ Ofset Baskı Tesisleri, Cilt: 6, s.2184, İstanbul, 1994
12. Sporcu Lisans, Tescil, Vize ve Transfer Yönetmeliği, Resmi Gazete, Sayı: 24606, 07.12.2001
13. ŞAHİN, H, M.: "Beden Eğitimi ve Sporda Temel Kavramlar Sözlüğü", Gaziantepspor Kulübü Spor-Eğitim Yayınları, Yayın No:1, s.22, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2002
14. TFF Amatör Futbolcu Lisans ve Transfer Talimatı, Resmi Gazete, Sayı: 26256, 11.08.2006
15. TFF Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Ana Statü, Resmi Gazete Sayı: 24092, 27.06.2000
16. TFF Futbol Disiplin Talimatı, Resmi Gazete Sayı: 26249, 04 .08. 2006
17. TFF Futbol Kulüpleri Tescil Talimatı, Resmi Gazete Sayı: 24840, 08.08.2002
18. TFF Profesyonel Futbol ve Transfer Talimatı, Resmi Gazete Sayı: 24755, 14.05.2002
19. www.gsgm.gov.tr, 15.11.2007
20. 55 Seri No'lu KDV Genel Tebliği, Resmi Gazete Sayı:22651, 30.05.1996
21. 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu, Resmi Gazete Sayı: 10700, 06.01.1961
22. 2822 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu, Resmi Gazete Sayı: 18040, 07.05.1983
23. 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu, Resmi Gazete Sayı: 18563, 02.11.1984
24. 3289 Sayılı Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'nün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, Resmi Gazete Sayı: 19120, 28.05.1986
25. 3461 Sayılı Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, Resmi Gazete Sayı: 19835, 17.06.1988
26. 3813 Sayılı Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, Resmi Gazete Sayı: 21273, 03.07.1992
27. 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu, Resmi Gazete Sayı: 24607, 08.12.2001
28. 5105 Sayılı Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'nün Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Resmi Gazete Sayı: 25401,13.03.2004
29. 5253 Sayılı Dernekler Kanunu, Resmi Gazete Sayı: 25649, 23.11.2004
30. 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, Resmi Gazete Sayı: 7229, 10.06.1949
31. 5583 Sayılı Futbol Müsabakalarında Müşterek Bahisler Tertibi Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Resmi Gazete Sayı: 26448, 28.02.2007
32. 5602 sayılı Şans Oyunları Hasılatından Alınan Vergi, Fon ve Payların Düzenlenmesi Hakkında Kanun, Resmi Gazete Sayı: 26469, 21.03.2007
33. 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu, Resmi Gazete Sayı: 9353, 09.07.1956